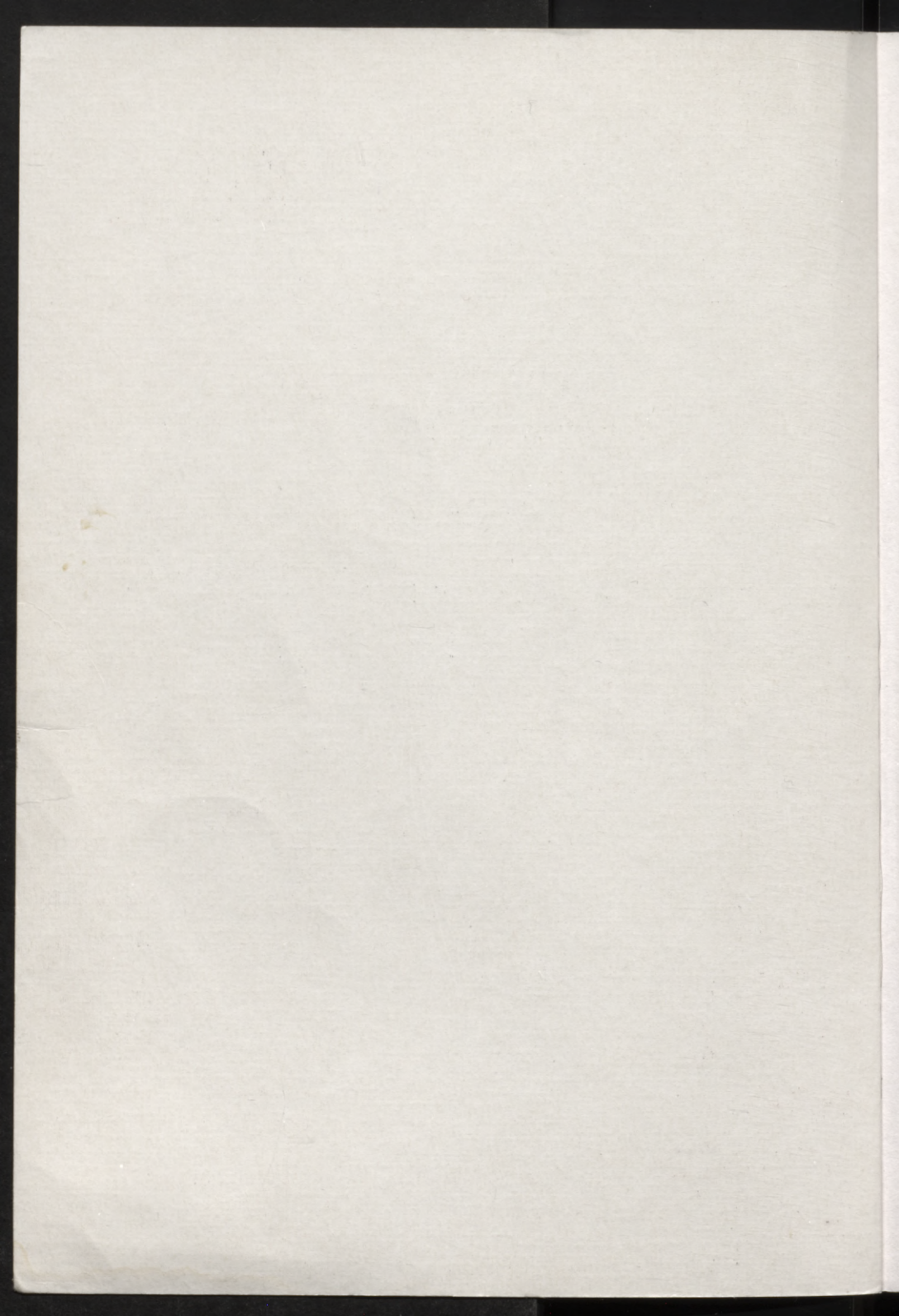

**Baltijas ceļš –
pirms
desmit gadiem,
tagad
un
nākamajā gadu
tūkstoši ieejot**

82-3
- 781-

LATVIAN ASSOCIATION OF INTELLECTUALS

Kontrolel. komplekss

**Baltijas ceļš –
pirms desmit gadiem,
tagad
un
nākamajā gadu tūkstoši ieejot**

nākamajā gadu tūkstoši ieejot

Darbs, ko vērtējumai
Latvijas Inteliģences apvienības XXIX konferencei
1999. gada 28. augustā
Latvijas Dailes teātri

Rīga 1999

Baltijas ceļš -
pirms desmit gadiem,
tagad
un
nākamajā gadu tālākais ceļš

L 99-3
L 781

L
3

LIA LATVIJAS
INTELIĢENCES
APVIENĪBA

LATVIAN ASSOCIATION OF INTELLECTUALS

**Baltijas ceļš –
pirms desmit gadiem,
tagad
un
nākamajā gadu tūkstoši ieejot**

**Domas un vērtējumi
Latvijas Inteliģences apvienības XXIX konferencē
1999. gada 23. augustā
Latvijas Dailes teātrī**

Rīga 1999

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

UDK 94(474.3)(063)
Ba 407

~~99-~~ 19.446
0300040777

**Baltijas ceļš – pirms desmit gadiem,
tagad un nākamajā gadu tūkstoši izejot**

Domas un vērtējumi
Latvijas Inteliģences apvienības XXIX konferencē
1999. gada 23. augustā
Latvijas Dailes teātrī
Rīga, 1999, 130 lpp.

Redaktors – Aija Kalniņa
Datortsalikums – Andrejs Zīle, Svetlana Zīle

Izdevējs – Latvijas Inteliģences apvienība

ISBN 9984-643-12-3

© Latvijas Inteliģences apvienība, 1999

Saturs

I daļa

<i>Vaira Viķe-Freiberga</i> , Latvijas Valsts prezidente <i>Baltijas ceļš</i> šodien Latvijā, Baltijā, Eiropā un pasaulē	8
<i>Sandra Kalniete</i> , LR ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece Francijas Republikā	13
<i>Maija Kūle</i> , Filozofijas un socioloģijas institūta direktore <i>Baltijas ceļš</i> kā prasība pēc patiesības un taisnīguma	18
<i>Trivimi Velliste</i> , Baltijas Asamblejas Igaunijas delegācijas vadītājs	23
<i>Laima Andrikiene</i> , Baltijas Asamblejas Lietuvas delegācijas vadītāja	27
<i>Ditrihs Andrejs Lēbers (Loeber)</i> , Hamburga/Rīga, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis. Molotova-Ribentropa pakta sekas mūsdienās: starptautiskie tiesiskie aspekti	31
<i>Vaira Viķe-Freiberga</i> , Latvijas Valsts prezidente Atbildes uz jautājumiem	38
<i>Jānis Stradiņš</i> , Zinātņu akadēmijas prezidents 23.augusts – svētku vai sēru diena? (Par Baltijas valstīm un to sadarbību zinātnē)	40

<i>Juris Dobelis</i> , 7. Saeimas deputāts Kā spēsim saglabāt savu vēsturisko atmiņu?	44
<i>Juris Rubenis</i> , teoloģijas doktors No kopīga "nē" uz kopīgu "jā"?	46
<i>Mavriks Vulfsons</i> , publicists	49

II daļa

<i>Andris Šķēle</i> , Latvijas Valsts Ministru prezidents Baltijas vienotība gadu tūkstošu mijā	52
<i>Indulis Bērziņš</i> , Latvijas Ārlietu ministrs Baltijas ceļš nākotnē	57
<i>Dainis Īvāns</i> , publicists Vienotība nezūd	61
<i>Uldis Osis</i> , Ekonomikas ministrijas Ekspertu padomes loceklis Baltijas valstu attīstības ceļi, ekonomiskās un politiskās intereses	64
<i>Raita Karnīte</i> , Ekonomikas institūta direktore Baltijas valstu attīstības ceļi, ekonomiskās un politiskās intereses	70
<i>Romualds Ražuks</i> , Baltijas Asamblejas priekšsēdētājs Baltijas ceļš uz tuvināšanos ar Ziemeļvalstīm un integrāciju Eiropā	75
<i>Elmārs Grēns</i> , LU Biomedicīnas pētījumu un studiju centra direktors Baltijas ceļš zinātnē	80

Andris Jaunsleinis, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdētājs
Baltijas ceļš un pašvaldības 83

Vitālijs Aizbalts, Daugavpils rajona padomes izpilddirektors
Reģionālā reforma Latvijā 88

III daļa

Kārlis Streips, žurnālists
Paneļdiskusija Baltijas vienotības problēmas un perspektīva
gadu tūkstošu mijā (stenogrammas teksts) 96

Papildinājums. Runas Eiropas Kustības Latvijā rīkotajā
starptautiskajā koncertmītiņā “Roks par Eiropu: veidosim
Baltijas ķēdi uz vienotu Eiropu” 115

Latvijas Inteliģences apvienība (LIA) 127

I daļa

Vaira Vīķe – Freiberga *Latvijas Valsts prezidente*

Baltijas ceļš šodien Latvijā, Baltijā, Eiropā un pasaulē

Augsti godātie konferences rīkotāji, mīļā latviešu tauta.

Šodien mūs visus vieno svētku un priecīgu atmiņu sajūta. *Baltijas ceļš* bija pārliecinošs Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautu vienotības, mērķu kopības un vēstures izpratnes apliecinājums. *Baltijas ceļš* bija trešās atmodas, pretošanās kustības un neatkarības izcīņas viena no spilgtākajām epizodēm. Tā bija nevardarbīga protesta akcija, kas ar savu vērienīgumu un vienreizējo neparastumu satricināja pasauli un pievērsa sev pasaules uzmanību. Tā uzspriecināja iesēdušos sabiedrisko domu, tā satrauca cilvēku prātus rietumos, tā ārdīja naivo ticību Gorbačova fenomenam un PSRS pārbūves izredzēm. *Baltijas ceļš* parādīja, ka ļaunuma impērija irst. *Baltijas ceļš* parādīja Baltijas tautu gribu un gatavību atgūt neatkarību.

23. augusts ir vēsturisks notikums mums visiem - latviešiem, igauņiem, lietuviešiem un tas ir nozīmīgs datums visas pasaules brīvības cīņu vēsturē. Tai laikā amerikāņu senators Bobs Douls sacīja - manas zemes, tas ir, ASV tauta seko visam, kas notiek Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, mēs apbrīnojam jūsu cīņu un mūsu cerības balstās uz progresu, kuru jau ir izdevies sasniegt. Tie ir tie vārdi, ko par Baltijas tautām teica toreiz un mēs ceram, ka tādus

Vaira Vīķe – Freiberga (pirmā no kreisās), Sandra Kalniete,
Dītrihs Andrejs Lēbers (Loeber)

vārdus varēs citu lielo valstu lideri teikt par mums arī šodien un nākotnē. Nekad vēl Latvijas vēsturē, tāpat Igaunijas un Lietuvas, nebija piedzīvota tik milzu apmēru masu kustība, kas spēja saviņņot un savest kopā tik lielu tautas daļu, nekad vēl nebija pieredzēta tik plaša solidaritātes un kopīgās gribas izpausme, kā 1989. gada 23. augusta dzīvā ķēde pāri visām trim Baltijas brālīgajām valstīm.

Šī protesta akcija, kas vērsās pret Molotova - Ribentropa paktu, prasīja atzīt tā slepenos protokolus par spēkā neesošiem no to parakstīšanas brīža. Tam bija milzīga starptautiskā nozīme Baltijas valstu patiesās vēstures izpratnē. Starptautiskās sabiedrības priekšā gaismā izvilktā un nosodīta tika divu lielvalstu- PSRS un nacistiskās Vācijas noziedzīgā slepenā darbība attiecībā pret mazajām valstīm, kam liktenis bija lēmis ģeogrāfiski atrasties viņām abām pa ceļam. *Baltijas ceļš* pasaulei parādīja, ka arī mazās valstis var dzīvot garā lielas un dižas tautas, kas kļūst spēcīgas savā vienotībā, kas kļūst spēcīgas savā prasībā pēc taisnības un patiesības. Tagad, kur šis noziedzīgais pakts ir guvis politisku un vēsturisku atmaskojumu, atmiņas par *Baltijas ceļu* visai pasaulei simbolizē, cik principā nepieļaujami ir lielvalstu darījumi, kur viņi iztirgo mazākas tautas,

cik nepieļaujamas ir slepenas vienošanās, kas vērstas pret mazākām tautām. *Baltijas ceļa* piemērs parāda, ka mazajām tautām var būt nevardarbīgi, pārliecinoši, estētiski skaisti un emocionāli iedarbīgi līdzekļi, lai cīnītos par savām tiesībām un par savu taisnību.

21. gadsimtā miers un taisnība būs iespējami tikai tad, kad mazās valstis, kad visas valstis izjutīs pilnīgu līdztiesību pasaules politiskā arēnā, kad tās tiks respektētas kā pilntiesīgas locekles kad vajadzēs pieņemt svarīgus lēmumus. Uz šādu modeli virzās Eiropas savienība un tieši tādēļ Latvijas iestāšanās šai savienībā ir tik ļoti svarīga. Slepeno darījumu vēstures atkarīšanās nākotnes Eiropā nebūs vairs iespējama. Tā nebūs vairs pieļaujama. Latvijai jau tagad tiek dota un nākotnē vēl vairāk tiks dota iespēja kļūt par Eiropas valstu saimes līdztiesīgu loekli.

Tikai – ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka mums pašiem ar savu darbu, ar savu godaprātu, ar savu sakārtotu valsti ir jākļūst Eiropas cienīgiem. Līdzās politiskam protestam *Baltijas ceļš* bija solidaritātes un kopīgas gribas akcija. Tas apvienoja visas trīs Baltijas tautas. Visi sajuta, ka būt kopā nozīmē augt spēkā un drosmē. Tautas kustību vadītāji – Savisārs, Landsberģis, Īvāns – spēja darboties viens otram blakus, viņi spēja darboties visi trīs kopā.

Baltijas valstu sadarbība ciešāka nav bijusi ne pirms, ne pēc tam. Mums jābūt gudrākiem par mūsu pirmskara neatkarīgo valstu vadītājiem un ar visiem spēkiem jāuztur Baltijas vienotība, tā viņi tolaik teica. Tas sajūsmināja tautas, jo vienotības ideja toreiz bija patiesi pārņēmusi cilvēku prātus. Cilvēki prata būt solidāri, jo bija visiem viens augstāks, viens kopējs mērķis – neatkarība un brīvība. Šī cilvēku solidaritāte, kas izpaudās savstarpējā atbalstā, kas izpaudās savstarpējā palīdzībā, tautas un tās vadītāju vienotībā, tā ir visnozīmīgākā vērtība, kas mums ir palikusi mantojumā no šim *Baltijas ceļa* dienām. Mūsdienu Latvijā dažkārt pietrūkst šīs solidaritātes un šīs kopīgas gribas. Tieši tā, kas toreiz mums visa bija pa pilnam.

Mums ir tagad, tāpat kā toreiz, vajadzība spēt otram sniegt roku. Pieturēties pie otra cilvēka rokas, mums ir nepieciešams sadoties rokās. Šis vienkāršais žests – pasniegt roku, iedot roku. Tāds atkārtots tūkstošiem un desmit tūkstošiem reižu, tā kaut kas diezin vai jel maz ir redzēts kādreiz pasaules vēsturē. Mēs varam ar to pamatoti lepoties, tas bija mūsu spēks, tā bija mūsu vienreizība.

Tagad varbūt šīs kopā sadotās rokas ir atlaidušās. Mēs pamānām ikdienas gaitās dažādus berzes un konflikta punktus. Tas nav nekas traģisks, tie ir ikdienas sīkumi. Mums ir jāsakārto savas robežas, mums ir jāsakārto sava tirdzniecība, bet tas nenozīmē, ka mums ir robežu, naftas, reņģu, cūku vai olu kari. Tās ir praktiski kārtojamas lietas, tās īstenībā ar labu gribu ir viegli nokārtojamas lietas. Baltijas valstu kopība, raugoties no tālienes, liekas lielāka, nekā to dažreiz mēs paši izjūtam, dzīvojot šajās valstīs.

Tomēr jāatceras, ka bijušais Latvijas valsts prezidents Guntis Ulmanis, ka Latvijas bijušās valdības ir ļoti daudz paveikuši, lai politiski, juridiski, saimnieciski sakārtotu Baltijas valstu attiecības. Darbojas Baltijas asambleja, daudzām valsts un privātstruktūrām ir savstarpējas sadarbības līgumi; mums ir partnerattiecības ar Igauniju un Lietuvu. Es personīgi esmu iepazinusies ar mūsu kaimiņvalstu prezidentiem un varu ar gandarījumu atzīmēt, ka viņi visi ir ļoti ieinteresēti turpināt Baltijas valstu sadarbību.

Varbūt tieši tautā mēs nejūtam vairs šīs dziļās kopības saites ar saviem Baltijas kaimiņiem. Mēs nejūtamies gluži tā, kā tas bija pirms desmit gadiem. Daudzi uzskata, ka emocionālais pacēlums ir zudis, ka padzisis ir kopējo mērķu izpratne. Kā varētu atjaunot toreizējo degsmi? Nav nepieciešams atkārtot to, kas tagad jau pieder vēsturei, nav nepieciešams otrreiz stāties uz *Baltijas ceļa* tieši fiziski kā tas notika toreiz, lai tas notikums paliek vienreizējs un unikāls mūsu trīs tautu vēsturē un kā tādu mēs viņu šodien un nākotnē vienmēr atcerēsimes. Bet mēs varam domās vēlreiz nostāties uz šī *Baltijas ceļa*, mēs varam atminēties, ka mēs to varējām un spējām izdarīt, un varam šobrīd izvirzīt sev jau citus nākotnes mērķus, un viens no tiem varētu būt – savā starpā viens otram palīdzēt.

Palīdzēsim viens otram ar padomu, ar labu gribu, ar uzticēšanos; iedosim ko vecam, slimam, palīdzēsim cittautiešiem iemācīties latviešu valodu, aizdosim kaimiņam tehniku, palīdzēsim skolas bērnam; nebūsim skaudīgi un nenovīdīgi, nebūsim maziski, nebūsim sīkmaniņi. Palīdzēt sastrādāties, darboties kopējiem mērķiem – tas jau ir tas pats, kas fiziski sadoties rokās. Ja Baltijas valstis spēja darīt to toreiz, mēs spējām to darīt tagad, mēs taču spēsim darīt to arī nākotnē.

Latvijas tauta nesasniegs labāku nākotni, ja nespēsīm atjaunot šīs solidaritātes jūtas, kas toreiz mūs nesa kā spārnos. Šo vēlēšanos

palīdzēt citiem – nabadzīgiem, slimiem, nogurušiem, izmisušiem. Neļausimies sašķelties kā tautai, neļausimies vienmēr atgādināt un izcelt to, kas mūs atšķir vienu no otra, to, kas mūs nostāda vienu pret otru. Tie visi būtībā ir tikai sīkumi. Tāpat kā *Baltijas ceļā* katrs cilvēks bija individualitāte, kas sadodoties rokās ar citiem veidoja kopību, tāpat arī sabiedrība sastāv no atsevišķiem indivīdiem, kur katrs ieņem savu sev ierādīto vietu uz kopīgā ceļa. Lai saites sabiedrībā nepārtrūktu, dažam ir jāuzņemas viena loma, citam – cita. Viens noiet īsāku ceļa posmu, cits garāku, bet, kad visi ir nostājušies savās vietās, visi ķēdes locekļi kļūst līdztiesīgi un visi ir vajadzīgi, vienalga cik tālu ceļu katrs gājis, jo kopīgajā lietā katrs aizpilda savu vietu un tai vietā viņš ir unikāls un vienreizējs, un neviens cits viņu tieši tai vietā nemaz nespēj aizvietot. Katram cilvēkam ir sava unikāla un neatvietoājama vērtība, bet visi kopā veido šo brīnišķīgo ķēdi.

Lai šis *Baltijas ceļa* princips valdītu arī turpmāk mūsu sabiedrībā, lai tās būtu cilvēktiesības, viens likums visiem, visu tiesības uz normālu cilvēcīgu dzīvi, visu pienākums palīdzēt un tiesības saņemt palīdzību, tiesības un iespējas sadoties rokās kopīgu mērķu labad.

Atcerēsimies *Baltijas ceļu* šodien un vienmēr. Visiem, kas tajā stāvēja, bija drosme, pašcieņa, uzņēmība, pārlicība par savu taisnīgumu, prieks par līdzās stāvošajiem, kopības sajūta. Atcerēsimies to, kad daždien mums šo izjūtu pietrūkst. Smelsimies spēkus apziņā par to, ka mēs spējam lielas lietas, ka tiešām esam apņēmīgie un nolēmuši tās darīt.

Es gribētu jūs aicināt tagad visus garā atkārtot šo *Baltijas ceļu*, kādu toreiz jūs veidojāt rokās sadevušies. Mēģināsim iedomāties katrs savu dziļāko esmi kā cilvēkam, kā vienreizējai būtnei, kam stāv blakus citi, kuru apziņa un dziļākā būtība nāk no tiem pašiem pirmavotiem. Mums ir atšķirības, mums ir pretišķības, tās visas ir virspusīgā plāksnē.

Savā dziļākā esmē, savā apziņā, savā latvietībā mēs visi esam viens kopējs veselums. Es, kas stāvu šeit, tu, kas man stāvi pa labi vai pa kreisi, mēs visi esam vienas latviešu tautas locekļi. Atcerēsimies šo vienotību, atcerēsimies šo piederību, atcerēsimies to, ka mēs spējam būt vareni un diženi savā gribā, savā apņēmībā un savā mērķtiecībā. Lai Dievs mums uz to palīdz!

Sandra Kalniete

LR ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece Francijas Republikā

Godātā Valsts prezidentes kundze!

Priekšsēdētāja kungs! Godātie klātesošie!

Man daudz ir nācies būt pasaulē un satikt visdažādākos ļaudis. Daudz ir to, kas nezina, kur atrodas Latvija, Lietuva un Igaunija. Arī vārdi “Baltijas valstis” vai “Baltijas jūra” neatslēdz viņu atmiņu. Tomēr ir kāda maģiska leģenda, stāsts par tautām, kas, no robežas līdz robežai sadevušās rokās, prasīja atdot tām atņemtās valstis un labot nodarīto netaisnību. Šo leģendu pieminot, svešinieku sejas atplaukst priekā. – Ja! – viņi saka, – Baltijas valstis ir tur, kur cilvēki sadevās rokās. Tik spilgti šis klusējošās pašcieņas pilnais tēls, 1989. gada 23. augustā 600 kilometru garā cilvēku ķēde ir iespiedusies svešzemnieku prātos.

Baltijas ceļš ir konkrēts. Tas sākās 1939. gada 23. augustā, kad divas lielvalstis – PSRS un Vācija – noslēdza slepenu vienošanos, kā rezultātā kļuva iespējams II pasaules karš un Baltijas valstis vienu pēc otras pārdzīvoja padomju, vācu un padomju okupācijas. Pēc kara uzvarējušie sabiedrotie vien Baltijas valstīm neatļāva atjaunot valstisko neatkarību. Mēs palikām Padomju Savienības varā. Tikai 1991. gada 6. septembrī PSRS formāli atlaida mūs brīvībā, bet pavisam II pasaules karš Latvija beidzās 1998. gada 31. augustā līdz ar pēdējās svešvalsts militārās bāzes Skrundas radiolokatora slēgšanu.

Baltijas ceļš ir sāpju un izmisuma ceļš. Lopu vagonos mirušie, Sibīrijas nometnēs nosalušie, vācu gāzes kamerās nosmacētie, brāļu kara nokautie – visi upuri gājuši *Baltijas ceļu*. Arī izmisīgais nacionāl-

komunistu 1959. gada mēģinājums turēties pretim Maskavas plāniem pārkrievot Latviju ir daļa no *Baltijas ceļa*. Tāpat kā 17 komunistu protesta vēstule 1971. gadā. *Baltijas ceļš* ir daudzo trimdas latviešu organizāciju gadu desmitu klauvēšana pie pasaules lielvaru durvīm, lūdzot, atgādinot un prasot atdot to, kas ir mūsu. Tūkstot tūkstošu latviešu neļaušanās padomju pārtautošanas mašīnai sagandēt latvietību – arī tas ir *Baltijas ceļš*.

Baltijas ceļš ir cerība. Ar cerību 1987. gadā “Helsinki-86” aicināja pieminēt 14. jūnija upurus pie Brīvības pieminekļa. Cerībā vēl ko labot 1988. gada 1. un 2. jūnijā Radošo savienību plēnumā sanāca Latvijas intelektuāļi, lai ar tam laikam nepieredzētu atklātību piestādītu rēķinu par tautai un Latvijai nodarīto postu. Tur pirmo reizi kompartijas bosiem acīs tika teikts – okupācija! Šī beidzot skaļi pateiktā patiesība, ko katrs pieaugušais un bērns bezcerībā bija paslēpis savu atmiņu kambaru dziļumos, kļuva par atdzimšanas sākumu. Brīnumains ir patiesības vārdā dziedinošais spēks! Cerības atdošanas spēks. 1988. gada vasara ir patiesības un cerības izplatīšanas vasara. Patiesība bija rūgta. Tā satricināja sabiedrību. Patiesība urdīja rīcībai un cilvēki vienojās. Izveidojās pirmās, lai arī vēl mazās, cerību salīņas – Vides aizsardzības klubs, Latvijas Nacionālās neatkarības kustība, kas vēstīja par lielu pārmaiņu tuvošanos.

Baltijas ceļš ir personīgās atbildības ceļš. Pēc ilgajiem gadiem, kad ikvienā vietā visu izlēma atsvešinātie un mistiskie “viņi”, drosme prasīt patiesību bija sākums personīgas atbildības atdzimšanai. Arī rūgtajai atziņai, ka katram jāuzņemas daļa atbildības par notikušo. 1988. gada 7. oktobrī sapulcējušies Mežaparkā mēs visi kopā ar Daini Īvānu lūdzam: “Latvija, mīlotā māte! Tava tauta Tevi lūdz no viņas nenovērst savu labvēlības vaigu. Tavi bērni Tev lūdz piedošanu par savu bijušo nespēku, par to, ka viņi bijuši spiesti apmelot Tavu vēsturi vai klusēt par to. Bet viņi nav atteikušies nedz no Tevis, nedz no Tavas pagātnes. Viņi ir saņēmušies, lai runātu patiesību.” Tā lūdzot mēs apliecinājām, ka esam nobrieduši atbildībai. Un mums tika piedots.

Baltijas ceļš ir vienotības un rīcības ceļš. Vienotās rīcības ceļš. Es vēlos atdot godu tiem daudzajiem jo daudzajiem, kas, pārvarot padomju režīma iedzītās bailes, agrāk vai vēlāk teica: “Arī es!” Kas nāca un pievienojās, ziedoja savu darbu un laiku, lai taptu un būtu ATMODA. Tā radās Latvijas vēsturē lielākā tautas kustība – Latvijas

Tautas fronte. Tā sevī apvienoja 230 000 biedru, bet vēl vairāk bija tās atbalstītāju. Tautas fronte bija process, kolektīva jaunrade, kurā ikviens, pārņemot pats, līdzveidoja savu laiku. Šajā vienotās rīcības ceļā zīmju ir tik daudz! Pirmā lielākā – uzvara PSRS tautas deputātu vēlēšanās 1989. gada pavasarī. Tai seko frontes 31. maija Aicinājums. Tur ir 1989. gada lielo tautas pulcēšanos vasara, kuras grandiozākā manifestācija ir *Baltijas ceļš* – 23. augustā Lietuvas, Latvijas un Igaunijas cilvēku ķēde no robežas līdz robežai. Šodien paiet desmit gadi, kopš septiņos vakarā, sadevušies rokās, mēs lūdzām: “Mēs gribam atpakaļ savu neatkarību, savas valstis – brīvu Igauniju, brīvu Latviju, brīvu Lietuvu. Taisnība uzvarēs!” Soli pa solim ir iets vienotās rīcības ceļš. Tā daļa ir mūsējo izcīnītais PSRS tautas deputātu kongresa 24. decembra lēmums, kas beidzot atzīst Ribentropa-Molotova “pakta slepenos protokolus par juridiski nepamatotiem un spēkā neesošiem kopš to parakstīšanas brīža”. Nu Baltijas jautājums vairs nav PSRS iekšējā lieta. Un visbeidzot ir sasniegts tas būtiskais – 1990. gada 18. marta uzvara Augstākās Padomes vēlēšanās un 4. maija deklarācija Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Skaists ir šis vienotās rīcības ceļš!

Baltijas ceļš ir sadarbības ceļš. Jau pirmie Atmodas soļi parādīja, ka tik kopā ar Lietuvu un Igauniju mūsu rīcība iegūst īstu spēku. 1988. gada 8. novembrī pirmo reizi tiekas Baltijas tautas kustību vadība. Tautas kustības prata īstenot Latvijas pirmā ārlietu ministra Zigfrīda Meierovica Baltijas Antantes ideju. Turpmāk ikviena nozīmīga rīcība vai lēmums tiek saskaņoti. Par šīs saskaņas augstāko izpausmi kļūst Baltijas asambleja, kas sanāk Tallinā 1989. gada 14. un 15. maijā. Tās radītā Baltijas padome ar pasauli runā mūsu triju tautu vārdā. Tā ir Baltijas padome, kas aicina 23. augustā veidot *Baltijas ceļu*, lai ar šo pasaulē nepieredzēto akciju atgādinātu par Ribentropa-Molotova pakta melno jubileju un nenolidzināto parādu pret Baltijas tautām. Tā ir Baltijas padome, kas pēc draudīga PSKP CK 26. augusta paziņojuma par stāvokli Baltijas padomju republikās, raksta vēstuli ANO ģenerālsekretāram Peresam Kueljaram. Šodien Baltijas padomes aizsākto turpina mūsu triju valstu Baltijas Parlamentārā Asambleja un Baltijas Ministru Padome.

Baltijas ceļš ir solidaritātes ceļš. Tā gājēji teica viens otram: “Par brīvību – jūsu un mūsu!” Mēs prasījām cieņu pret nāciju tiesībām

19, 476

uz pašnoteikšanos, uz dzimto valodu, dzimto zemi. Atbildot Maskavas draudiem, baltieši vaicāja citām tautām: "Krievu cilvēki, vai jūs būtu gatavi atteikties no līdzīgām tiesībām attiecībā uz Krieviju? Ukrainiņi, vai jūs atteiktos no Ukrainas, gruziņi – no Gruzijas, tadžiki – no Tadžikijas? Neviena tauta, ja tai jautātu, nebūtu ar mieru iekļauties lielvalsts sastāvā tāpēc, lai izkustu tajā un pazustu, lai pazaudētu jebkuras tiesības uz senču novēlēto zemi." Mūs sadzirdēja. Solidaritātes vārdā Baltijas tautas kustību pārstāvji devās uz citām padomijas vietām, lai dalītos savā pieredzē un demokrātiskajiem spēkiem mācītu apvienoties. Tik tā varēja cerēt salauzt padomju varas mašīnu. Šo "revolūcijas eksportu" Mihails Gorbačovs nekad baltiešiem nepiedeva. Liels ir Baltijas tautu nopelns ļaunuma impērijas sabrukšanā. Tie bija trīs Sprīdīši, kas paklupināja grīlīgo milzi Lutausi.

Baltijas ceļš ir nevardarbīgās pretošanās ceļš. Mūsu revolūcija bija dziesmota, bez vardarbības. Tā bija savaldīgā revolūcija. Mēs visi kopā gājām caur sudraba birzi un ne zariņa nedrīkstējām nolauzt. Režīma aizstāvju pusē nav neviena baltiešu vainas dēļ cietušā.

Vardarbības upuri bija mūsu pusē. Nekad neaizmirsīšu nogurušo sievietes balsi, kas 13. janvāra naktī atkal un atkal pasaulei atkārtoja: "Jūs klausāties pēdējo brīvo Lietuvas radiostaciju! Jūs klausāties pēdējo brīvo Lietuvas radiostaciju!" Bija sācies 1991. gada asiņainais janvāris, kurā Viļņā un Rīgā gāja bojā 21 cilvēks un tika ievainots 341 cilvēks. Nežēlīgi 1991. gada 31. jūlijā tika noslepkavoti septiņi Lietuvas muitnieki. Šai bilancei vēl pievienojas trīs augusta puča upuri Rīgā. Viņi visi ir krituši par Baltijas ceļu. Par brīvības ceļu.

Baltijas ceļš ir parāda nolīdzināšanas ceļš. Tā parāda, kuru sabiedrotie uzņēmas Teherānā un Jaltā, pieļaudami, ka Baltijas valstis paliek aiz dzelzs priekškara. Mēs bijām izpirkšanas maksa, ko sabiedrotie samaksāja Staļinam par Eiropas atstāšanu mierā. Baltijas Atmoda Eiropas politiķus pārsteidza nesagatavotus. Pirmie vēstneši, kuri ieradās pie Tautas frontes, bija norūpējušies par Gorbačova likteni, un cits laipni, cits bargāk piekodināja būt pacietīgiem un gaidīt. Ko gaidīt? Kamēr kāds atkal mūs izmantos par sīknaudu lielvalstu spēlē? Mēs vairs nebijām lētticīgi un paši atgādinājām par Baltijas valstīm nenolidzināto parādu. Kopš 1988. gada rudens Baltijas jautājums nepazuda no pasaules preses slejām un televīzijas

ekrāniem. Baltijas jautājums pakāpeniski iespiecās ērti līdzsvarotajā divu spēku sistēmu pasaulē un Rietumu politiķi vairs nevarēja to ignorēt. Ko darīt ar mazajām Baltijas valstīm, kas 1990. gadā viena pēc otras parlamentārā ceļā deklarēja savu neatkarību? Sabiedriskā doma neatlaidīgi prasa, lai valdības oficiāli atzīst mūsu neatkarību. Vien Islandei ir drosme to izdarīt. Pārējās valdības izvēlas zelta vidusceļu. Klusēt un slepus atbalstīt. Līdz 1991. gada augusta pučs visu atrisina. Nu ar Baltijas valstīm var atjaunot diplomātiskās attiecības vai tās nodibināt. Sākas sacensība, kurš pirmais būs tas lielākais draugs. Tik kā ar to veco parādu? Vai tas būtu nolīdzināts?

Baltijas ceļš ir atgriešanās ceļš Eiropā. Šī atgriešanās nav vajadzīga tikai mums. Tā ir vajadzīga Eiropai, tās stabilitātei un nākotnei. Lai nekad vairs Eiropu nesadalītu dzelzs priekšskars un nevajātu bailes no saviem kaimiņiem. Baltijas valstis darbos ir parādījušas savu stingro apņēmību pārvarēt uzspiesto piecdesmit gadu atrautību. Mēs nekļauvējam pie Eiropas durvīm kā diedelnieki. Mums ir ko Eiropai dot. Mēs to bagātināsim ar trīs mazu tautu nacionālo patību un kultūru, kuru esam pratuši saglabāt par spīti svešiniekiem, kas gadsimtiem vēlējušies iegūt šīs ģeopolitiskās krustceles sev. Dzīve krustcelēs ir iemācījusi sadzīvošanas prasmi kā ar neseniem ienācējiem, tā ar tuviem, vareniem kaimiņiem. Šajā ziņā Baltijas valstis var būt paraugs kontinenta nemierīgajām daļām. Tieši apzināts darbs saskaņas un miera radišanā pēc II pasaules kara pārbaudījumiem ir Eiropas vērtīgākais un pamācošākais sasniegums. Arī Latvija, Lietuva un Igaunija, pārvarot sarūgtinājumu par vēstures netaisnībām, apzināti strādā, lai Baltijas valstis būtu saskaņas un miera novads Eiropā.

Baltijas ceļš sākās 1939. gada 23. augustā kā sāpju ceļš. Pēc piecdesmit gadiem 1989. gada 23. augustā cilvēku veidotais dzīvais Baltijas ceļš kļuva par Baltijas valstu atbrīvošanas kustības nozīmīgāko un simboliskāko manifestāciju. Tas, tāpat kā Mahatmas Gandija iedvesmoto indiešu nevardarbīgas pretošanās gājiens, ir viena no ievērojamākajām 20. gadsimta pasaules tautu brīvības cīņu lappusēm. Pārkāpjot trešā gadu tūkstoša sliekšni, es vēlu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautām un Eiropas tautām, lai turpmāk *Baltijas ceļš* vienmēr būtu Eiropas ceļš – vienotības, stabilitātes, cilvēka tiesību un atbildības ceļš.

Maija Kūle

**ZA Filozofijas un socioloģijas institūta
direktore, Latvijas Inteligences apvienības
prezidente**

***Baltijas ceļš* kā prasība pēc patiesības un taisnīguma**

Šodien svinam *Baltijas ceļa* desmitgadi. Tie nav oficiālie valsts svētki, bet gan tautas politiskie svētki, kuros tiek godināts viens no iespaidīgākajiem notikumiem Baltijas tautu atbrīvošanās norisēs. Ar tādu pat emocionālo piesātinājumu ļaudis atceras tikai vēl Barikāžu laiku 1991. gada janvārī. Tādiem politiskiem notikumiem kā Neatkarības deklarācija, balsojums par neatkarību Augstākajā padomē, bija daudz lielāka juridiskā nozīme, taču tajos nebija tā visas tautas līdzdalības efekta, kas raksturo *Baltijas ceļu* un Barikādes.

Baltijas ceļš bija unikāla simboliska parādība daudzos aspektos. Tas savienoja atsevišķu indivīdu brīvo gribu ar milzīgu kopības izjūtu, indivīdu ar tautu. *Baltijas ceļš* nosodoši lūkojās pagātnē, bet mērķi redzēja nākotnē. Tas apvienoja politisku akciju ar estētisku, pat māksliniecisku priekšnesumu, kurā piedalījās vairāk nekā divi miljoni cilvēku. Lai arī cik oriģināli nebūtu Latvijas mākslinieki, veidojot dažādas instalācijas, hepeningus un akcijas, šodien var teikt, ka vēl lielāku, iespaidīgāku un skaistāku mākslas darbu par akciju *Baltijas ceļš* mēs neesam redzējuši, jo tā bija dzīve kā māksla. *Baltijas ceļā* bija spēles elements, taču tas bija tik tāls no tām

Jānis Škapars (pirmais no kreisās), Maija Kūle,
Edgars Muceniks

samākslotajām, pretenciozajām spēlēm, ar kurām tagad ir pilna mūsu ikdiena. *Baltijas ceļu* pavadīja azarts par tā izdošanos, prieks un liksmība un fantastiskas ķermeniskas izjūtas, pat aura, ko dod tik daudzu roku saslēgšanās vienotā enerģijas aprītē. Politika, vēsture, saskarsme, māksla, brālība te saplūda vienotā kopumā, kas šo notikumu padarīja unikālu visas pasaules vēsturē, un, kā mēs tagad varam lasīt avīzēs, ļoti tālās Austrumu zemēs mums ir radušies šī nevardarbīgā pretošanās veida sekotāji.

Taisni jābrīnās, cik organiski šī akcija prata savienot sevi dažādas lietas, kas vēlākajā laika posmā atkal tika atrautas viena no otras. Acīmredzot, akcija notika īstajā vietā un laikā. Kā sabiedrisko norišu unikāla vērtība tā būtībā nav vairs atkarojama. Lai arī šodien izskan jaunas idejas par *Baltijas ķēdi* uz Eiropu no Somijas līdz Vācijai (kur mēs pa vidu), tām vairāk ir pliku lozungu vērtība.

Baltijas ceļš savienoja aktīvu protestu ar miermīlīgu stāju. Tādā veidā nedodas fiziskā uzbrukumā, bet tomēr garīgi uzbrūk, šokē ar neparastumu, ar izaicinājumu, ar cilvēcisku nosodījumu. Plašai Baltijas sabiedrībai bija kļuvis zināms par Molotova-Ribentropa pakta slepenajiem protokoliem, kuros Baltijas valstis tika nodotas

Staļina rīcībā. PSRS augtākās komunistu aprindas turpināja liegties un melot. *Baltijas ceļa* simboliskā nozīme bija patiesības nostāšanās pret meliem, nodevību un slepeniem darījumiem. Tas bija tik cilvēciski skaidrs, ka nevajadzēja vairs nekādas detalizētākas un sarežģītākas vēstures interpretācijas – cik un kurš ir vainīgs. Patiesība bija vienā pusē, meli un noziegums – otrā. Tieši šī skaidrība atveda tik daudzus cilvēkus uz *Baltijas ceļu*.

Raugoties uz *Baltijas ceļu* pēc desmit gadiem, kļūst žēl, ka ir zudusi izpratnes skaidrība par politiskajiem un ekonomiskajiem notikumiem mūsu valstī, reģionā, Eiropā. Nav vairs tik skaidrs, kas Latvijai un Baltijai nāk par labu un kas ir slikts, jo trūkst stratēģiskas vienotības, skaidru pozīciju, lietas tiek skatītas no pilnīgi pretējiem viedokļiem un pie tam to vēl sauc par demokrātiju. Šķiet, ka mūsu valdošajai elitei, partiju ideologiem pašiem nav skaidrs, kas viņu darbībā ir patiesība un kas – meli, kas ir godaprāts, un kas – izlikšanās, liekas, ka izdevīgāka ir notikumu samudžināšana un mērķu sadrumstalošana, lai varētu realizēt noteiktas pragmatiskas intereses, nevis kopīgs mērķis uz cilvēku dzīves kvalitātes paaugstināšanu un vienotu Baltijas valstu interešu nostiprināšanu.

Baltijas ceļš bija bezgala paties notikums. Tagad vārds “patiesība” politiskajā leksikonā vispār vairs nav sastopams. Pēdējā laikā intervijās pat mēdz raksturot politiķa spējas, izejot no tā, cik viņu ir veikls politiskajās intrigās (tieši šādu spēju trūkumu politiķi pārmeta jaunievēlētajai Latvijas Valsts prezidentei!), jo citādi jau nevarēšot izsekot notikumiem valstī, bet nevis spējas saista ar to, cik lielā mērā politiķis spēj pateikt patiesību un būt taisnīgs. Un mēs redzam, tiklīdz kāds aiz naivuma vai citu mērķu labad pārkāpj politiskās elites klusēšanas tabu, tā tas tūlīt tiek izsviests no amata un aprindām. Sabiedrībā ārkārtīgi trūkst ētiskās dimensijas.

Politiskās un finansiālās spēles kļūst arvien virtuozākas, spēlētāju loks arvien vairāk norobežojas, savās rokās pārņem arvien lielākus darījumus un arvien vairāk sāk uzskatīt, ka tauta kopumā, inteliģence, zinātnieki, skolotāji, augstskolu studenti un mācībspēki, ir objekts, ar kuru jāveic reformas, nevis kuram jānodod idejas, atbalsts un palīdzība, lai to padarītu par pašorganizējošos sistēmu.

Vai varam godīgi atzīt, ka mūsu valstī nenotiek slepeni darījumi – nu, protams, daudz mazākos mērogos nekā starp PSRS un

Vāciju, bet slepeni darījumi principā? Protams, nav valstu, kuras sadalīt savās ietekmes sfērās, bet ir *savas valsts* meži, zeme, dzīvokļi, rūpnīcas, budžeta nauda. UN šeit slepenības netrūkst! Es nesaprotu, kāpēc, piemēram, no VNĪP 183 nelikumīgi piešķirtiem valsts dzīvokļu īpašniekiem (par ko pēdējā laikā tik daudz raksta prese) tikai daži tiek nosodīti, bet visi pārējie apšaubāmā veidā tiek atzīti par “sabiedrībā ievērojamām personām”, kas pelnījušas īpašu statusu, tiem dāvājot valsts īpašumus par desmitiem tūkstošu latu.

Ja reiz sabiedrībā ir īpašas personas, tad kāpēc starp tām nav bijušo Tautas frontes līderu un aktīvistu, kuriem mēs esam pateicību parādā par *Baltijas ceļu* un visu atbrīvošanās kustību, kāpēc starp tām nav universitāšu rektoru, Zinātņu akadēmijas prezidentu, izcilu skolotāju utt. Arī viņi būtu varējuši šos dzīvokļus pārdot un, godīgi sakot, šajos inteliģences nabadzības apstākļos būtu par to priecīgāki, nekā valstiskos ordeņus saņēmot. Kur ir princips, kas tik skaidri bija saredzams *Baltijas ceļā* – mēs visi esam vienā ierindā patiesības un taisnīguma priekšā, mums visiem ir viens likums?

Vissliktākais ir tas, ka žurnālistu saceltais protests pēc kāda laika izgaisīs kā nebijis, jo tam nebūs tāda spēka un ietekmes, kā kādreiz *Baltijas ceļam*. Izgaisīs tāpat, kā kādreiz lielu vētru sacēlusī, Panteļejeva vadītā, trīs miljonu meklēšanas lieta utt.. Tas, savukārt, nozīmē to, ka tauta un inteliģence vairs neprot saukt pēc patiesības, ka “*Baltijas ceļš* kā prasība pēc patiesības un taisnīguma”, lai kā mēs to svinam, būtībā ir aizgājis pagātnē. Un arī mēs paši esam vainīgi, ka neesam spējuši noturēt un pieprasīt morālās dimensijas esamību mūsdienu Latvijā.

Cilvēkos ir radušās bailes no varas, nogurums no intrigām, piekusums no trūkuma un nabadzības. Inteliģences apvienība jautā, kā valdība var nesaprast, ka šis 60 latu pensijas minimums nesasniedz izdzīvošanas minimumu un piedāvātais sociālā budžeta glābšanas variants nav cilvēciskākais risinājums, lai labotu politiķu kļūdas; kāpēc tā nejūt, ka jau izsenis amorāla ir tik liela difference ienākumos, kāda ir starp zinātniekiem, mācībspēkiem, skolotājiem un mediķiem no vienas puses, un ierēdņiem no otras puses. Kāpēc trūkst skaidrības un izskaidrojumu reformu procesos, ja tik lieliem štatiem (padomniekiem, preses sekretāriem, deputātiem un viņu palīgiem utt.) tiek maksāts par “saikni ar sabiedrību”?

Latvijas Tautas frontes (tāpat arī Igaunijas un Lietuvas) vadībai bija ļoti liela vara pār cilvēku prātiem un rīcību, taču viņi nebaudīja varu pašas varas dēļ, nemanipulēja ar cilvēkiem, bet gan izmantoja savu varu ideju apliecināšanas vārdā. Tas viņus atbrīvoja, padarīja drošus un deva milzīgu uzticību. Latvijas Inteliģences apvienības vārdā vēlos izteikt pateicību Dainim Īvānam, Sandrai Kalnietei, Jānim Škaparam un visiem tiem, kas Latvijā noorganizēja šo lielisko *Baltijas ceļa* akciju. Pēc desmit gadiem Jūs esat un palieciēt tautas atmiņā tikpat lieli varoši, kā tolaik, lai arī kā tālāk neveidotos Jūsu karjeras un likteņi.

Laika gaitā vēstures notikumiem mēdz uzrasties jaunas interpretācijas, atmiņas cenšas pārņemt savā kontrolē tie spēki, kas tobrīd ir pie varas. Jūtami mēģinājumi piesavināties vēsturi. Taču neviena no politiskajām partijām, neviens no līderiem, kas patlaban atrodas Latvijas politiskās varas galvgalī, nav tiesīgs pārņemt savā kontrolē atmiņas par *Baltijas ceļu* un izmantot tās savas ideoloģijas taisīšanai. Paldies dievam, desmit gadi ir pārāk īss laika posms, lai tauta pavisam būtu aizmirsusi, kā tolaik bija. Tāpēc svinēsim *Baltijas ceļu* zem patiesības, kopības, godīguma, taisnīguma un cilvēcības lozunga!

Atcerēsimies Baltijas vienotību, un, ja to nevar panākt politiķu, ekonomistu un ierēdņu aprindas, tad to vismaz vajag kopt inteliģences aprindās.

Nobeigumā vēlos pieminēt, ka humanitārā inteliģence arvien vairāk nostiprina sadarbību ar Lietuvu un Igauniju: Latvijas universitātē nesen tika izveidots Lituānistikas centrs, līdzīgs centrs "Letonika" darbojas Lietuvā, starp Baltijas valstu Zinātņu akadēmijām pastāv savstarpējā sadarbības programma "Baltistika", zinātnieki tiekas Baltijas studiju centru konferencēs, iznāk kopīgi žurnāli, patlaban tiek veidota starptautiska maģistra programma starp universitātēm "speciālists Baltijas jūras valstu reģionā". Ja valdība nākotnē atbalstīs Letonikas centra tapšanu, tad viena no tā galvenajām tēmām būs Baltijas tautu kopējās humānās vērtības. Ja *Baltijas ceļa* noskaņas neizdodas tik labi saglabāt starpvalstu attiecībās, tad humanitārās vērtības, ko kopj zinātnieki un inteliģence kopumā, var būt tas pamats, uz kura nosargāt Baltijas ceļa vērtības.

Trivimi Velliste

Head of the Estonian Parliamentary Delegation to the Baltic Assembly

**Madam President of the Republic of Latvia,
Mr Chairman, Excellencies, Ladies and Gentlemen,**

Three days ago I was watching the Estonian TV on the occasion of the 8th anniversary of our regained independence. And, of course, there was footage of the Baltic Way – the legendary human chain reaching from Tallinn across Riga to Vilnius. As we all know, this is very emotional footage because it speaks of a romantic era. There are many people who have referred to those days as Romantic Baltic Cooperation. And I think they have done so with much justification. Probably, never before and never afterwards was there so much cooperation, and indeed friendship, between our three nations. There may be one exception, though: the life of our political prisoners in the Soviet GULAG.

I have been told by my Estonian friends, such as Lagle Parek, Mart Niklus, Enn Tarto and others, that Estonian, Latvian and Lithuanian freedom fighters tended to stick together under the harsh conditions of prisonhood. And they maintained their friendships after having been released. They were certainly our first agents and envoys in each other's capitals well before Mr Gorbachev launched his perestroika and the unforgettable Singing Revolution caught wind. So, we are deeply indebted to those people.

The period of the so-called Singing Revolution has often been compared to the national awakening of the 19th century. Indeed,

there are many characteristic traits in parallel. Maybe the state of people's awareness is one of the most important ones. It is also very interesting to compare the struggle for renewed independence with the decades at the beginning of this century – the birth and evolution of the idea of national independence of our countries.

There are many striking similarities. However, as a bottom line, there is one fundamental difference between what happened then and eighty years afterwards. Our nations were born in the flames of war. Our greatgrandfathers had to shed their blood in order to resist the adversary.

We could not possibly know what was written in the stars ten years ago. It all turned out extremely well. Although there were some casualties in Lithuania and Latvia, it cannot be compared with war.

As I happened to be in the midst of events in those romantic days, please allow me to briefly dwell upon some of them as they come back to me. Estonia was a curious "Soviet republic" in the sense that it was lacking a cultural and historical monuments protection society. I know that in Latvia there was such a society combining also nature conservation. (Maybe the society is still there?) Somewhat similar societies existed all over the Soviet empire. And I think they were quite useful. Attempts were made at the beginning of the 1980s to establish a grassroots organisation with the aim of protection of monuments in Estonia too. However, the communist authorities in Tallinn were suspicious and reluctant. The answer was: no. Paradoxically! In contrast to the remaining territories of the Soviet Union.

However, there was a dozen or so scattered, individual clubs interested and engaged in national cultural heritage. In October 1986, when perestroika was well under way, they decided to take matters in their own hands, convening an assembly of the clubs and electing a council whose sole purpose was to establish a nationwide grassroots organization – the Estonian Heritage Society. A fierce struggle over the formal Statute of the organization ensued. The Society was officially established in the end – in December 1987. By that time it had already a considerable network of local chapters all over the country and it became ever more popular. The climax was in the spring of 1988, when during the Heritage Festival

in Tartu (Terbata), the blue-black-and-white tricolours were taken into the streets in large numbers. That was a sensation. I remember the CNN aggressively covering the event.

At that time the Heritage Society united ten thousand members, it was the first democratically-born grass-roots movement in post-war Estonia, being totally out of control of the Soviet authorities.

Although the formal aim of the organization was to take care of the historical and cultural monuments of the country, it quickly became apparent that the actual goal was to restore the utmost monument of the Estonian people – that is the Republic of Estonia.

More than a hundred monuments erected before World War II to commemorate the victims of the War of Independence were restored by the local chapters of the Society. Donations were gathered nationwide and a conspicuous monument to the pre-war President Konstantin Päts was restored near Pärnu (Pernava).

The Heritage Society also gathered tens of thousands of pages and hundreds of hours of tape-recorded live memoirs of elderly people. The movement turned into a significant political force.

At the same time, in spring 1988, a new political grass-roots movement came into being. It was called the Estonian Popular Front in Support of Perestroika. Many reform communists, such as Mr. Edgar Savisaar, were the hard core of the movement which became even more widespread than the heritage movement. In some locations, particularly in the countryside, there was an overlap of the membership. So, the Baltic Way, the human chain was organized jointly by the two organizations.

There was considerable ideological and political rivalry between the two movements. Whereas the initial stand of the Popular Front was that of a "full sovereignty within the Soviet Union" and later on that of a breakaway Soviet republic, the heritage movement insisted on the legal continuity of the prewar Republic of Estonia.

So, in early 1989 a citizens committees movement was born with a view to elect the Congress of Estonia – a transitional quasi-parliament, representing Estonian citizens alone. This approach was considered by many, albeit legally and morally correct, to be too

radical, too utopian. The elections were held on the 82nd anniversary of the Republic of Estonia. The turn-out was massive and in March 1990 the Congress convened in the historic hall which in 1919 had witnessed the Estonian Constituent Assembly. (The very same day Lithuania declared her independence!) An uneasy period of dual power followed. Mr Tunne Kelam was elected the leader of the Congress. The Supreme Soviet dominated by the Popular Front pursued the policy of a breakaway republic. The Congress dominated by the Heritage Society and the first new political party, the Estonian National Independence Party – insisted on full and unconditional restitution of the Republic of Estonia. The abyss between the two was deep, although a blue-black-and-white standard was flying in both camps.

Then came the coup in Moscow. Mr Gorbachev was ousted by Mr Yanayev. And at that stage of Estonian history something really important happened in Tallinn. Representatives of the Supreme Soviet and of the Congress came together in an emergency meeting and decided to jointly elect a Constitutional Assembly – with the sole task of drafting a new constitution based on the latest pre-war constitution.

The principle of legal continuity of the Estonian statehood prevailed – with major consequences for the Estonian legal environment, including citizenship law, rights to restitution of property and, of course, definition of the legal borders of the country.

It is interesting to note that in this respect Estonia and Latvia seem to have more similarities than either of the two of us compared with Lithuania. But then, it is well-known that some of the important political realities of Lithuania were quite different from those of Latvia and Estonia.

All is well that ends well. Although we may have pursued slightly different paths in our aspirations towards freedom, we really came together on the Baltic Way. Our future prospects are closely tied to the European Union and the North Atlantic Treaty Organization. I think, in this context, an improved and modernized Via Baltica could be a noble reincarnation of the romantic Baltic Way.

So, let us work for it! Let us work together!

Paldies!

Dr. Laima Andrikiene

MP Head of the Lithuanian Parliamentary Delegation to the Baltic Assembly

Madam President, Excellencies, Ladies and Gentlemen,

It is a great privilege for me to be here with you today – in the beautiful and old Riga, the capital city of the free and independent Republic of Latvia to commemorate the 10th anniversary of the Baltic Way; the way and the spirit of the Baltic unity, solidarity, common goals and historical understanding; the most vivid manifestation of the Baltic Renaissance; the convincing demonstration of a non – violent form of the struggle for independence, the will and the readiness of the Baltic peoples to regain independence; the singing revolution which has been stronger than the entire Soviet empire with all its imperial powers.

We are here today to commemorate the grassroots event which aimed at protesting the Molotov – Ribbentrop Pact and its geopolitical consequences. The Molotov – Ribbentrop Pact, signed 60 years ago – on August 23, 1939 contained the infamous Secret Protocol, detailing the division of Poland and the Baltic States of Estonia, Latvia and Lithuania. According to the Protocol Latvia and Estonia were initially to go to the Soviet Union, and Lithuania to Germany, but on September 28, following the fall of Poland, a second Secret Supplement Protocol signed in Moscow by Joachim von Ribbentrop (for the government of the German Reich) and Viacheslav Molotov (by authority of the government of the USSR) declared the following: “The Secret Supplementary Protocol signed on August 23,

1939, shall be amended ... to the effect that the territory of Lithuania falls to the sphere of influence of the USSR...". This agreement allocated Lithuania to the Soviet Union and finally, according to the Secret Protocol of January 10, 1941 signed by von der Schulenburg and Molotov in Moscow in return for German concessions in Poland and the equivalent of \$7.5 million in gold Lithuania has been sold to the Soviet Union.

So much was happening in 1939 – 1941 that Stalin's seizure of the three Baltic States passed almost unnoticed. As Western European and American politicians often used (and still do) to argue (I quote): "they (*the Baltic States – L.A.*) had only been around as independent entities for about twenty years, and were small, faraway places about which we knew little and cared less. They had been under Russian rule since the end of the 18th century and were able to snatch their independence with the collapse of the Tsarist empire. They have now done so again with the collapse of the Soviet empire. The three have no particular affection for one another, but they share a common history of subjugation and a common contempt of Russia and the Slavs" (end of quotation) (*Captives of Russia. Chaim Bermant on a trip through Latvia, Estonia and Lithuania. 1992*).

In mid – June, 1940 Moscow issued ultimatums to all three Baltic States requiring full military occupation and the 'reconstruction' of the Baltic governments under Soviet supervision. All three gave in. President of Lithuania A. Smetona urged resistance, but his government refused. He fled Lithuania, and died in a fire in America four years later. After the governments of Estonia, Latvia and Lithuania had been taken over, at Moscow's instruction and backed by Soviet troops and local communists so called 'elections' with a single list of permitted candidates produced Supreme Soviets which on 21 and 22 of July requested 'admission' to the Soviet Union. Presidents, the prime ministers, cabinet ministers, majority of leading figures in all three countries were arrested and deported to the concentration camps in Siberia, where most of them died.

That is how my homeland – Lithuania became ... the largest country in the world because her border went along the Baltic Sea, her capital was in Moscow, and her population was in Siberia. Or,

for instance, how Latvia became ... the most neutral country in the world because there, as Latvians used to say, "we don't even interfere with our own affairs".

Ladies and gentlemen,

Forgive me for reminding you these Soviet time jokes, but I hope you will agree that our almost colonial dependence on Moscow contributed to the dissatisfaction which has been so great that quite often only jokes helped us to survive. To survive under the circumstances when three nations were becoming minorities in their own lands, when no book could be published, no play performed or art exhibition opened, without having first be censored; when all publishing firms were state - owned and under the control of the Communist Party; when the people and the creators did not have the last word about the content and form of culture. They were subordinated to the political will of the Party, and had to serve "socialism"; when only one political party was permitted, and the legislative body made only unanimous decisions. Can you imagine situation like this today in Lithuania, Latvia or Estonia?

We know that the armed resistance of the Baltic peoples lasted until the middle of the fifties (I quote): "Thus the Baltic guerilla fighting, especially in Lithuania, was one of the most long - lived after the Second World War. The resistance was remarkable, especially as the freedom fighters in Estonia, Latvia and Lithuania - unlike, for instance, the Vietnamese guerilla - could never find shelter in a neighbouring country. The Baltic guerillas received no support from abroad, except on a few occasions when small groups of commandos, trained in the West, were parachuted over Lithuanian territory or set ashore from small boats in Latvia and Estonia. Red Army divisions and units of the Soviet security police did their best to liquidate "the forest brethren", as the Baltic resistance groups were called. The surrounding world knew hardly anything - or did not want to know - about the armed resistance which took place in the Baltic countries" (end of quotation)(*Andres Kung. A Dream of Freedom. 1981*).

Ladies and gentlemen,

The underground resistance in the occupied Baltic States has been strong and remarkable as well. Many names could and should

be mentioned today giving our tribute to those brave men and women who sacrificed their lives, professional carriers and many other things for the independence of our countries. *Sister Nijole Sadunaite, Vladas Sakalys, Algimantas Andreika, Mons. Alfonsas Svarinskas, Mons. Kazimieras Vasiliauskas, Rev. Robertas Grigas, Viktoras Petkus* and others are among those who are to be remembered. And also 19-year-old *Romas Kalanta* who set himself on fire in Kaunas in 1972 protesting against the Soviet rule in Lithuania. Young people in Lithuania still remember the song:

O, Romai Romai Kalanta,

Laisva bus Tavo Lietuva...

That is what the Baltic Way is about. All that and many other personal things: memories, dreams, experience, emotions, love. The history and the future. And the Baltic unity. The Baltic solidarity. Freedom and independence of the Baltic States of Estonia, Latvia and Lithuania. Our common goal – stable, secure and peaceful Europe. Our membership in NATO and the European Union. Everything what do not divide, but unite us. We have experienced the Baltic unity and solidarity ten years ago, we are together today and we shall be together in the next millennium. That is my dream I wish to become a reality.

Thank you.

Ditrihs Andrejs Lēbers (Loeber)
*Hamburga/Rīga, Latvijas Zinātņu
akadēmijas ārzemju loceklis*

**Molotova-Ribentropa pakta
sekas mūsdienās:
starptautiski-tiesiskie aspekti**

Molotova-Ribentropa pakta (turpmāk: MRP) sekas nav vēl pārvarētas. Tas attiecas ne tikai uz cilvēciskām, sociālām un ekonomiskām šī pakta sekām, bet arī uz juridiskām sekām.

**I. Latvijas “klibojošā” kontinuitāte kā viena no
MRP sekām**

Plaši izplatīts uzskats, ka Latvija ar savas neatkarības atjaunošanu esot panākusi visu, kas vajadzīgs, lai tā pati varētu noteikt savu nākotni, un, ka primārais mērķis tagad esot integrācija Eiropas struktūrās. Diemžēl, viens apstākļis vājina Latvijas starptautisko statusu un jūtami apgrūtina Latvijas ārpolitiku. Tas tieši saistīts ar MRP juridiskām sekām. Runa ir par kontinuitāti, tas ir par jautājumu, vai atjaunotā Latvija turpina pirmskara Latviju jeb nē. Tas ir būtiski, piemēram, sakarā ar līgumiem, valsts īpašumiem un parādiem. Ja atbildam noraidoši, tad Latvija uzskatāma par jaunu valsti, kas atdalījusies no PSRS uz pašnoteikšanās pamata. Kamēr kontinuitāte nav vispār atzīta, kontinuitāte “klibo”.

Šis "klibojošās" kontinuitātes problēma, un līdz ar to MRP sekas, vērojamas vairākās jomās. Minēšu trīs: juridiskā zinātnē, valstu praksē un starptautisko organizāciju nostājā.

1. Juridiskā zinātne

Juridiskā zinātnē autori bieži piekrīt atjaunotās Latvijas prasībai, ka tā turpina pirmkara Latviju (šeit un turpmāk es norādu uz Latviju visu Baltijas valstu vietā). Bet šī tēze nav vispār atzīta. Dažos rakstos aizstāvēts pretējais uzskats, pie kam šīs publikācijas parādās nevis maz pazīstamos, marginālos izdevumos, bet centrālos un ievērojamos žurnālos, piemēram Amerikā, Anglijā, Francijā, Krievijā, Vācijā. Vienkāršojot varētu teikt, ka kontinuitātes apstrīdētāji izvirza trīs argumentus:

Kontinuitāte ir "juridiskā fikcija". Pagājušie 50 gadi ir pārāk ilgs laika sprādis, lai turpinātu valsts attiecības tādā veidā, kādā tās aprāvās 1940. gadā. Reālā dzīvē jāsāk no jauna, piemēram, attiecībā uz starptautiskiem līgumiem¹.

Otrs arguments. Padomju Savienība ar savu ultimātu 1940. gadā un karaspēka ievēšanu Latvijā ir pārkāpusi toreiz pastāvošus līgumus un tāpēc rīkojusies prettiesiski. Bet tas vēl nenozīmē, ka Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā neesot bijusi spēkā, ar citiem vārdiem, aneksija bija likumīga. Tagadējā Latvija ir jauna valsts, kas atdalījusies no PSRS uz tautu pašnoteikšanās pamata².

-
- 1 Martti Koskeniemi, Marja Lehto, La succession d'états dans l'ex-URSS., *Annuaire Français de Droit International*, vol. 38 (1992) pp.179-219 (191-198); Rein Mullerson, *New Developments in the Former USSR and Yugoslavia*, *Virginia Journal of International Law*, vol. 33 (1992/93) p.299 (308-315); Rein Mullerson, *The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia*, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 42 (1993) p.473 (480-487); *Rapport preliminaire sur la succession d'états en matière de traités* (Brigitte Stern, France), *International Law Association. Report of the Sixty-seventh Conference held at Helsinki*, London, 1996, pp.655-696 (668, 674, 678-680, 682-683); Richard Visek, *Creating the Ethnic Electorate through Legal Restorationism*, *Harvard International Law Journal*, vol. 38 (1997) p.315 (329-330).
  - 2 Olīver Dörr, *Die Inkorporation als Tatbestand der Staatensukzession*, Berlin, 1995, S. 350-355 (*Schriften zum Völkerrecht*, Band 120).

Trešais arguments: padomju 1940.gada ultimāts nozīmēja spiedienu un varas pielietošanas draudus, bet tā laika starptautiskajās tiesībās tāda rīcība nebija aizliegta. Turklāt Latvija padomju ultimātu ir pieņēmusi un piekritusi padomju karaspēka dislocēšanai savā teritorijā. Arī tāpēc aneksija bija likumīga. Nav iespējams aneksiju anulēt retrospektīvi³, kā to ir darījis Latvijas parlaments 1990. gadā.

Latvijas juristi uz šiem argumentiem līdz šim nav atsaukušies vispār pieejamās valodās un tādā līmenī, kas atbilstu minētajiem ārzemju žurnāliem. Vienīgais izņēmums ir Inetas Ziemeles darbi⁴.

Protams, apstrīdētāju argumenti nav pēdējais vārds un iespējams atrast pārliecinošas atbildes. Taču atspēkošana nav mans uzdevums šeit. Tas prasītu vēl vienu referātu.

2. Valstu prakse

Izsekosim tagad otro jomu: valstu praksi kontinuitātes jautājumā. Vairums valstu atzīst Latvijas nostāju par to, ka Latvija turpina pirmskara Latviju. Bet ir arī tādas valstis, kas atsakās ievērot šo prasību. Spriežu pēc formulējumiem, kuri lietoti atzīšanas dokumentos⁵, pie kam šeit vērā ņemamas tikai tās valstis, kas uzturējušas diplomātiskās attiecības ar Latviju jau pirmskara laikā.

3 S[tanislav] V. Čerņičenko, Kontinuitet, identičnost' i pravopremstvo gosudarstv, Rossijskij ežegodnik meždunarodnogo prava 1996-1997, Sankt-Peterburg, 1998, str. 9-41 (19-24, 36-38, 40); sk. arī S. Chernychenko, Ethnic Russians in the Baltics, International Affairs, vol. 44 (1998) nr. 3, pp. 118-123; Staņislavs Čerņičenko, 1940.gada notikumi Baltijā kā krievvalodīgo iedzīvotāju diskriminācijas iegansts, Diena, 1998.g. 27. augusts, 11.lpp.; atbilde: Aivars Fogels, turpat, 28.augusts, 12.lpp.

4 Ineta Ziemele, State Continuity and Nationality in the Baltic States, Ph.D. dissertation, University of Cambridge, Faculty of Law, 1998; Ineta Ziemele, The Application of International Law in the Baltic States, German Yearbook of International Law, vol. 40 (1997) pp. 243-279 (262-263).

5 Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu .. 1918-1998, Rīga, 1999, 543 lpp.; sk. arī Latvija. Starptautiskās organizācijas. Starptautiskie līgumi. Sastādītāji: Ineta Ziemele, Gunārs Kusiņš, Rīga, 1996, 124 lpp.

Kontinuitāti atzīst:

Eiropas Savienības valstis, bet ir izņēmumi. *Zviedrija* savā laikā bija atzinusi Latvijas aneksiju un tāpēc tagad attiecības ar Latviju nodibinājusi no jauna. *Austrija* savu atzišanu pamato ar pašnoteikšanos (un nevis ar atjaunošanu).

No citām Eiropas valstīm arī *Šveice* atsaucas uz pašnoteikšanās principu, bet piekrīt "atjaunot" diplomātiskās attiecības. Ievērojami ir, ka no bijušā sociālistiskā bloka valstīm kontinuitāti viennozīmīgi atzīst *Čehoslovākija* (tagad *Čehija* un *Slovākija*), *Polija*, *Rumānija* un *Ungārija*. Pamatojot savu nostāju, Rumānija īpaši atsaucas uz MRP.

Kontinuitātes apstrīdētāju vidū:

pirmām kārtām ir *Krievija*, bet, liekas, arī citas bijušas sociālistiskās valstis kā *Albānija*, *Bulgārija*, *Kuba* un *Ķīna*. No tālākām zemēm uz kontinuitāti savos atzišanas dokumentos nav atsaukušās *Ēģipte*, *Indija* un *Japāna*.

Ārpus pārskata paliek valstis, kas nav atjaunojušas diplomātiskās attiecības, kā *Dienvidslāvija*.

3. Starptautiskās organizācijas

Trešā joma, kurā redzamas MRP sekas, ir starptautisko organizāciju nostāja kontinuitātes jautājumā.

ANO Drošības padomes prezidents savā uzrunā pēc Latvijas uzņemšanas ANO minējis faktu, ka Latvija ir atjaunojusi savu valstiskumu⁶, bet prakses līmenī tas nav ievērots. ANO Latvijas dalībmaksu aprēķina, izejot no PSRS maksātās sumas un Latvijai noteikusi proporcionālu daļu. Rezultātā ANO izturas pret Latviju kā pret valsti, kas ir atdalījusies no PSRS. Līdzīgi rīkojas ILO (Starptautiskā darba organizācija)⁷.

Latvija turpretim mēģina panākt, lai ANO sistēmā tiktu konstatēts, ka Latvija 1940.gadā tika "okupēta". Ar šādu mērķi Latvijas

6 "The independence .. of Latvia .. was regained peacefully ..": UN Security Council. Official Records, 46th year, 1991, UN Doc. S/INF/47, p.49.; sal. Ziemeles, 1998 (4. vēre), pp. 180, 183.

7 Ziemeles, State Continuity (4. vēre), pp.181-184; Dokumenti (5.vēre); Rapport interimaire .. (Brigitte Stern, 1. vēre), Report of the Sixty-eighth Conference ..., London, 1998, pp.616-658 (625-626).

Saeima 1998. gadā uzdevusi valdībai panākt, lai Starptautiskā tiesa Hāgā sniedz atzinumu par to, kādas starptautiskās saistības PSRS pārkāpusi 1940. gadā "okupējot Latviju un kādas ir šīs pārkāpšanas juridiskās sekas"⁸.

Neņemam droši apgalvot, ka tas izdosies.

Eiropas parlaments jau 1983. gadā iestājies par to, lai Latvija atgūtu savu neatkarību. Arī Eiropas padome Strasbūrā vadās no neatkarības atjaunošanas koncepcijas.

II. Centieni likvidēt MRP sekas

Ieskats juridiskā zinātnē, valstu praksē un starptautisko organizāciju nostājā ļauj secināt, ka MRP juridiskās sekas līdz mūsdienām ir viens no faktoriem, kas nosaka Latvijas reālo situāciju. Krievija, piemēram, līdz šim atsakās ratificēt 1991. gadā parakstīto Līgumu ar Latviju par attiecību pamatiem, kamēr Krieviju neapmierina to iedzīvotāju statuss, kuri ieceļojuši Latvijā pēc 1940. gada. Krievija arī regulāri protestē pret Latvijas izvēli saistīt savu drošību ar NATO, argumentējot, ka Latvija kā "bijušā padomju republika" atrodas Krievijas interešu sfērā. Turklāt MRP sekas Latvijā jūtamas tādās jomās kā teritorija (Abrene)⁹ un pilsonība¹⁰.

Lai novērstu Otrā pasaules kara sekas attiecībā uz Latviju, kara uzvarētājiem un zaudētājiem pavērās vismaz divas iespējas: tradicionālais ceļš, noslēdzot daudzpusēju miera līgumu, jeb novatoriskais variants, atstājot seku kārtošanu upuru valstīm pašām un dodot tām uzdevumu nokārtot kaimiņattiecības divpusējos nolīgumos.

8 Latvijas Vēstnesis 1998.g. 18. jūnijs, 2.lpp.

9 Dietrich A. Loeber, The Russian-Latvian Territorial Dispute Over Abrene, The Parker School Journal of East European Law. Columbia University, vol. 2 (1995) 537-559; tulkojums: Latvijas Vēsture 1996 nr. 5, 50.-60.lpp.

10 John Quigley, Mass Displacement and the Individual Right of Return, The British Year Book of International Law 1997, 68th year, Oxford, 1998, pp. 65-125 (101-104).

1. Tradicionālo ceļu

ir gājušas Eiropas valstis, kas atradās ārpus MRP upuru rajona, kā, piemēram, *Francija* un *Beļģija*. Tās saņēmušas atpakaļ savas teritorijas, kuras Vācija savulaik bija anektējusi. No *Čehoslovākijas* izsūtīti vācu iedzīvotāji. *Austrijas* neatkarība atjaunota. *Vācijas* kara noziedznieki notiesāti.

Arī MRP valstu-upuru rajonā mēs vērojam tradicionālo risinājumu. Jaltas un Potsdamas konferences *Polijai* piešķirušas teritorijas Rietumos, kompensējot tai Austrumos atņemtos apgabalus; vācu iedzīvotāji izsūtīti. *Somijas* un *Rumānijas* gadījumā teritoriālie jautājumi nokārtoti Miera līgumos. MRP nosodījušas gan Federatīvā Republika, gan PSRS.

2. Novatoriskais ceļš

turpretī ieviests attiecībā uz Latviju, proti ar "Stabilitātes paktu". Šo nolīgumu 1995. gadā Parīzē pieņēma 52 "Eiropas drošības un sadarbības organizācijas" (EDSO) dalībvalstis, ieskaitot Latviju un Krieviju. Realizēšana tika uzticēta šai pašai organizācijai¹¹. Pakta pamatā ir tā sauktie "Kopenhāgenas kritēriji", kurus Eiropas padome (European Council, nesajaukt ar Council of Europe) divus gadus agrāk bija pieņēmusi kā iestāšanās priekšnoteikumus Eiropas Savienībā¹².

Jāatceras, ka Stabilitātes pakta izstrādāšanas laikā Latvijas teritorijā vēl stāvēja Krievijas karaspēks. Latvijas pievienošana Stabilitātes paktam bija nepieciešama, lai panāktu Rietumvalstu atbalstu Krievijas karaspēka izvākšanai¹³.

11 Pact on Stability in Europe, adopted on 20 March 1995 by the 52 States of the OSCE at the Concluding Conference on the Stability Pact in Paris. Par Latvijas līdzdalību: Latvijas vēstnesis 1995.gada 23. marts, 1., 3.lpp.

12 Official Journal of the European Communities 1993 No. L 339, pp. 1-2 (adopted on the basis of Art. J 3 of the Maastricht Treaty of 1992); Bulletin of the European Communities 1993 Nr. 6.

13 Laikā, kad Latvija vēl atradās PSRS sastāvā, Baltijas valstu Padome 1990.gadā deklarēja, ka Baltijas valstu "pilnīgā valstiskās neatkarības atjaunošana ir starptautisku sarunu priekšmets", kas vērsts uz "Otrā pasaules kara seku likvidēšanu". Restoration of the Independence of the Republic of Estonia.

Stabilitātes pakta pamatdoma ir, ka kandidātvalstīm pirms iestāšanās Eiropas Savienībā pašām "jānokārto no pagātnes pārmanotās problēmas". Tā ir smalka diplomātu valoda. Ja mēs atšifrējam šo nevainīgo teikumu, tad redzam, ka tas nav nekas cits kā noziedzīgā MRP sekas un nežēlīgā kara zaudējumi. Iznāk, ka Latvijai pašai jānokārto šīs sekas. Centrālu vietu pakts ierāda "labām kaimiņattiecībām", uzstādot divas prasības: nacionālo minoritāšu aizsardzība un robežu neaizskaramība.

Latvijas Ārlietu ministrs paskaidrojis, ka Latvija apņemas šos uzdevumus veikt:

"Nozīmīgu vietu šo ārpolitisko mērķu īstenošanā ieņem labu kaimiņattiecību veidošana ar Krieviju. .. Tādēļ robežlīguma parakstīšana ir stūrakmens .. virzībai uz E[iropas] S[avienību]..¹⁴".

Tas nozīmē, ka Latvijai ir jāatsakās no savām tiesībām prasīt MRP seku likvidēšanu. Konkrēti būtu vajadzīgs norakstīt Abreni un piekāpties sakarā ar pilsonības piešķiršanu.

Seit slēpjas netaisnība. Otrā pasaules kara uzvarētājas valstis taču saglabāja savas tiesības uzstāties, lai agresors atjauno pirmatnējo stāvokli (*restitutio in integrum*) un lai tas atlīdzina pagātnē nodarītās pārestības. Tādas pārestības piedzīvojušas arī MRP upuru valstis. Latvijai turpreti "jāpārvelk svītra" savai pagātnei¹⁵. Ar citiem vārdiem, Latvijai ir jāturpina 1940.gadā pasludinātā Padomju Latvija attiecībā uz tās teritoriālo un iedzīvotāju sastāvu. Stabilitātes pakts iekonservējis šo Latvijas PSR mantojumu un līdz ar to iesaldējis MRP sekas. Tas rada asimetriju Eiropas struktūrās. Nevienlīdzība nesola stabilitāti.

Selection of Legal Acts (1988-1991), Tallinn, 1991, pp. 84-85; Vosstanovlenie nezavisimosti Estonskoj Respubliki. Podboroka pravovych aktov (1988-1991), Tallinn, 1991.

14 Ministrs Valdis Birkavs, Atbilde Saeimā uz jautājumu nr. 271, Latvijas Vēstnesis, 1997.g. 17. decembris, 7.lpp.

15 [Valdis] Birkavs. Intervija, Neatkarīgā Rīta Avīze, 1999.g. 7. jūnijs, 3.lpp.ar norādi uz Vācijas un Čehijas [1997.g.] deklarāciju [tā saukto "Schlußstrich-Erklärung"]. Deklarācijas teksts: Bulletin der Bundesregierung 1997 Nr. 7 S.61.

Vaira Vīķe – Freiberga

Latvijas Valsts prezidente

Atbildes uz jautājumiem

Dāmas un kungi, ir pienākuši ļoti dažāda rakstura jautājumi un komentāri, es centīšos rezumēt to svarīgāko.

Latviešu tauta gaidīja un gaida no savas valsts vadītājiem, lai reiz tiktu izbeigta latviešu tautas un Latvijas okupācija, lai latvieši beidzot gūtu gandarījumu par 50 gadu mokām un šausmām – M. Gulbe tā saka. Es piekritu un tikko mēs arī dzirdējām no Lēbera kunga, ka pasaulē nav pilnībā ne izprasta, ne atzīta Latvijas īpašā vēsturiskā situācija. No mums tiek prasīts, lai mēs pielāgojamies modernās, patreizējās Eiropas likumiem un noteikumiem, tādiem, kas ir izveidojušies 50 gadu pēckara laikā brīvās un demokrātiskās sabiedrībās. Mēs turpretī dzīvojam postkoloniālā iekārtā ar šī ilgā koloniālisma sekām, kas nav vēl likvidētas, un tik tiešām viņu likvidācija tiek uzvelta tikai uz mūsu pleciem, un mēs vienīgi tiekam darīti par to atbildīgi.

Man šķiet, ka te ir ārkārtīgi liels darbs vēl darāms tieši diplomātiskā un starptautiskā jomā, lai mēs turpinātu izskaidrot šo Latvijas un visu trīs Baltijas valstu unikālo situāciju; to, kura radās sākot ar Ribentropa-Molotova pakta parakstīšanu, kas turpinājās ar Otro Pasaules karu, kas turpinājās ar nelikumīgo visu trīs Baltijas valstu okupāciju. Tas mums ir nemitīgi jāatgādina un to es arī esmu darījusi visās savās sarunās ar ārvalstu žurnālistiem. Mēs dzīvojam postkolo-

niālā iekārtā un mums ir ļoti smaga nasta – likvidēt šīs koloniālisma sekas, tai pašā laikā saskaņojoties un iekļaujoties tajā likumdošanā, tajās struktūrās, kādas Eiropa ir izveidojusi, un kurām mums gribot negribot būs jāpielāgojas, ja mēs virzāmies uz Eiropas savienību.

Mums tāpat ir ļoti, ļoti grūts uzdevums, kas stāv mums priekšā, mums ir jāaizstāv savas tiesības, mums ir jāizskaidro sava unikālā situācija un mums ir jāatrod radoši konstruktīvi veidi kā saskaņot pašiem savu likumdošanu ar to, kas valda citur Eiropā, jo tur ir mūsu nākotne, mūsu ceļš ir uz Eiropas savienību.

Te ir ierosinājums no Elitas Indriksones, kas saka – Baltijas ceļa turpinājums var būt Baltijas Savienotās valstis ar kopējo jūru, gaisa telpu, armiju, ar vienu ārējo robežu, bet bez iekšējiem muitas punktiem. Tas atvieglos tūrisma industriju ar vienotu eiro naudu un tā tālāk.

Pilnīgi piekrītu, bet, lūk, man šķiet, ka šis ceļa turpinājums ir tas, kas visas trīs Baltijas valstis ved uz Eiropas savienību. Es esmu 30 gadus no sava mūža veltījusi baltiešu sadarbībai zinātnes laukā, savā laikā prezidējusi Baltu zinātņu apvienības starptautisko organizāciju. Mana cerība būtu bijusi, ka pēc neatkarības atgūšanas tiktu izveidotas Baltijas Savienotās valstis. Tas nenotika tāpēc, ka katrai no Baltijas valstīm bija svarīgi kontinuitātes dēļ, savas pagātnes dēļ izveidot savu neatkarīgu republiku.

Tas ceļš ir noiets. Mēs esam tagad trīs neatkarīgas republikas un visas trīs kopā tagad virzāmies uz šo plašāko savienību, kāda ir Eiropas savienība. Tā mums dos visu to, ko būtu devusi Baltijas savienība, bet daudz, daudz vēl vairāk. Tā atļaus mums turpināt stabilitāti, drošību, saimniecisko attīstību un tā neapdraudēs nevienas valsts iekšējo identitāti, tās īpašo garu un dvēseli. Tādēļ mums ir jādara viss, kas ir mūsu spēkos, it sevišķi nākamajos mēnešos pirms Helsinku samita, lai mēs tiešām Latvijā mobilizētu visus savus spēkus, lai mēs spētu parādīt Eiropai, ka ne tikai Baltijas ceļa laikā, bet arī šodien un rīt esam spējīgi un gatavi uz lieliem darbiem, ka mēs esam spējīgi un gatavi darīt visu to, kas ir nepieciešams, lai nodrošinātu savu nākotni.

Es aicinu visus latviešus tiešām apzināties šo mūsu virzību, šo mūsu kopējo mērķi, šo mūsu sūtību un veltīt visus savus spēkus šim nepieciešamam kopējam darbam. Paldies.

Prof. Jānis Stradiņš **Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents**

23. augusts – svētku vai sēru diena? **(Par Baltijas valstīm un to sadarbību zinātnē)**

23. augusts – vai tā ir svētku vai sēru diena Baltijai? Neatceros, kāds laiks bija 1939. gada 23. augustā, bet pirms desmit gadiem tajā dienā spīdēja ļoti spilgta saule, kad stāvējām Baltijas dzīvajā ķēdē, mūsu ģimene – pie Ķekavas. Šodien mēs sacītu – mainīgs laiks, vietumis lietus, pārsvarā tomēr skaidras debesis. Vēsturisku norišu atceres reizes liek mums nevien emocionāli atskatīties pagātnē, bet arī izvērtēt ar prātu pašreizējo situāciju. Kādēļ pirms kara nesasniedza Baltijas valstu vienotību, par ko iestājās Zigfrīds Meierovics, Jānis Čakste, Antss Pīps, Mikola Rēmeris un Lozoraitis? Vai maģiskā vienotības sajūta būtu pagaisusi un dominē atšķirība, ko nesen samērā asi izjutu, caurbraucot būdams Kurmenē?

Kas mūs vieno, kas mūs šķir? Vieno vēsture, tradīcijas, kopējs ceļš uz Eiropu, šķir valoda, zināmā mērā mentalitātes, attīstības tempu un kvalitātes atšķirības, pārmērīgs individuālisms un pašlepnums, savtīgas ekonomiskas intereses, pat skaudība varbūt. Tomēr man vairāk tīk runāt par pozitīvo, paliekošo, tādēļ kā piemēru skaršu visām trim nācijām un man personiski īpašu nozīmīgu jomu, kurā varbūt mazāk nekā citās nav zudusi vienotības, kopības, drauga rokas izjūta. Tā ir zinātne.

No tālākas pagātnes atgādināšu, ka Tartu universitāte, slavenā Tērbatas universitāte, pasaules mēroga zinātnes centrs, bija kopēja

gan Latvijai, gan Igaunijai – vēstures faktus un tagadnes analogijas iztīrījā Aulas lekcijā, ko igauņi nesen aicināja mani noturēt savas augstskolas Baltajā zālē. Arī vecais Rīgas Politehniskais institūts savulaik izauklēja igauņu un lietuvju tehnisko inteliģenci. No lietuvjiem esam saņēmuši spēcīgus impulsus folklorā, mitoloģijā, valodniecībā.

Taču vēl vērienīgāka ir sadarbība triju Baltijas valstu zinātņu akadēmiju starpā, kas aizsākās tūdaļ pēc neatkarības atgūšanas slavenās Zviedrijas Karaliskās Zinātņu akadēmijas aizgādībā, tās akadēmijas, kura piešķir Nobela prēmijas, vada pasaulē atzītus centrus un komisijas. Pirmoreiz sanācām Tallinā 1990. gada jūnijā, tagad zinātņu akadēmiju konferences ir ikgadējas un tradicionālas, 3 Baltijas valstīm kopš 1996. gada pievienojušās 5 Ziemeļvalstis, pēc formulas 3 + 5; pamišus tās notiek mūsu galvaspilsētās, septembrī tāda pulcēsies Rīgā, nākamgad – Helsinkos.

Triju Baltijas akadēmiju vārdā Eiropas zinātņu akadēmiju asociācijas ALLEA ietvaros risinām projektu: “Zinātnes stratēģijas mazās Eiropas valstīs”, to koordinē Igaunijas ZA prezidents, Latvijas ZA ārzemju loceklis prof. J. Engelbrehts; savukārt man bija gods visu triju valstu vārdā par šo tēmu nupat runāt Pasaules zinātnes kongresā Budapeštā, 150 pasaules valstu un 50 starptautisko zinātnes organizāciju auditorijā.

Kaut arī zinātnes finansējums mūsu valstīs ir visai skops, mūsu trīs zinātņu akadēmijas risina trīs lielākas kopējas pētniecības programmas – par Baltijas valstu enerģētiku, par Baltijas jūras ekosistēmu, par Baltijas studijām humanitārajās un sociālajās zinātnēs (t.s. Baltonika). Pētniecību finansē katra valsts atsevišķi, taču kolēģi nāk kopā, apspriež rezultātus, rīko kopējas konferences. Nesen šīm programmām pievienojās vēl viena – par Baltijas iedzīvotāju bioloģisko un etnisko vēsturi. Ar gēnu analīzi pēti gan mūsdienu cilvēkus, gan arheoloģisko izrakumu skeletus, noskaidro, kādas tautības, rases ir mitušas Baltijas telpā, kāda ir latviešu izcelsme. Argumentus gūst hipotēze, ka somugriskais, protofiniskais elements ir lielāks, nekā to domāja līdz šim. Esam ne tikai brāļu tauta lietuvjiem, asinsradinieki, bet arī gēnu radinieki igauņiem un somiem. Un vai tad gūt jaunus gēnu radiniekus nav patīkami?

Igauni un somi aktīvi iesaistījušies arī Latvijas lībiešu valodas, kultūras, etnogrāfijas pētījumos. Kopēji projekti ir arī dabaszinātnēs – Eiropas programmās esam ne tikai sāncenši, bet arī partneri. Mūsu akadēmijas nupat noslēgušas arī sadarbības līgumu ar AABS – Baltijas studiju veicināšanas apvienību Amerikā, kur jau 30 gadus veiksmīgi sadarbojušies mūsu triju nāciju emigrācijas pārstāvji līdz ar ārzemniekiem, kam ir interese par Baltiju.

Pacilāti, saturīgi un skaisti maijā noritēja I Sēlijas kongress Aknīstē un Viesītē, ko organizēja mūsu Zinātņu akadēmija kopā ar pašvaldībām, piedaloties lietuvju kultūras cilvēkiem un zinātniekiem. Tie bija neaizmirstami mirkļi – mazā Aknīstē bija karogota, atskaņoja Latvijas un Lietuvas himnas.

Vēl senāka tradīcija ir Baltijas zinātņu vēstures konferences, kuras sanāk kopš 1958.gada, saieti, kas padomju laikā īstenoja pasīvo pretestību režīmam, uzturēja mūsu tautu nacionālās identitātes un Baltijas vienotības ideju. 18. konference Rīgā “Par zinātņi lielvalstī un mazā valstī” pulcēja ap 500 interesentu, 19. konference šogad Viļņā un Kauņā sprieda par norisēm augstākajā izglītībā un zinātnē Baltijā 20. gadsimtā, par informācijas sabiedrības veidošanu; lietuvju komponists Giedrus Kuprevičus tajā atskaņoja īpatnēju elektronisku mūziku informācijas sabiedrībai, ar vaļā radītiem jūras šļakatu trokšņiem.

Šo labo, kopējo pasākumu uzskaitījumu varētu turpināt un turpināt – par Baltijas asamblejas balvām literatūrā, mākslā un zinātnē (pieminot arī mūsu laureātus – profesoru Andri Cauni un Jāni Krastiņu, mūsu ZA goda locekļus Uldi Bērziņu un Pēteri Vasku, Kremerata – Baltica), kas tapušas pēc Latvijas ierosmes, par Zviedrijas īpašo uzdevumu vēstnieka prof. A. Adāla rosināto un zviedru fondu subsidēto programmu sociālo norišu izpētei Baltijas valstīs, par projektu “Trīs zvaigznes un trīs kroņi” un vēl un vēl. Taču vienu lietu minēšu gan īpaši. Prese, televīzija, radio plaši un nīgri izklāsta negatīvo. Runā par olām, cūkgaļu, robežām, reņģēm, tirgus konkurenci, apspļauda kaimiņus, bet par pozitīvo informē visai skopi. Bet tas taču ir nesalīdzināmi svarīgāk! Negribētu tēlot “runci Leopoldu”, kas liekulīgi aicina visus draudzīgi sadzīvot, taču esmu absolūti pārliecināts, ka kopīgā un pozitīvā mums ir daudz daudz vairāk nekā negatīvā. Iedrīkstos to sacīt, jo esmu nevien Latvijas, bet arī Lietuvas

un Igaunijas Zinātņu akadēmijas loceklis un augstu vērtēju kaimiņu kolēģu uzticību. Domāju, ka ziemeļos un dienvidos mums ir īsti draugi, kas grūtā brīdī nepievilks. Mēs atrodamies centrā – Latvija. Mūsu misija ir īpaša – vienot, ne šķelt. Bez Latvijas nevar būt Baltijas dzīvās ķēdes.

Septembrī esam nodomājuši atjaunot pirmskara tradīciju – Baltijas intelektuālās sadarbības konferences. Tādas ir tikušas rīkotas kopš 1935. gada pamīšus Kauņā, Tartu, Helsinkos, Rīgā. 6. kongresam līdz ar “Baltijas nedēļu” bija jāsākas 1940. gada 15. jūnijā Tallinā. Kāpēc tā toreiz nenotika, Molotova-Ribentropa un Baltijas aneksijas bēdīgajā atceres dienā ir noprotams īpaši skaudri. Nu šī konference iecerēta Rīgā, 17.–18. septembrī. Reiterna Namā, piedaloties Somijas, Zviedrijas, Norvēģijas, Vācijas zinātniekiem, Baltijas valstu zinātņu akadēmiju un Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas (Vinē) paspārnē. Gribam uzturēt dzīvu “Baltijas intelektuālās antantes” ideju, *Via Baltica* ideju, ar laiku paplašinot to par Baltijas jūras valstu reģiona intelektuālo forumu, piesaistot Ziemeļvāciju, Poliju, Pēterburgu. Baltijas jūra ir īstenā, varbūt vienīgā Eiropas Vidusjūra, ar 60 – 80 miljoniem iedzīvotāju. Esmu pārliecināts, arī trīs mazās Baltijas valstis būs cienīgas šī reģiona un jaunās Eiropas dalībvalstis.

Bez Baltijas vienības idejas gribam rosināt arī intelektuālo, gara vērtību aizstāvību Baltijā, raisīt saprātīgu dialogu starp inteliģenci, varas nesējiem, preses pārstāvjiem, nu jau ne tikai Latvijas, bet arī starptautiskā mērogā. Mums nav vajadzīgas trīs “muļķu zemes” Eiropā. Gara vērtību ceļš saistībā ar saimniecisko pacēlumu būtu īstais Baltijas ceļš uz jauno, vienoto Eiropu, arī ceļš uz labāku Latviju, labāku Lietuvu, labāku Igauniju. Baltija nav Balkāni, mēs joprojām esam sadevušies rokās un lai šī dzīvā draudzīgās solidaritātes ķēde ievie mūs nākamajā gadu tūkstoši.

Un atbildot uz jautājumu – vai šī ir sēru, vai svētku diena – sacīsim: tie ir mūsu gara svētki, mūsu spēka svētki. Mēs izturējām, mēs izdzīvojām, trīs baltiešu tautas, trīs mazas eiropiešu tautas. Mēs būsim un paliksim, visi trīs un vienots veselums Baltijā.

Juris Dobelis

7. Saeimas deputāts

Kā spēsīm saglabāt savu vēsturisko atmiņu?

Augsti godātā Valsts prezidentes kundze, godātie klātesošie un mūs dzirdošie radioklausītāji!

20. gadsimtenis aiziet, aiznesdams līdz latviešu tautas likteņstāstus: no visdrūmākajiem līdz gaišiem un cerību pilniem, no 1905. gada cīnītājiem līdz 1991. gada 21. augustam un Latvijas neatkarības starptautiskai atzīšanai.

Kā spēsīm saglabāt savu vēsturisko atmiņu? Un vai tikai sev? Šie jautājumi ir un paliek kā patstāvīgs risinājums mums visiem. 23. augusts ir viens no būtiskākajiem, tāpēc arī tieši pirms 10 gadiem, kad vienlaicīgi ar "Baltijas ceļu" Rīgā notika 1. starptautiskā konference Austrumeiropā, kurā apsprieda jautājumus par Baltijas valstu okupāciju un šo valstu tiesībām uz neatkarības atjaunošanu, un kurā piedalījās politologi no ASV, Lielbritānijas un Vācijas. Jau parādījās doma par tāda nopienta rakstu krājuma izdošanu, kas atspoguļotu notikumus Latvijā laikposmā no 1939. gada 23. augusta līdz mūsdienām, kurus būtu jāzin visplašākajai starptautiskai sabiedrībai. Šobrīd mūsu rīcībā ir pirmais šāda veida krājums. Šā gada 11. jūnijā notika dokumentu krājuma "Okupācijas varu politika Latvijā 1939.–1991." Atvēršanas svētki. Šī rokasgrāmata izdota ar valsts budžeta atbalstu, to varēs lasīt latviešu, angļu, krievu valodās.

Krājuma 14 nodaļas ieskatās Latvijas likteņgaitās sākot no pirmsokupācijas posma līdz valstiskās neatkarības atgūšanai, bet katra atsevišķa laikposma būtiskai raksturošanai izmantoti kopskaitā 300 īpaši izvēlēti dokumenti: oficiālas pavēles, rikojumi, personīgās vēstules un citas liecības.

Izdevums domāts gan mūsu politiķiem, gan mūsu valsts iedzīvotājiem, gan tiem citu valstu un sabiedrību pārstāvjiem, kuriem jāzin vēsturiska un juridiska patiesība par notikušo Latvijā. Mēs nedrīkstam samierināties ar to, ka šodien daudzi cenšas vai nu aizmirst pagātņi, vai vienkārši pavilkt zem tās svītru. Mums jāiegūst stingrāks starptautiskais atbalsts mūsu ceļā uz savas valsts neatkarības nostiprināšanu. Bet šāds atbalsts bez nopietnas juridiskas vēsturiskā mantojuma izvērtēšanas nav iespējams. Mūs labprāt pamāca dažādi konsultanti no visām debess pusēm, kā mums būtu šodien jārikojas, bet jebkuram pamācītājam derētu vispirms kārtīgi izprast notikumus Latvijā ne tikai šodienas, bet arī vakardienas skatījumā.

1939. gada 23. augusts bija divu cilvēkņidēju varu vienošanās par Baltijas valstu iznīcināšanu. Šo varu rīcība ir radījusi Latvijai smagas sekas. Vai pasaules sabiedrība to īsti izprot? Tepat, Eiropā, daudzi nezina, kas tās tādas Baltijas valstis īsti ir! Jauc šo valstu nosaukumus un notikumus tajās, tāpēc mūsu politiķu, sabiedrisko darbinieku un visu aktīvo pilsoņu uzdevums ir dot lielāku vēsturisku un juridisku skaidrību par Latviju, lai arī cik sarežģīti tas nebūtu. Šeit arī īsti būtu vietā Frīdriha Šillera vārdi: "Kas labu darījis savam laikam, tas dzīvos visiem laikiem."

Pateicos par uzmanību!

Dr. theol. Juris Rubenis

No kopīga “nē” uz kopīgu “jā”?

Neapšaubāmi, ka katra tauta vēlas idealizēt tos unikālos vēstures brīžus, kad daudzi, vienā valstī dzīvojoši, pavisam atšķirīgi cilvēki spējuši īsu mirkli vienoties, jā, sadoties rokās viena kopīga mērķa dēļ. Tomēr, atskatoties uz šādiem notikumiem, svarīgi atcerēties vēl ko – atšķirīgus cilvēkus tik cieši var vienot *tikai kopīgs posts*. Jo lielāks ir posts, jo ciešāk spēj vienoties pavisam atšķirīgi cilvēki.

Baltijas ceļš ir skaista vienotības zīme. Taču tas vienlaicīgi ir arī zīme tam, cik dziļš un nomācošs bija posts, kas spieda visatšķirīgākos cilvēkus sadoties rokās, lai savai pagātnei, okupācijai, komunistiskajam režīmam, tā ideoloģijai pasacītu kopīgu izmisīgu “nē”. Tik dziļi kopīgu “nē” dažādi cilvēki ir spējīgi izsacīt tikai pavisam ekstremālos apstākļos, piemēram sakot: “Mēs negribam mirt!”

Rokās sadošanās Baltijas ceļā neapšaubāmi bija Atmosdas laika notikumu spēcīgākā “nē” izpausmes zīme komunistiskajai pagātnei.

Taču bija skaidrs, ka mainoties situācijai, cilvēki un valstis vairs nepaliks stāvam sadevušies rokās. Nu kaut vai tikai tāpēc vien, ka kopīgam turpinājumam, katram nepieciešamas brīvas rokas.

Atsacīties no garīgi saindētās pagātnes nozīmēja zināmā mērā visu sākt no nulles. Taču ļoti bieži bija tā, ka ar muti pasakot pagātnei “nē”, ar dzīvi tai sacījām “jā”, ļaujot tās saindētajiem reliktiem turpināt dzīvot mūsos.

Katrai sabiedrībai, protams, ir vajadzīgi kādi kopīgi, vienojoši principi. Taču šodien vēlēties tādas pašas vienotības izpausmi kā Baltijas ceļa laikā, nozīmētu vēlreiz vēlēties kopīgu postu, nelaimi.

Tomēr – vai tad patiesi šodien nedz vienas valsts, nedz visas Baltijas mērogos vairs nav iespējams atrast nekā vienojoša?

Ir iespējams, ja vien nepaliekam ar pagātnē vērstu skatu, bet ielūkojamies tagadnē un nākotnē.

Mums būtu jājautā: vai varētu būt kāds kopīgs “jā”, kas atšķirīgus cilvēkus spēj vienot šodien?

Tā noteikti vairs nebūs fiziska sadošanās rokās, bet tā varētu būt kopīga gatavība uzņemties individuālu ētisku atbildību katram par savu dzīvi, sev uzticēto pienākumu lauku, savu rīcību. Tas savā ziņā ir daudz grūtāk, nekā sadoties rokās kopīga izmisuma dzītiem.

Jo tas nozīmē būtiski mainīt savu dzīves orientāciju. To var paskaidrot ar vienu piemēru. Es nebūt nepiederu pie tiem, kas domā, ka mums vajadzētu uzvilkt rožainas brilles un vienam otru laistīt ar cukura sīrupu, taču, ja ielūkojamies gandrīz jebkurā preses izdevumā, pamanīsim zīmīgu (starp citu – pagātnes zīmogu nesošu) principu: savas uzkrātās agresijas pārņemšanu uz citiem. Ja tu vēlies šobrīd sabiedrības acīs izpelnīties ievērību, tad mēģini kādam publiski iesist. Ievērību un pat atzinību gūst tie, kas māc pietiekami indīgi viens otram kost. Jā, protams, kritikai ir sava neatņemama vieta un nozīme jebkurā demokrātiskā sabiedrībā. Taču, ja ieņemam tādu dīvainu pozīciju, ka visu laiku tiesājam pārējos un gaidām tikai pārmaiņas no citiem, tad faktiski demonstrējam pilnīgu apjukumu, dezorientāciju un atkarību no tās pašas pagātnes, kurai Baltijas ceļa laikā sacijām kopīgu “nē”.

Individuāla ētiska atbildība vispirms nozīmē uzņemties atbildību katram pašam par sevi. Ap katru no mums, itin katru, ir mums uzticētais dzīves uzdevums un pienākums lauks, kurā jābūt gataviem pieņemt lēmumus un darboties mums pašiem. Jā, protams, daudz ko sliktu vai nepareizu dara citi, bet kaut ko taču varu darīt arī es. Par spīti visiem greizajiem likumiem un lēmumiem, man taču nav sasietas rokas pavisam! Tikai katram kļūstot gatavam uzņemties atbildību par savu rīcību, sev uzticēto dzīves lauciņu, mūsu dzīve var mainīties, jo to mainīs konkrēta rīcība, nevis vaimanas un lāsti.

Tas šodien ir tik raksturīgi – mazohistiska negāciju kultivēšana, gandrīz pilnīgs pozitīvās programmas trūkums, vainu meklēšana citos. Te jāatceras Jēzus sacītie vārdi par skabargu, ko tik vērīgi redzam otra acī, taču absolūti nevēlamies redzēt šupojamies baļķus paši savās acīs.

Mēs esam un būsīm atšķirīgi cilvēki. Latvijā, Baltijā. Atšķirīgi dzīves uzdevumos, līdz ar to izpausmēs un interesēs. Brīvus cilvēkus nekad nevarēs vienot absolūti vienādas politiskas intereses.

Bet mūs var vienot kas cits. Mēs varētu katrs savu iespēju robežās uzdrīkstēties uzņemties atbildību par savu dzīvi un savu valsti. Mēs varētu vēlreiz garīgi sadoties rokās, lai mēģinātu beidzot godīgi atbrīvoties no *visiem* komunistiskās domāšanas štampiem, kurus turpinām nest sevī līdzī.

Mēs varētu kopīgi uzdrīkstēties daudz ko savā dzīvē sākt no nulles. Savādāk.

Mēs varētu vienoties rūpēs citam par citu, nenīstot otru cilvēku tikai tāpēc vien, ka tas domā savādāk nekā mēs.

Galū galā, mēs varētu vienoties savas cilvēciskās vienlīdzības apziņā. Lai kas mēs katrs nebūtu, lai kur mēs katrs nebūtu, mēs esam būtnes, kuras vieno viens un tas pats radīšanas iemesls, tātad mēs visi esam vienlīdz vērtīgi, vienlīdz svarīgi, vienlīdz brīvi. Tas varētu būt jaunais Baltijas ceļš. Ceļš, kas vēl ejams daudzus gadus un gadu desmitus.

Mavriks Vulfsons

publicists

Cienījamā prezidentes kundze, godājamais premjerministra kungs, ekselences, dārgie domu biedri!

Pieminot liktenīgo 1939. gada 23. augusta nakti, kura determinēja Baltijas valstu okupāciju, Polijas sadali un karu pret Somiju, mēs visupirms domājam par postu un pazemojumu, ko Hitlera-Staļina Velna Pakts un slepenie protokoli sagādāja šo valstu tautām. Pakta īstenošana prasīja simtu tūkstošu cilvēku dzīvības, izkropļoja miljonu likteņus. Atmiņas par to nekad neizgaisīs, gluži tāpat kā neizzudīs mūsu pienākums turēt godā visus, kas bija gatavi, riskējot ar visdārgāko, pretoties varmācībai. Sākot ar Latvijas brīvvalsts robežsargu komandieri, ģenerāli Ludvigu Bolšteinu, Latvijas Nacionālās padomes locekļiem, kureliešiem, nāvei lemto ebreju glābējiem, un beidzot ar Helsinku kustības Tālavas taurētājiem.

Viņi visi bija Trešās Atmodas priekšteči un celmlauži.

Velna Pakta protokolus slēpa gan Vācijas, gan padomju barveži, taču pēc kara tie tapa zināmi pasaules tautām. Tikai Padomju Savienības vadītāji turpināja vajāt katru, kurš iedrošinājās teikt patiesību par cietušo tautu drāmas cēloņiem.

Šodien atklāti jāatzīst, ka Mihaila Gorbačova "Glasnostj", sauklis pēc atklātības pavēra mums, Baltijas valstu tautfrontiešiem, iespēju publiski atklāt visplašākajai sabiedrībai visu patiesību par 1939.–1940. gadu notikumiem, pienaglot pie kauna staba visus protokola autorus un izpildītājus, un izcirst ceļu uz neatkarības atgūšanu.

LKP CK vadītājs Boriss Pugo Latvijas Rakstnieku savienības plēnumā pareizi novērtēja šo faktu, atzīstot, ka patiesība par vēsturi nozīmes Padomju Latvijas galu.

Patiešām, dažu mēnešu laikā LTF kļuva par vadošu spēku, guva visas Latvijas tautas absolūta vairākuma atbalstu.

Pēdējā kauja par vēstures patiesību notika Maskavas Kremli, kur kategoriski pieprasījām, lai PSRS atzīst protokolus par spēku zaudējušiem no to parakstīšanas brīža.

Šajā cīņā mums daudz palīdzēja pēdējais šīs traģiskās nakts dalībnieks, kuru ar tā laika Vācijas kanclera Helmuta Kola personīgo palīdzību sameklēju Bavārijā. Tas bija leģendārais Vācijas diplomāts Hanss fon Hervards – pirmskara Vācijas vēstnieka Maskavā – grāfa fon Šūlenburga palīgs.

Šodien jau 96 gadus vecais politiķis 1989. gadā televīzijas kameru priekšā sniedza savu autentisko liecību, ka liktenīgajā naktī pēc Ribentropa pavēles devies uz bijušo Austrijas vēstniecību, lai telefoniski jautātu Hitleram – vai tas gatavs izpildīt Staļina negaidīto prasību – iekļaut PSRS interešu zonā arī Kurzemi ar Ventpili un Liepāju? Kā zināms, tieši Hervartam Fūreris atbildēja: “Ja, einverstanden”, – (Jā, piekritu).

Šī filma, ko rādīja ne tikai Latvijā, bet arī Maskavas televīzijā, palīdzēja sagraut patiesības pretiniekus Tautas deputātu kongresā Kremli, kurš 1989.gada 24.decembrī bija spiests atzīt protokolus par “Null and Void” (par anulētiem).

Šis balsojums ievirzīja Baltijas valstu neatkarības problēmu starptautiskajā degpunktā.

1991. gada augustā, kad pučs uz īsu brīdi sašūpoja centrālās varas pamatus, mēs ielenktajā Saeimas namā balsojām par Latvijas pilnīgo neatkarību un izstāšanos no PSRS. Zīmīgi, ka Krievija bija pirmā lielvara, kas atzina atjaunotās Baltijas valstis *de jure*.

Noslēgumā daži brīdinoši secinājumi.

Baltijas valstu kapitulācijas fenomens acīmredzot izskaidrojams gan ar to neveiksmīgo savrup-laipošanu ārpolitikā, gan ar to autoritārajiem režīmiem, kas ierobežoja tautu brīvās gribas izpausmi, un, varbūt galvenais, ar Baltijas Antantes pilnīgo fiasco – sakarā ar Lietuvas ievirzi uz Poliju un Igaunijas noraidīto pozīciju pret Latvijas to dienu drošības doktrīnu. Šī rūgtā pagātnes

pieredze mums jāņem vērā, ja gribam stāvēt nomodā par Latvijas drošību.

Man gribas nobeigt ar diviem priekšlikumiem:

1. Atzīstot Mihaila Gorbačova pozitīvo lomu vēsturē, nosūtīt viņam grūtajā brīdī Latvijas inteliģences simpātiju apliecinājumu;

2. Nosūtīt Vācijas diplomātijas senioram Hansam fon Hervertam konferences sveicienu un pateicību par labestīgo ieguldījumu Latvijas neatkarības atgūšanā.

Paldies par uzmanību!

II daļa

Andris Šķēle Ministru prezidents

Baltijas vienotība gadu tūkstošu mijā

Cienījamie konferences dalībnieki!

Es atgādināšu kādu epizodi, kas saistīta ar 1989. gada 23. augustu.

Brīdī, kad mēs sadevāmies rokās Baltijas ceļā, mēs skaidri zinājām, ka riskējam. Trīs dienas vēlāk PSKP Politbirojs izplatīja paziņojumu "Par stāvokli Baltijas padomju republikās". Tonis, kādā tas bija sarakstīts, varēja nozīmēt pašu ļaunāko – asiņainas represijas un atgriešanos staļinisma laikmetā. Taču notika tas, ko Padomju impērijas vadītāji nebija gaidījuši. Šis paziņojums kļuva par pirmo politbiroja direktīvu 70 gadu laikā, kurai iebiedētā un nogurusā padomju sabiedrība vairs nepakļāvās.

Pirmo reizi visplašāko sabiedrības slāņu pārstāvji uzdrīkstējās atklāti nosodīt totalitāro un impērisko PSKP ideoloģiju. Faktiski, ar šo brīdi iesākās PSRS – nedabīga un noziedzīga valstiska veidojuma – sabrukums. Pateicoties Baltijas ceļam, jau divus gadus vēlāk – 1991. gada 23. augustā Latviju kā neatkarīgu valsti atzina Islande.

Pateicoties Baltijas ceļam, mēs šodien stāvam šeit un esam brīvi runāt to, ko domājam, un darīt to, ko uzskatām par pareizu.

Būvējot ceļu, parasti sākumā tiek veidots uzbērums. Lai lietusi ūdens nesakrājas grambās, lai ceļinieks var redzēt tālāk, lai gaita

Andris Šķēle, Indulis Bērziņš, Dainis Īvāns,
Raita Karnīte, Uldis Osis, Romualds Ražuks

vieglāka. Ceļš ir tas, kas mūs ceļ uz augšu. Ceļ pāri šķēršļiem, purviem un ieplakām. Ceļ ne tikai fiziskā, bet arī garīgā nozīmē.

Pateicoties Baltijas ceļam, mēs esam pamodušies no 50 gadus ilgušas snaudas. Cēlušies, lai tiktu skaidrībā par sevi un savu vietu pasaulē.

Tagad – pēc desmit gadiem mēs joprojām esam ceļā uz savu valsti, un šis ceļš mums ir jānoiet pašiem. Mums ir sabiedrotie, mums ir draugi un padomdevēji, taču neviens nevar un arī nedrīkst to paveikt mūsu vietā.

Tas, kas notika 1989. gadā, ir neatkārtojams vēstures fakts. Unikāls notikums, kas radikāli ietekmēja vēstures gaitu šajā reģionā. Trīs valstu iedzīvotāji – gandrīz 2 miljoni cilvēku – sadevās rokās, izveidojot dzīvu ķēdi. Nekas tāds nav bijis iedomājams agrāk, un, baidos, ka diezin vai vēl kādreiz būs iespējams.

Sadodoties rokās Baltijas ceļā, mēs trīskāršojām savu spēku un ieguvām drosmi iztaisnot muguru. Tā ir būtiska pieredze, kuru Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautas nedrīkst aizmirst.

Valstu un tautu kopību nenosaka tikai ģeogrāfiskais novietojums, intereses vai ideoloģijas. Pirmām kārtām un visspēcīgāk to

nosaka kopīgs liktenis. Tautu vēsturiskā atmiņa.

Kopš 1989. gada Latvijas, Lietuvas un Igaunijas likteņi ir savijušies nesaraujamā mezglā.

Protams, mūsu attiecības nav ideālas. Baltijas valstu politiskā, ekonomiskā, militārā, ekoloģiskā un jebkura cita veida sadarbība vēl tikai top. Mums nav ne pieredzes, ne piemēra, kā to darīt. Pirms Otrā Pasaules kara Latvija, Lietuva un Igaunija nebūt nebija tik cieši saistītas kā šobrīd. Toreiz tas ļāva mūs okupēt ar pazemojošu vieglumu, un pirmais Baltijas ceļš bija tas, kurš veda uz Sibīriju. To mēs nedrīkstam aizmirst arī šodien. Mūsu tautu vienotība ir dzimusi kopīgās sāpēs.

Padomju laika kopdzīve atvēra robežas, veicinot bezpersoniskās padomju nācijas veidošanos, vienlaikus iznīcinot ekonomisko sakaru brīvību un tirgus principu diktētas tautsaimniecības pamatus. Plānveida ekonomika atradināja domāt konkurences kategorijās. Darbs komunisma labā kļuva par savdabīgu sinonīmu bezatbildībai un liekulībai.

Baltijas valstīs iebūvētie militārās rūpniecības piedēkļi pēc neatkarības atgūšanas kļuva nevajadzīgi, un tūkstošiem cilvēku zaudēja darbu un cerības. Mēs sākām meklēt – bijām spiesti meklēt – jaunus ceļus. Mēs esam izveidojuši kopīgu Baltijas tirgu. Es atkarotoju – tas notiek pirmoreiz šī reģiona vēsturē. Tas varbūt izklausās pārsteidzoši, bet tikai šogad mūsu tuvākie kaimiņi ir kļuvuši par nozīmīgiem Latvijas partneriem preču eksportā.

Sākot ar šo gadu, Latvijas preču apgrozījums ar Lietuvu un Igauniju ir kļuvis lielāks nekā ar visām NVS valstīm kopā. Protams, cēlonis šim pārmaiņām meklējams arī pagājušā gada finansu krīzē un politisku pārpratumu ierosinātajā Latvijas preču boikotā Krievijā. Taču rezultāts ir stabils un uzticamu partneru piedāvātā sadarbība.

Mēs vēl tikai mācāmies dzīvot brīvā tirgus apstākļos, izmantot tā priekšrocības un nodrošināties pret tā trūkumiem. Mums priekšā vēl daudz darāmā. Neatliekams darbs ir preču aprites sakārtošana, kas pavērs plašākas iespējas pašmāju ražotājiem un daudz spēcīgāk piesaistīs ārvalstu investorus.

Jāturpina sarunas par Baltijas valstu muitas ūniju, par kopīgu nodokļu politiku, kopīgu darbaspēka tirgu. Protams, visi šie jautājumi prasa rūpīgu saskaņošanu, analīzi, plusu un mīnusu novērtē-

šanu. Taču mums ir unikāla iespēja – vēl pirms iekļaušanās Eiropas Savienībā izjust, ko mūsu ekonomiskajai drošībai un attīstībai dod tirgus paplašināšanās. Kopīgi uzsākamie projekti – tādi kā vienota Baltijas elektroenerģijas tīkla izveidošana – ļaus ienākt Eiropā daudz pārliecinošāk. Katrs atsevišķi mēs esam trīs mazas valstiņas, bet kopā – viens no stratēģiski svarīgākajiem jaunās Eiropas reģioniem.

Mums ir pienācis laiks mācīties domāt lielākos mērogos. Baltijas valstis nav tikai fiziska teritorija. 1989. gads pierādīja, ka mums ir kopīga emocionālā telpa. Toreiz mēs bijām kopā tik cieši, ka jutām viens otra elpu. Mūs iedvesmoja igauņu piemērs, nodibinot pirmo Tautas fronti. Mēs sajūsminājāmies par lietuviešu drosmi stāties pretim tankiem un fiziskai vardarbībai 1991. gada janvārī.

Mēs esam sākuši veidot kopīgu ekonomisko telpu, taču ar to vien nepietiek. Ieejot 21. gadsimtā, mums būs nepieciešama kopīga intelektuālā telpa. Šis ir laiks, kad konkurētspēju lielā mērā nosaka reakcijas ātrums, informācijas aprīte, jaunu tehnoloģiju un jaunas domāšanas apguve. Baltijas valstīm ir jākļūst par vienotu intelektuālu reģionu, ko raksturos jauni, izglītoti un eiropeiski domājoši cilvēki. Būtiska nozīme šajos procesos būs tam, cik ātri un kvalitatīvi mēs spēsim pārkārtot izglītības sistēmu, pacelt to Eiropas līmenī un noturēt.

Izglītota jaunatne mums ir svarīga arī tāpēc, lai padarītu neatgriezeniskus tos demokrātiskos procesus, kas iesākās pirms desmit gadiem. Demokrātijas lielākais ienaidnieks ir neinformēts pilsonis – cilvēks, kurš nezina savas tiesības, neprot vai negrib tās izmantot.

Nāk jauns laikmets. 20. gadsimts ir izsāpējies, izkarojis un izcietis savas problēmas. Ļoti gribas cerēt, ka Kosovas karš bija pēdējā šī gadsimta zīme. Ideoloģijas, kas balstījās uz nāciju, rasu un šķiru pretnostatīšanu, ir bankrotējušas. Patiesībā – tās jau sākumā bija mirušas un spēja sēt vienīgi nāvi. Aizejošais gadsimts iezīmējās ar daudzu vērtību pārvērtēšanu, atstājot tikai tās, kuras spēj paplašināt cilvēces attīstības iespējas. Mēs esam kļuvuši par neatņemamu starptautiskās sabiedrības sastāvdaļu.

21. gadsimtā nāciju lomu un dzīvotspēju nenoteiks tas, cik lielas tās ir, vai, cik plašu teritoriju apdzīvo. Daudz svarīgāks būs ātrums, mobilitāte, spēja iekļauties procesos un risināt problēmas

šodien, negaidot, kamēr tās atrisināsies pašas no sevis. Tieši šī iemesla dēļ mēs nedrīkstam samazināt uzņemto tempu.

Eiņšteins mūs varētu apskaust – to, ka laiks ir relatīvs, mēs esam pierādījuši ar personisku piemēru. Tas, kas notiek Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, notiek desmitreiz ātrāk, nekā daudzās citās zemēs. Ir pierasts, ka sabiedrībā pārmaiņas ir cieši saistītas ar paaudžu nomaiņu – tik spēcīga ir morālo, estētisko, pat sadzīvisko priekšstatu inerce. Mums Latvijā, un ne tikai Latvijā – daudzās Austrumeiropas zemēs – ir izdevies šo inerci pārvarēt.

Protams, pastāv risks. Brīdī, kad tu lec pāri aizai un pēkšņi saproti, ka vairs nav kur pieturēties, ir ļoti viegli nokrist.

Šādā brīdī svarīgākais ir neaizmirst, kāpēc tu izšķīries par lēcienu, kas īsti palika aiz muguras, un kāds ir tavs mērķis. Jā, mēs dzīvojam laikā, kad nestrādā ierastie drošības mehānismi – agrākās vērtības, autoritātes, garantijas. Taču atcerieties, kas tās bija par vērtībām – ceļazīme uz sanatoriju un blats garāžu kooperatīvā, rinda veikalā pēc desas un zaļo zirnīšu burka uz Oktobra svētkiem, sociālistiskās celtnes Sibīrijā un internacionālais pienākums Afganistānā, viena patiesība un divas iespējas – nodot vai tikt nodotam.

Toreiz – 1989. gada 23. augustā mēs skaidri zinājām, kāpēc negribam palikt Padomju Impērijas sastāvā. Mēs bijām gatavi uz jebkuru upuri, lai tikai izrautos no tās. Toreiz mums bija brīnišķīgi ideāli. Mums bija sapnis par brīvu un plaukstošu Latviju.

Mēs nedrīkstam šos ideālus nodot. Tas varbūt izklausās naivi, bet mums šobrīd katastrofāli pietrūkst cilvēku ar augstiem ideāliem. Mums ir atkal un atkal jāmacās ticēt. Ticēt saviem spēkiem, savai tautai, savai nākotnei. Mums ir jādodas atpakaļ uz skolu un jāmacās milēt savu valsti.

Indulis Bērziņš

Latvijas Republikas ārlietu ministrs

Baltijas ceļš nākotnē

Baltijas valstis – Latvija, Lietuva un Igaunija – ir atgriezušās Eiropā. Pirms sešdesmit gadiem bēdīgi slavenais Molotova – Ribentropa pakts tās varmācīgi atšķēla no Eiropas demokrātijas attīstības un ekonomiskās izaugsmes procesiem. Ar šo vienošanos PSRS un Vācija sadalīja “ietekmes sfēras” Austrumeiropā. Baltijas valstīm tā nozīmēja varmācīgu iekļaušanu PSRS sastāvā, bet Eiropai – Otrā Pasaules kara sākumu. Ja citas Eiropas valstis pēc kara turpināja pilnveidot demokrātiskās institūcijas un celt savu labklājību, Baltijas tautām padomju režīms uzspieda svešu varu, svešu ideoloģiju un dzīves kārtību uz ilgiem gadu desmitiem, un tām Otrais Pasaules karš patiesībā beidzās tikai 1991. gadā.

Viens no notikumiem, kas iezvanīja Baltijas neatkarības atgūšanu, bija Pakta 50. gadadiena 1989. gada 23. augustā. Latvieši, igauņi un lietuvieši vienmēr ir bijuši solidāri savā opozīcijā pret apspiedēju varu, taču šajā dienā pirms desmit gadiem tie demonstrēja vēl nebijušu vienotību. Baltijas tautas sadevās rokās, veidojot nepārtrauktu dzīvu ķēdi 600 kilometru garumā no Tallinas, cauri Rīgai līdz Viļņai, parādot pasaulei savu apņēmību atgūt neatkarību, atgriezties Eiropas un pasaules politiskajā kartē, ekonomiskajā apritē un kultūrā. Šī ir arī gaiša lapa mūsu vēsturē, jo uzskatāmi demonstrēja Baltijas vienotību ceļā uz kopējo mērķi, uz Baltijas nākotni.

Desmit gados Baltijas valstis nogājušas ceļu, kam citām valstīm ir bijuši nepieciešami vairāki gadu desmiti. Citām Austrumeiropas valstīm bija savs valstiskums, to saimnieciskajā dzīvē jau pastāvēja daži tirgus ekonomikas elementi, tās bija daudz atvērtākas apkārtnējam pasaulei. Baltijas valstis sāka praktiski no nekā un tāpēc to panākumi demokrātijas attīstībā, pārejā uz tirgus ekonomiku un tās nostiprināšanā, atgriešanās starptautiskajā sabiedrībā un aktīva piedalīšanās tās procesos ir uzskatāmi par unikālu parādību Austrumeiropā. Vienmēr bijušas savrupas un atšķirīgas no citām padomju republikām, Baltijas valstis vienīgās ir spējušas nomest no sevis "bijušo PSRS republiku" zīmogu un veiksmīgi kandidēt uz pilntiesīgu Eiropas un transatlantisko struktūru dalībvalstu statusu līdzās valstīm, kurām nenācās zaudēt savu valstiskumu.

Kas šodien vieno Baltijas valstis? Pirmkārt, tie ir mūsu kopīgie ārpolitiskie un drošības politikas mērķi – Latvija, Lietuva un Igaunija gatavojas dalībai Eiropas Savienībā un NATO, tās attīsta labas attiecības ar savām kaimiņvalstīm un citām valstīm mūsu reģionā, veicinot šī reģiona nozīmes pieaugumu kopējā Eiropas sadarbībā.

Vēlme sadarboties ar kaimiņos vai tuvējā reģionā esošām valstīm, pārvarēt nacionālo nošķirtību, sekmēt iekļaušanos starptautiskajā – kontinenta un globālajā ekonomiskajā sistēmā, tādējādi vairojot savas tautas labklājību un drošību, ir viena no būtiskākajām mūsdienu starptautiskās sistēmas iezīmēm. Taču, lai reģionālā sadarbība būtu veiksmīga, ir svarīgi saskaņot valstu nacionālās un reģiona kopējās intereses.

Latvijas tāpat kā abu pārējo Baltijas valstu galvenās intereses ir stiprināt atjaunotās valsts neatkarību un nodrošināt tās neatgriezeniskumu, stiprinot tās drošību, veicinot tautas labklājību un nacionālās identitātes saglabāšanu.

Baltijas valstu sadarbība ir unikāla sadarbības forma, kurai dienas kārtību nosaka tikai Baltijas valstis pašas, un mandātu šai sadarbībai tās saņēma no savām tautām jau tālajā 1989. gadā. Mūsu sadarbības institūcijas – Baltijas Asambleja un Baltijas Ministru padome – ir izveidojušas par stabilu mehānismu nacionālo politiku koordinēšanā. Baltijas Ministru padomei būtu jāseko Baltijas Asamblejas piemēram, kas ir nostiprinājusi savu struktūru ar pastāvīgi

funkcionējošu sekretariātu, kurš kopš šī gada augusta ir ieguvis jaunas telpas Rīgas centrā.

Galvenie mūsu sadarbības virzieni ir tie, kas sekmē mūsu valstu integrāciju starptautiskajās struktūrās un atbilst mūsu akceptētajiem mērķiem veidot vienotu ekonomisko, drošības un informācijas telpu. Turpinās darbs pie vienotas Baltijas valstu ekonomiskās telpas izveidošanas – tiek gatavoti trīspusēji līgumi par brīvu pakalpojumu un darbaspēka kustību. Ir izteikts politisks atbalsts kopēja enerģētikas tirgus veidošanai. Aktualizējas Baltijas valstu sadarbība III pilāra jautājumos un Eiropas Savienības integrācijas kontekstā tās nozīme turpinās pieaugt. Mums ir jāuzlabo trīspusējā koordinācija, jāpilnveido sadarbība nelegālās imigrācijas novēršanā un cīņā ar organizēto noziedzību. Visās šajās sadarbības iniciatīvās Latvija ir uzticams un solidārs partneris.

Kopīgie mērķi ir spēcīga sadarbības motivācija, un, ja arī Baltijas valstu starpā reizēm rodas problēmas – tādas, piemēram, bija jūras robežas jautājumi, – esam spējuši tās kopīgo mērķu vārdā atrisināt.

Šodien Baltijas valstu dienas kārtībā ir veiksmīga katras valsts eiroleģitācijas “mājas darbu” izpilde. Tā ir ne vien katras valsts panākumu ķīla, bet arī atbildība pārējo Baltijas valstu priekšā. Neskatoties uz jau minētajām salīdzinoši sliktākajām starta pozīcijām, Baltijas valstis ir sasniegušas ievērojamus rezultātus. Igaunija veiksmīgi ved iestāšanās sarunas, Latvija savu panākumu dēļ ir visdrošākā kandidāte uzaicinājumam Helsinkos uzsākt sarunas, un mēs gribam, lai arī Lietuva tiek iekļauta sarunu procesā, jo ir svarīgi, lai reģiona stabilitātes interesēs neviena no Baltijas valstīm Eiroleģitācijas procesā neatpaliktu, lai tās visas iespējami ātri būtu pie iestāšanās sarunu galda.

Lai gan līdz šim mēs mūsu Eiropas integrācijas pamatojumā esam vairāk uzsvēruši drošības un savas eiropeiskās identitātes aspektus, tikpat svarīga ir piederība organizācijai, kas ir viena no ietekmīgākajām dalībniecēm pasaules ekonomiskajos un politiskajos procesos.

Arī drošība visām Baltijas valstīm ir viena un nedalāma, un to sadarbība aizsardzības jomā ir vērsta uz šīs drošības nostiprināšanu un gatavošanos pilntiesīgai dalībai NATO. Veiksmīgi tiek īstenoti tādi projekti kā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas kopīgais miera

uzturēšanas spēku bataljons, gaisa telpas kontrolsistēma un jūras aizsardzības projekti. Darbu uzsākusi arī Baltijas aizsardzības koledža. Šiem projektiem Baltijas drošības sadarbības un palīdzības grupas jeb BALTSEA ietvaros koordinētu palīdzību sniedz kā virkne Eiropas valstu, tā ASV un Kanāda. Baltijas valstīm kopīga politiskā, ekonomiskā un drošības sadarbība norisinās ar Amerikas Savienotajām Valstīm – ASV – Baltijas Partnerības hartas ietvaros, kuras viena no pamatnostādņēm ir kopīgs visu četru valstu darbs, lai veicinātu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pilnu integrāciju Eiropas un transatlantiskajās organizācijās. Minētie Baltijas valstu sadarbības projekti aizsardzības jomā uzskatāmi parāda mūsu valstu vēlmi un māku sadarboties, stiprina mūsu militārās spējas un ļauj mums pierādīt, ka spējam drošību ne tikai patērēt, bet arī to veicināt, ka mums ar aliansi ir vienas vērtības un ideāli. Par to liecina baltiešu kontingenti gan Bosnijā, gan tagad arī Kosovā.

Attiecībās ar Krieviju Baltijas valstīm iezīmējas jauni akcenti – intensīvāka sadarbība reģionālā līmenī, tai skaitā pierobežas rajonos, un sadarbība starptautiskajās organizācijās, tai skaitā reģionālajā Baltijas jūras valstu padomē. Ilglaika perspektīvā Krievijai ir jābūt ieinteresētai redzēt Latviju, visas Baltijas valstis, Eiropas savienībā un arī NATO – kā sakārtotus, drošus un pilnīgi prognozējamus kaimiņus.

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas integrācija Eiroatlantiskajās struktūrās un šo valstu savstarpējā sadarbība ir viens otru veicinoši un papildinoši procesi. Jā, mums ir gan daudzveidīga kultūras un vēstures pieredze, gan viedokļu dažādība par kopējas ekonomiskās telpas un ārpolitisko un drošības politikas mērķu īstenošanas aspektiem. Taču tas tikai padara mūsu sadarbību auglīgāku un veicina ne tikai katras atsevišķas valsts, bet visa reģiona dinamisku attīstību un konkurētspēju. Tas ir arī mūsu kopējais ieguldījums Eiropas daudzveidībā.

Šodien Baltijas ceļš vairs nav sauciens pēc brīvības un fiziska vienotības demonstrācija. Šodien Baltijas ceļš ir dinamiskas attīstības, izaugsmes un sadarbības ceļš uz visai Eiropai kopīgu nākotni.

Dainis Īvāns

publicists

Vienotība nezūd

Par Baltijas ceļu viss šķiet izrunāts. Ko vēl pateikt? Kādiem vārdiem? Kāpēc? Tiem, kas bija tā liecinieki, dalībnieki un organizatori, tā bijusi neatkārtojama, tūkstošgades notikuma vērtā laime, ar ko ieiet nākamajā gadu tūkstotī. Tas bija cerību triumfs, sajūtu aka, no kuras smelties nogurumā. Savukārt audzēm, kas Baltijas ceļu nav piedzīvojušas, tā ir vienīgi foto un kino dokumentos lasāma akcija. Toreiz piedzīvoto jūtoņu tālāk varam nodot tikai mēs. Varbūt tāpēc, tieši tāpēc vērts atkārtot un atkārtot toreizējās sajūsmības vārdus, atgādināt tautas iespēju bezgalību, mūsu vienotības ciešumu, mūsu atvērtību pasaulei un draudzībai.

Ceļš uz Baltijas dzīvo ķēdi kā nekā sācies jau Gulagā. Šī gājiena starptautiskā ceļazīme 1979. gada augustā bijusi 45 drošminieku – igauņu, latviešu, lietuviešu parakstītais Staļina un Hitlera darījuma nosodījums. Baltijas ceļu tumsā atgādinājis Gunāra Astras pēdējais vārds padomju tiesā. Izsūtīto, nomocīto baltiešu kareivju un nacionālo partizānu, vēlāk jau Vides aizsardzības kluba, LNNK, Latvijas Tautas frontes dibinātāju iemītā taciņa 1989. gada 23. augustā pārtapa mūsu morālajā maģistrālē Via Baltica.

Viss tovakar bija dzīvs. Pasaules ēterā lidoja Baltijas ceļa signāli, kas sadzirdami joprojām un ir mūsu miermīlīgās uzvaras zīme civilizācijas vēsturē. Toreiz pirms 10 gadiem droši vien bija daudz tādu, kuri gribēja būt, staroja un raudāja prieka asaras kopā

ar mums. Zeme, debesis, gaiss bija mūsu. Lielā Baltijas cilvēku upe savienoja vakarā blāzmā ieplūstošās Daugavas abas malas. Mēs jau zinājām, ka jebkurai netaisnībai un apspiestībai reiz pienāk gals. Zinājām, ka verdzība nav mūžīga un patiesība nav noslēpjama. Baltijas bērni savienojās varavīksnē un saņēma vēl ciešāk viens otra plaukstas, ieskatīdamies viens otra acīs. Pāri visam stāvēja šī, nu jau fiziski sajūtāmā kopība. Mēs ticējām, ka paies dienas, gadi, daudz kas pagaisīs, bet paliks Baltijas ceļš un mūsu dzīvā ķēde. Mēs apņēmāmies to atcerēties ikdienā, atcerēties, kad liksies, ka esam vientuļi, atcerēties, kad mums īpaši būs vajadzīga iejūtība, lai saprastos un palīdzētu viens otram. Tas laiks ir pienācis.

Baltijas ceļš bija gan baltiskās, gan baltiešu eiropeiskās, gan Latvijas pilsoņu iekšējās vienotības kulminācija. Tāda, kādā nav iespējams dzīvot nemitīgi, bet kas dota, lai nepazaudētu virzību uz mērķi, lai uz to ietu ne tikai briesmu brīžos, bet arī tad, kad ir relatīvi mierīgi un droši. Uz Baltijas ceļa atradās visa tauta kopā, pat tie, kas noteiktajā stundā nestāvēja blakus pārējiem.

Arī tagad Baltijas ceļš ir palicis kā pamats zem kājām, kaut daudziem šķiet, ka viņus no tā ar elkoņiem cenšas nostumt stiprākie. Tas gan nav jautājums, vai mēs atkal spētu sadoties jūtās līdzīgā manifestācijā. Būtiskāk ir, vai mēs pārvarēsim reizēm pastraujo, šad tad pārmērīgo un attīstību bremsējošo šķelšanos, kraso noslāņošanās sabiedrībā. Kā to izdarīt? Ja mani kopīgai rīcībai un pārliecībai ikdien ilgstoši vieno tikai tukši solījumi, politiskas šantāžas, banāni, cerība uz vadoni vai lieku viltotu latu, tad šāda vienotība man nav vajadzīga. Turpretī, ja zinu, ka ceļabiedri atceras, redz un tic tam pašam lielajam mērķim, tad esmu ar viņiem vienots. Tātad, svarīgākais ir mērķis, kura neskaidrību, nenoteiktību un dažkārt ačgārnību vienmēr jānožēlo visrūgtāk. Taču, ja pārņem vēlēšanās gausties, vispirms der atgriezties desmitgadu pagājības siltajā dzelmē.

1989. gada 23. augusta vakarā es, posmiņš starojošā virtenē, rokrokā ar Igaunijas Rahvarinne vadītāju Edgaru Savisāru stāvēju uz Igaunijas un Latvijas robežas netālu no Rūjienas. Otra LTF delegācija Jāņa Freimaņa vadībā sniedza roku lietuvjiem. Sandra Kalniete, Jānis Škapars, Dzintra Pededze un citi mūsējie uzturēja mierīgi ziedošās, tomēr nākotnē lidojošās virtenes pulsāciju Rīgā. Iz tumsas jau nira zvaigznes. Tām pretī dzirksteļoja mūsu kopīgi

kurts sārts. Tam vajadzēja simboliski sadedzināt pusgadsimta ļaunumu un ļaunuma impērijas lāstu. Sārta blāzma arvien spožāk izgaismoja krēslā smaidošās sejas – jūs, mūs, viņus. Pietika palaist debesīs vārdus laisve, vabadus, brīvība, lai arī cilvēki uzliesmotu spējā solidaritātē, draudzībā un pat mīlestībā. Mīlestība viņiem rita no mīlestības ķēdes augstspriegumā nokaitētām sirdīm. Brīvība bija mērķis. Kopus brīvība šķita visu cerību piepildījums. Tas arī gājienā pa Baltijas ceļu ir veiksmīgi sniegts. Vārda brīvība, valodas lietošanas brīvība, izvēle ir tikai detaļas šai visaptverošā jēdzienā.

Domājams, arīdzan tagad spārnojošais mērķis, ko kautrējamies vai sīko grūtību īgnumā neprotam atminēties, ir tas pats. Tā pati sasniegtā un jo sīkstāk sargājamā brīvība. Tā pati un cita, jo baltiešus, katru no mums Latvijā vairs netur blakusstāvētāja rokas. Nu katram ar personīgās atbrīvošanās spēku, ar, (paš)izglītību, paša gribu jānotur Baltijas ceļa sapnis. Mūsu tautas un tauta, lai kādi noskaņojumi valdītu valsts politikā, diezin vai šodien ir mazāk vienotas un vienota nekā pirms 10 gadiem 23. augustā. Baltijas ķēde vairs nav atceļama ne ar kādiem Ribentropa un Molotova paktiem. Nelaime varbūt, ka tajā iespraukušies arī tādi, kas toreiz sēdēja krūmos. Bet vai mēs neesam par viņiem stiprāki? Pirms 10 gadiem mums bija spēks iziet no pusgadsimtu biezas elles, lai sakustu atdzimšanas kustībā. Pēc desmit gadu soļojuma pa savējo Baltijas ceļu jāsakas vēl vienai atdzimšanai, pašattīrei un apgaismībai, kas sāksies, ja gribēsim. Vai gribam? Tas ir mūsu tautas vienotības pamatjautājums. Es, māsas un brāļi, gribu. Jūs un, ticu, arī mūsu bērni – tāpat. Iespējams, Raiņa cerība “Būs citas rokas, kas reiz sadosies”, piepildās patlaban, mūsu plaukstās un acu glāstos. Iespējams, mēs jau augam līdzī savai gribai. Mēs zinām, ka varam būt lepni par Baltijas ceļu. Varam būt lepni par to, kas bijis pēc tam – pāri nejaucībām un sīkumiem, kas nemaz nav nopietns kavēklis šādam gājumam.

Uldis Osis

LR Ekonomikas ministrijas

Tautsaimniecības ekspertu padomes

loceklis

Baltijas valstu attīstības ceļi, ekonomiskās un politiskās intereses

Lai gan šis lielā mērā ir jubilejas sarīkojums, gribētos ne tik daudz uzskaitīt mūsu sasniegumus, kuri ir neapšaubāmi, cik apskatīties nedaudz apkārt, kur mēs šodien esam nonākuši, kādi esam, kādas ir mūsu problēmas un ja ir, tad kādēļ, un kā ātrāk virzīties uz priekšu.

Viena no lielākajām pēdējā laika problēmām ir ekonomiskā krīze, no kuras tikai tagad sākam pamazām atveseļoties. Par tās galveno iemeslu pieņemts uzskatīt Krievijas krīzi. Tiešām, Krievija un citas bijušās PSRS valstis vēl ilgi pēc Baltijas neatkarības atgūšanas bija nozīmīgs faktors tās ekonomikā. Bet kā būs turpmāk?

Hroniskās politiskās un ekonomiskās krīzes NVS valstīs liek izdarīt virkni principiālu secinājumu. Vairumā šo valstu iepriekšējā politiskā sistēma ir sabrukusi. Arvien vairāk redzams, ka ne politiskajām elitēm, ne šīm sabiedrībām kopumā nav vairāk vai mazāk skaidras nākotnes vīzijas par savu attīstības modeli. Nav pārliecības, vai šīs sabiedrības virzīsies liberālas, demokrātiskas civilizācijas virzienā, vai tur sāks dominēt diktatoriskas, feodālas vai fundamen-

tālisma tendences. Dažādās valstīs šie attīstības virzieni var būt atšķirīgi. Uz kādreizējās impērijas atlūzām visai iespējama ir arī jaunu valstu veidošanās, kas kopējos procesus šajā pasaules reģionā padara vēl grūtāk prognozējamus. Šādas tendences mēs vērojam Čečenijas un Dagestānas gadījumā, kas iespējams, nebūs pēdējie gadījumi.

Nenoteikto situāciju arvien vairāk izmanto oligarhija, finansu dūži, naftas, gāzes, ieroču un metāllūžņu baroni, vai pusfeodāli klani, kuru uzmanības lokā ir savstarpēja cīņa par varu un ietekmi, bet valsts attīstību pilnīgi paralizē gandrīz legāla, masveidīga tās izlaušanās. Tā Krievijas informācijas avoti nupat ziņo, ka tikai pusgada laikā tikai caur vienas ASV bankas kontiem no šīs valsts ir izsūknēts vismaz 10 miljardi ASV dolāru, kas lidzinās pusei Krievijas gada budžeta. Tādēļ, lai gan īstermiņā šie grupējumi un klani reizēm mēdz būt izdevīgi, lai gan nedroši biznesa partneri, ilgākā laikā viņu "saimniekošana" šajās valstīs ved pie to degradācijas, iekšpolitiskiem satricinājumiem un krīzēm. Tādēļ vismaz vidējā termiņā – nākamajos 5-7 gados, austrumos visdrīzāk sagaidāmas jaunas politiskas un ekonomiskas krīzes ar īslaicīgiem, nedrošiem stabilizācijas periodiem starp tiem. Tas nozīmē, ka Baltijas saimnieciskās attiecības ar NVS valstīm acīmredzot arī turpmāk kopumā sašaurināsies. Atsevišķos periodos tās varbūt raksturoties ar epizodiskiem, ierobežota apjoma īstermiņa darījumiem, izņemot izejvielu tranzītu caur Baltijas jūras ostām, kas Krievijai un zināmā mērā arī dažām citām valstīm ir vitāli svarīgi valūtas iegūšanai. Šajā kontekstā galvenā vērība Baltijas valstīs būtu jāpievērš tālākai savas ekonomikas nostiprināšanai, īpašu uzmanību veltot pretrīzes stabilizācijas programmām, maksimāli izmantojot arī savstarpējo kooperāciju dažādās jomās.

Diemžēl atkal un atkal nākas konstatēt, ka Baltijas valstu starpā integrācijas pazīmes ir visai vājas. Analizējot integrācijas tendences citur pasaulē nonākam pie secinājuma, ka šī integrācija acīmredzot padziļināsies, varbūt savādākā veidā, nekā mēs to sākotnēji bijām iedomājušies. Arvien skaidrāk redzams, ka pasaulē nošķirtu, integrētu reģionu laiks ir pagājis. Arī Baltija mūsdienu globalizācijas procesos ir pārāk maza vienība, lai varētu runāt par atsevišķu tās saimniecisku integrētību, lai gan atsevišķos aspektos tāda droši vien

pastāvēs. Būtiski ir arī tas, ka visām Baltijas valstīm izšķirošs ekonomikas attīstības faktors ir ārvalstu investīcijas. To avoti lielā mērā ģenerē arī katras Baltijas valsts tālākās saimnieciskās saites. Tā, piemēram, ja Igaunijā pārsvarā vērojama Somijas ekonomiskā ietekme, ko veicina vēsturiskās etniskās saknes un valodas tuvība, tad Lietuvas un it īpaši Latvijas ekonomisko attiecību spektrs ir manāmi plašāks. Tādēļ manuprāt, šobrīd, svarīgāks par Baltijas valstu savstarpējo integrāciju ir jautājums par Baltijas integrāciju ne tikai Eiropas savienībā, bet Rietumu pasaulē, un tās institūcijās vispār.

Šajā jomā visām Baltijas valstīm tiešām ir daudz kopēju problēmu. Viena no tām – attīstības tempi un kvalitāte. Krievijas krīze uzskatāmi parādīja, ka tā bija tikai viens no Baltijas valstu, tai skaitā Latvijas ekonomiskās krīzes faktoriem. Krīzes priekšnosacījumi slēpās un pastāv arī pašlaik pašās Baltijas valstīs, to politiskajās un ekonomiskajās struktūrās un institūcijās.

Praktiski visās trijās mūsu valstīs ļoti smagā stāvoklī ir gan uzņēmējdarbības sektors, gan valsts finanses. Sāksim ar pirmo. Uzņēmumi Baltijā vairumā ir vāji kapitalizēti. To tehnoloģiskā bāze atpalikusi un līdz ar to ražošanas procesam raksturīga liela darbietilpība. Tādēļ, lai gan darba apmaksa it kā nav sevišķi augsta salīdzinājumā ar rietumvalstīm, darba izmaksas tik un tā ir lielas, bet darba ražīgums zems, produkcijas kvalitāte, labākajā gadījumā, viduvēja. Rezultātā no novecojušā un neefektīvā fiziskā kapitāla nevar iegūt amortizāciju, bet no zemās kvalitātes produkcijas nav iespējams iegūt pietiekošu peļņu. Uz šī fona nodokļu slogs izrādās nepanesams, bet, ja uzņēmums tos godīgi maksā, tad tā naudas plūsma līdz ar to ir izsmelta. Tā kā vērtspapīru tirgus praktiski nefunkcionē nevienā no Baltijas valstīm, bet banku kredītu % ir augsti, lielākā daļa uzņēmēju praktiski ir bezizejas situācijā.

Arī it kā lielās ārvalstu investīcijas lielā mērā ir ilūzija, vismaz Latvijā noteikti. Mūsu valstī bieži nez' kāpēc tiek aizmirsts, ka liela daļa ārvalstu investīciju ir saistītas ar privatizāciju un tiek ieskaitītas privatizācijas fondā. Tātad patiesībā investēts tiek nevis uzņēmumu attīstībā, bet gan tikai īpašnieku nomaīņā. Būtu bijis loģiski, ja valsts privatizācijas fonda līdzekļus izmantotu investīcijām uzņēmējdarbības attīstībā. Ņemot vērā iepriekš teikto, daudziem uzņēmumiem tā būtu gandrīz vai vienīgā iespēja iegūt finansu resursus

attīstībai. Gandrīz visas valstis, kur notiek privatizācija, tā arī rikojas. Jo šodienas investīcijas ir darbavietas un rītdienas nodokļi, tātad pensijas veciem cilvēkiem, algas skolotājiem un tā tālāk. Diemžēl Latvijā daļa valstsvīru joprojām ir pilnīgi pārliecināti, ka jārikojas pilnīgi pretēji. Proti, ātrāka ekonomikas attīstība būs tad, kad investīcijas vispirms tiks iztērētas papildus algām, pensijām un pabalstiem. Tādēļ lielāko daļu privatizācijas fondā ieskaitīto līdzekļu kādā sakāpinātā emociju brīdī tika nolemts novirzīt budžeta ieņēmumos. Tā kā tekošās budžeta izmaksas tika palielinātas, bet tekošie ieņēmumi nepieauga, jo nebija jau no kā, tad arī izveidojās tas budžeta deficīts, par kuru pašlaik tik ļoti visi diskutējam. Bet toreizējie gudrie valsts vīri droši vien bija nosprieduši, ka tā nav nekāda lielā nelaime – ieviesīsim stingru ekonomijas režīmu nogriežot visu to, kas pirms tam tika iedots un viss atkal būs kārtībā. To mēs pašlaik arī grasāmies darīt, bet vai viss būs kārtībā?

Arī citas pēdējo gadu kļūdas vairākkārt aizlikušas kāju priekšā ekonomikas attīstībai. Tā vairākas institūcijas, kas tika izveidotas ar labu domu atbalstīt uzņēmējdarbību, pēc tam tika likvidētas vai nīkuļo. Latvijas Investīciju banka, kurā saskaņā ar īpašu Ziemeļvalstu finansētu programmu, vairāku gadu laikā tika sagatavota augstākās klases banku speciālistu komanda ar mērķi atbalstīt Latvijas uzņēmumus ar tik ļoti nepieciešamajām investīcijām, nesen tika pārdota privātajam biznesam – žēl, ka ne Latvijai.

Tāpat pirms 5 gadiem tika izveidots Latvijas Eksportkredīts ar mērķi atbalstīt mūsu valsts eksportētājus. Šoreiz palīdzību augsta līmeņa profesionālu kadru sagatavošanā sniedza Somijas valdība. Tas viss būtu ļoti jauki, tikai atkal viena nelaime. Nevienai Latvijas valdībai līdz šim tā arī nav izdevies pierādīt, liktos, acīmredzamu patiesību, ka nepieciešams vismaz minimāls sākuma kapitāls un garantiju fonds. Ne viena ne otra nav līdz pat šim brīdim un skaidrs, ka šogad nebūs. Redzēdami valdības vienaldzību, tāpat kā Investīciju bankas gadījumā, ap Latvijas Eksportkredītu arī jau staigā ārvalstu uzņēmēji piedāvādami to nopirkt. Droši vien viņiem tas drīz vien izdosies. Tas viņiem atkal būs reti veiksmīgs darījums un atkal uz valsts neizmanto to iespēju rēķina.

Latvijas Attīstības aģentūrai, pēc tās statusa un nozīmes vajadzētu būt vienai no prestižākajām un modernākajām institūcijām

valstī. Tas arī saprotams, jo lielākā daļa ārvalstu investoru, kas pirmo reizi ierodas Latvijā, vispirms dodas uz šo iestādi. Diemžēl šīs iestādes mājvietu savādāk kā par nožēlojamu nobružātajā padomju-laika administratīvajā ēkā Pērses ielā nenosauksi.

Varētu likties dīvaini, ka dažu pārdoto vai novārtā atstāto profesionālo, augstām starptautiskām prasībām atbilstošo institūciju vietā pie atsevišķām ministrijām ir sadibināts liels skaits dažādu fondu, fondu un specbudžetu, kurus vairumā gadījumu rīko nevis profesionāli finansu speciālisti, bet gan ierēdņi. Jā, viņu atbildības un kvalifikācijas līmenis ir visai apšaubāmi. Ļoti pat iespējams, ka sākot rūpīgākas pārbaudes šur un tur var atklāties līdzīgas ainas kā Valsts nekustāmā īpašuma aģentūrā. Toties katrai ministrijai ir sava kabata un dažai pat vairākas. Tā kā ministru portfeļi tiek dalīti starp koalīcijas partneriem, atsevišķu koalīciju veidojošu partiju netiešā kontrolē nonāk arī lielāka vai mazāka budžeta daļa. To var izmantot dotajai partijai labvēlīgi noskaņoto uzņēmēju atbalstīšanai ar dažāda veida no attiecīgā fonda finansētiem pasūtījumiem. Kad pienāk kārtējās vēlēšanas, tā pati nauda, pareizāk sakot, nu jau vairs tikai daļa no tās, nonāk partijas kasē tiešā veidā.

Nevar protams apgalvot, ka viss vienmēr tieši tā arī notiek. Bet tādā veidā rodas iespēja valsts finanses, nodokļu maksātāju naudu nemanāmi sadalīt starp lielāko partiju ietekmes sfērām. Viena lieta kā tā rodas daudz grūtāk pārredzamas un atklājamas korupcijas saites. Otra lieta ir tā, ka ievērojama daļa valsts vai starptautisko institūciju piešķirto finansu līdzekļu, kurus būtu jāizlieto saskaņā ar stratēģiskām tautsaimniecības attīstības prioritātēm un stingriem ekonomiskās efektivitātes kritērijiem, patiesībā tiek iztērēti, vai vismaz var tikt iztērēti visai tālu no šo kritēriju prasībām.

Ko darīt? Pat pavirši pārlūkojot budžetu kļūst skaidrs, ka to sabalansēt būtiski nesamazinot lielāko izdevumu pozīcijas, kā pensijas, izglītība, aizsardzība, valsts drošība, praktiski nav iespējams. Bet tās visas ir prioritātes. Tātad vai nu jāsašaurina šo prioritāšu loks, attiecīgi samazinot izdevumus no prioritātēm izslēgtajām pozīcijām, vai jāsamierinās ar lielu budžeta deficītu ar visām no tā izrietošajām sekām. Jebkurā gadījumā pilnībā finansu situāciju izdosies stabilizēt tikai vairāku gadu laikā, labojot agrāk pieļautās kļūdas un veicot radikālas reformas sociālās apdrošināšanas sistēmā

un izglītībā. Steidzami jāveic arī valsts finansu sistēmas restrukturizācija, izvērtējot valsts līdzekļu sadales metodes un to izlietošanas efektivitāti. Jāizveido skaidra un vienkārša valsts uzņēmējdarbības atbalsta sistēma, koncentrējot līdzekļus stratēģiskos virzienos, it īpaši uzņēmumu kapitalizācijas palielināšanā un eksporta veicināšanā.

Tie ir grūti uzdevumi. Toties to veikšana ir vienīgā garantija, ka nākamā Baltijas ceļa desmitgade vairs nebūs klupieni no vienas krīzes otrā, bet reāla, sabalansēta attīstība ar saprātīgu ekonomisko un finansu politiku.

Dr. ekon. Raita Karnīte

ZA Ekonomikas institūts, Ltd, direktore

Baltijas valstu attīstības ceļi, ekonomiskās un politiskās intereses

Godājamie konferences dalībnieki, viesi, radioklausītāji!

Desmit gadu laikā, kas pagājuši kopš Baltijas ceļa, Latvijā ir notikušas lielas pārmaiņas, un to rezultāts ir vairāk pozitīvs, nekā negatīvs. Ir apturēta lejupslīde, graujošā inflācija, notikusi privatizācija un izveidojušies jauni privāti uzņēmumi. Tirgus saimniecība ir parādījusi savu seju gan no pievilcīgās, gan nepievilcīgās puses.

Latvijā ir daudz pārtikušu cilvēku un daudzi no viņiem savu pārticību ir godīgi nopelnījuši. Bet ir arī daudz nabadzīgu cilvēku, kuriem nav iemesla priecāties par notikušajām pārmaiņām, un viņi to arī nedara. Nabadzīgu cilvēku Latvijā ir daudz vairāk kā pārtikušu, tāpēc ir pamats apgalvot, ka tautas labklājības līmenis Latvijā ir zems un tas steidzīgi jāpaaugstina.

Nabadzības novēršanas ceļš ir tautsaimniecības attīstība, tā lēni, bet tomēr notiek. Latvijas tautsaimniecība vairs nav nevarīga bērna statusā, ja tā spēja pārvarēt Krievijas un pasaules finansu krīzi bez pārmēriem zaudējumiem. Kopumā uzņemtais tautsaimniecības pārveidojumu kurss ir pareizs, tas ir jāturpina, bet intensīvāk un ar jūtāmāku stāvokļa uzlabojumu.

Pēc pārdzīvotajām krīzēm un ekonomiskajām grūtībām būtu naivi cerēt uz straujiem uzlabojumiem, tomēr esošie tempi liekas pārāk lēni. Tauta ir nogurusi no pastāvīgajām grūtībām, pārmaiņām un nedrošības par nākotni. Turklāt starptautiskie salīdzinājumi nesaudzīgi liecina, ka, pretēji varas apgalvojumiem par Latvijas progresu, pēc IKP uz vienu iedzīvotāju salīdzināmā izteiksmē (ECU pēc pirktspējas paritātes), 1997. gadā 11 ES kandidātvalstu grupā Latvija apsteidza tikai Bulgāriju.

Latvijas valdībai ir viegli formulēt tautsaimniecības attīstības prioritātes: tās ir pietiekoši deklaratīvas un desmit gadu laikā ir maz mainījušās: makroekonomisko rādītāju stabilitāte, ekonomikas pastāvīgs pieaugums, tautsaimniecības stabila izaugsme un iedzīvotāju dzīves līmeņa pieaugums, un, protams, integrācija Eiropas Savienībā. Tieši šo prioritāti pašlaik ir vērts aplūkot tuvāk. Neviens nešaubās, ka integrācija ES ir svarīga lieta, tāpat kā neviens nešaubās, ka šis process galu galā veicinās visas tautsaimniecības attīstību. Paliiek jautājums, kā tas notiks, cik lieli būs zaudējumi un ieguvumi.

ES pamatā ir valstu vienotības un vienlīdzības principi, bet to ievērošana prasa noteiktu valsts attīstības līmeni. Latvija pagaidām pamatīgi atpaliek no ES valstīm. Pēc pēdējiem salīdzināmiem datiem, Latvijas IKP rēķināts pēc pirktspējas paritātes uz vienu iedzīvotāju ir tikai 27% no ES valstu vidējā rādītāja, 16% no augstākā – Luksemburgas līmeņa un 39% no zemākā – Grieķijas līmeņa. Latvija IKP ir tikai 0.18% no ES kopprodukta, tās iedzīvotāju skaits ir 0.66% no ES valstu kopējā iedzīvotāju skaita. Protams, šī proporcija nosaka Latvijas vietu sarunās ar ES. Tās ir taisnīgas, bet tomēr tās ir lielā sarunas ar mazo.

Kā Latvijai kļūt spēcīgākai? Ir viens ceļš – sadarbība ar citām valstīm. Eiropas integrācijas sakarā svarīgi ir divi sadarbības virzieni: ar Eiropas Savienības valstīm un ar citām kandidātvalstīm. Ar notikumiem pirmajā virzienā mēs varam būt apmierināti – Latvija aktīvi darbojas gan ekonomiskās, gan politiskās sadarbības veicināšanā. Tomēr ES valstis (arī draudzīgās Ziemeļvalstis) atrodas sarunu galda pretējā pusē. Tāpēc ne mazāk svarīgs ir otrais virziens, bet šeit panākumi nav tik lieli.

Ekonomiskā sadarbība Baltijas valstu starpā pēdējos gados ir ievērojami paplašinājusies, ārējās tirdzniecības apjomi gadu no gada

pieaug. 1998. gadā, salīdzinot ar 1997. gadu, eksports uz Igauniju pieauga par 17%, uz Lietuvu – par 6%, imports no Igaunijas pieauga par 30%, imports no Lietuvas par 16%. 1999. gadā ārējās tirdzniecības apjomi ir samazinājušies tomēr joprojām Igaunijas īpatsvars Latvijas preču eksportā ir 4.4%. Lietuvas 7.5%, importā attiecīgi 6.5% un 6.9%. Ārējās tirdzniecības paplašināšanos ir veicinājusi labvēlīga vide, ko nosaka Baltijas valstu BTL un 26 citi trīspusēji Baltijas valstu līgumi. Diemžēl, Latvijas tirdzniecības bilance ar abām kaimiņvalstīm ir negatīva.

Laikā no 1996. – 1998. gadam Igaunijas investīcijas Latvijā ir pieaugušas četras reizes. Igaunī prot izvēlēties tās nozares, kuru attīstībai Latvijā ir nākotne – datorindustrija, bankas, apdrošināšana, pārtikas rūpniecība. Domāju, ka drīz vien igauņi pievērsīs uzmanību arī mūsu augstākai izglītībai kā eksporta nozarei, elektroniskai industrijai un medicīnas tehnikas ražošanai. Investīcijas no Lietuvas šajā periodā ir pieaugušas 1.7 reizes.

Īpaši neattīstīta ir sadarbība ar Centrāleiropas valstīm. Vienīgi Polija ir vērā ņemams tirdzniecības partneris (1.7% eksporta un 4.4% importa struktūrā). Latvija eksportē uz Poliju kokmateriālus un importē no Polijas mašīnas un iekārtas. 1998. gadā kopējais eksporta apjoms uz septiņām valstīm, kas ietilpst Centrālās Eiropas valstu brīvās tirdzniecības līgumā (CEBTL), bija tikai 59% no Latvijas eksporta uz Igauniju (neieskaitot Poliju 20%) un 36% Latvijas eksporta uz Lietuvu (neieskaitot Poliju 12%). Kopējais imports no CEBTL valstīm bija gandrīz vienāds ar Latvijas importu atsevišķi uz Lietuvu un Igauniju, bet, neieskaitot Poliju, imports no šīm valstīm bija 43% importa no Igaunijas un 46% importa no Lietuvas.

1999. gadā Latvijas ārējā tirdzniecība ar Centrāleiropas valstīm ir samazinājusies, izņemot divas valstis. Ir pieaudzis Latvijas preču eksports uz Slovākiju un imports no Slovēnijas, bet šīm izmaiņām var būt gadījuma raksturs. Arī ar gandrīz visām Centrāleiropas valstīm Latvijas ārējās tirdzniecības saldo ir negatīvs.

Investīcijas no Centrāleiropas valstīm ir nenozīmīgas. Lielākie skaitļi attiecas uz Poliju, Čehijas Republiku un Bulgāriju, bet kopējais apjoms ir 1998. gadā bija tikai 6% no Igaunijas ieguldījuma, un tikai par 19% pārsniedza Lietuvas rādītāju.

Latvija ir noslēgusi brīvās tirdzniecības līgumus ar Poliju, Čehijas Republiku, Slovākiju, Slovēniju, sagatavošanā ir brīvās tirdzniecības līgums ar Ungāriju, bet to sekas pagaidām nav jūtamas.

Liekas, ka Latvija līdz šim nav ieraudzījusi Centrāleiropas valstis, tās neietilpst Latvijas stratēģiskajos mērķos. Šāda politika nav tālredzīga. Latvijas sadarbībai ar citām kandidātvalstīm, bet it īpaši Centrāleiropas valstīm, ir gan ekonomiska, gan politiska nozīme. Centrāleiropas valstu tirgus ir tuvāks, pietiekami liels un drošs, valstu attīstība un pieprasījuma struktūra, arī kvalitātes prasības līdzīgākas. No otras puses, Centrāleiropas valstis ir augstāks ekonomiskās attīstības līmenis, tāpēc arī no tām, ne tikai no Rietumeiropas valstīm, var sagaidīt kvalitatīvas investīcijas.

Politiskā sadarbība ir svarīga tieši Eiropas integrācijas sakarā. Eiropas integrācija ir sarunu process, kur katra puse cenšas iegūt sev izdevīgus nosacījumus. Sarunu rezultātu nosaka katras puses spēks. Eiropas Savienības valstis šajā procesā piedalās kā labi sagatavota valstu savienība. Turpretī kandidātvalstis labprātāk piedalās sarunās atsevišķi, pa vienai. Sarunu koordinācija starp kandidātvalstīm ir vāja, tāpēc Eiropas Savienībai izdodas uzspiest savus noteikumus. Tālāk process ir vienkāršs – ko pieņēmusi viena valsts, var pieņemt arī citas.

Minēšu tikai vienu no integrācijas procesa zaudējumiem. 64% no Latvijas eksporta un 56% no importa ir ES valstīs, bet tirdzniecības bilance ar šīm valstīm, pateicoties tirgus liberalizācijai un nevienādajai konkurētspējai, ir pieaugoši negatīva. Šis tirdzniecības rezultātā, laikā no 1996. gada sākuma līdz 1999. gada otrajam ceturksnim, Latvija ir zaudējusi (atdevusi partnerim) 1.1 miljardu latu. Arī citām kandidātvalstīm pāragra tirgus atvēršana rada zaudējumus.

Centrāleiropas valstis ir sapratušas šādas pozīcijas neizdevīgumu un sākušas apspriest iespēju pastiprināt politisko vienotību, izmantojot CEBTL iespējas. Baltijas valstis šajā līgumā neietilpst, tāpēc tās Centrāleiropas valstu sarunās netiek pieminētas. Baltijas valstīm ir dota iespēja pašām nodibināt savu savienību, kuras formālais pamats ir jau pastāvošās institūcijas un Baltijas valstu BTL. Diemžēl, tāpat kā pirms Otrā pasaules kara, politiskā vienotība Baltijas valstu starpā nav sasniegta pat labu kaimiņvalstu līmenī, nemaz nerunājot par vienotību sarunās ar Eiropas Savienību.

Iespējamais problēmas atrisinājums varētu būt ekonomiskās sadarbības paplašināšana gan ar Lietuvu un Igauniju, gan Centrāleiropas valstīm. Tas, pirmkārt, nozīmē iespējamo institucionālo šķēršļu likvidēšanu, kas Baltijas telpā ir iespējama, ieviešot reāli darbojošos BTL pārraudzības institūciju un vienotā Baltijas tirgus principus un stratēģiju.

Savukārt tas, ka Latvijas uzņēmēji nespēj piekļūt Centrāleiropas valstu tirgiem (bet turpina lūkoties uz daudz grūtāko un nedrošāko Krievijas tirgu) liecina tikai par to, ka vai nu tiem nav (nav ierosināta) interese par Centrāleiropas valstu tirgu iespējām, vai arī pastāv kādi nepārvarami šķēršļi. Latvijas uzņēmēji ir atzinuši, ka Centrāleiropas valstu tirgū ir grūti iekļūt un tie ir neizpētīti. Tas varētu būt tāpēc, ka Centrāleiropas valstu tirgu apgūšana nav sagatavota augstākajā – valstu valdību līmenī. Tā kā nav un nevar būt drošu pierādījumu, ka Centrāleiropas valstu tirgi ir Latvijai pilnīgi nederīgi, atbildīgajām valsts institūcijām ir jāpastiprina darbs šajā virzienā. Ir pilnīgi iespējams, ka jau pirms iestāšanās Eiropas Savienībā, kandidātvalstis spēj izveidot savu kopējā tirgus modeli, kas protams, tikai atvieglotu iekļaušanos ES kopējā tirgū.

Uz ekonomiskās sadarbības bāzes ir jāpaplašina Baltijas un Centrāleiropas valstu politiskā sadarbība, un šajā procesā Baltijas valstīm ir jāizrāda lielāka interese, jo tieši tām vajag sabiedrotos sarunu galda šajā pusē. Savukārt Baltijas valstu kopā tieši Latvijai ir jāuzņemas vidutāja un iniciatora loma, kas tai piedien gan ģeogrāfiski, gan ekonomisko interešu ziņā. Tā kā Baltijas un Centrāleiropas valstu politiskā sadarbība ir visu ES kandidātvalstu interesēs, nav lietderīgi risināt atsevišķas starpvalstu sarunas, bet ir jāpanāk vienošanās starp blokiem.

Romualds Ražuks

Baltijas Asamblejas Prezidija priekšsēdētājs

Baltijas ceļš uz tuvināšanos ar Ziemeļvalstīm un integrāciju Eiropā

Jūsu Ekselences! Dāmas un kungi! Godātie radioklausītāji!

Neticami, ka pagājuši jau desmit gadi kopš dienas, kad trīs Baltijas tautas, rokās sadevušās, atgādināja pasaulei par noziedzīgo Molotova – Ribentropa paktu. Tā bija unikāla protesta akcija, kas parādīja Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vienotību un apņemšanos atgūt zaudēto neatkarību. Un mēs to atgūvām. Tautas garīgā enerģija, mīlestība pret savu zemi un vienam pret otru bija tik stipra un nesavtīga, ka to nebija iespējams apturēt. Tas bija *Baltijas ceļš*. Un es esmu gandarīts, ka man bija un arvien vēl ir iespēja tajā piedalīties – toreiz Tautas frontē, un šobrīd kā Baltijas Asamblejas Prezidija priekšsēdētājam. Jo *Baltijas ceļš* turpinās – citā kvalitātē, citā veidolā, citā izpausmē. Par to es arī šodien vēlos runāt – kāds ir bijis *Baltijas ceļš* laikā no neatkarības atgūšanas līdz šodienai un, kādu mēs to redzam nākotnē. *Baltijas ceļš* uz tuvināšanos ar Ziemeļvalstīm un integrāciju Eiropā.

Mēdz teikt, ka vēsture atkārtojas. Varbūt, ka tā arī ir, varbūt tā nav taisnība, bet, jebkurā gadījumā, mēs varam no tās mācīties. Kāpēc pirmskara posmā neizdevās izveidot reālu un dzīvotspējīgu

Baltijas valstu savienību? Starptautiskā prestiža un uzticības radīšanai, drošības sajūtas stiprināšanai un savstarpējai sadarbībai šāda savienība jaunajām valstīm bija absolūti nepieciešama. Tomēr tā netika izveidota. Politiskajos jautājumos Latvijai, Lietuvai un Igaunijai bija grūti panākt vienošanos. Katra Baltijas valsts pasvītvoja savas personīgās intereses, kas apgrūtināja sadarbību un nostādīja tās nelabvēlīgā gaismā Rietumeiropā. Brīvības cīņas bija notikušas spēcīga nacionālā individuālisma ietekmē, un Baltijas valstis vēl nespēja novērtēt nepieciešamību apvienoties kopējā blokā. Pasaules valstu diplomātu kancelejās Baltijas likteņu kopību saprata labāk, nekā Baltijas valstu Ārlietu ministrijās. Nedrīkstam aizmirst arī to, ka pastāvēšanas sākumposmā mūsu valstis ļoti ietekmēja profesionālu valstsvīru un diplomātu trūkums. Nepietika ar nedaudzajiem speciālistiem, kuriem bija ārzemēs iegūtās zināšanas, bija jāizmanto arī uzņēmīgi neprofesionāli, kurus vēlāk bija grūti aizstāt ar attiecīgi izglītotiem speciālistiem, jo viņiem līdzī nāca valsts dibinātāju oreols. Tas kavēja arī sadarbības centienus. Neveiksmīgā Baltijas valstu sadarbība starpkaru posmā vēlreiz apliecina, cik liela ir personību loma politikā un starpvalstu attiecībās.

Kā veidojās Baltijas valstu sadarbība pēc neatkarības atgūšanas? Tā aizsākās astoņdesmito gadu beigās un šīs sadarbības iniciatori bija neatkarības kustību pārstāvji. Viņi izveidoja organizācijas, kuras dažādos laika posmos tika sauktas gan par Baltijas Sadarbības padomi, gan Baltijas valstu padomi, gan arī Baltijas padomi un Baltijas parlamentāro grupu. Tomēr jāatzīst, ka šīm organizācijām nebija izstrādāti statūti, nebija skaidri definēti sasniedzamie uzdevumi un darbības sfēras, kā arī sadarbības organizatoriskā puse. Rodas jautājums – kādēļ netika panākta vienošanās un saskaņotas pozīcijas pašos svarīgākajos jautājumos un Baltijas valstis atsevišķi veda sarunas ar PSRS par neatkarības atgūšanu un karaspēka izvešanu? Savstarpējā konkurence izpaudās ne tikai ekonomiskajā jomā, bet arī centienos atsevišķi dibināt kontaktus ar starptautisko organizāciju pārstāvjiem. Es domāju, ka, līdzīgi kā pirmskara posmā, jāņem vērā psiholoģiskais aspekts – padomju okupācijas laiks bija radījis ļoti izteiktu pašapliecināšanās vēlmi, un katra valsts vispirms centās uzsvērt savu individualitāti un neatkarību. Sava loma bija arī dabiskajam sāncensības garam –

katra valsts centās pierādīt priekšrocības, kādas tai bija vismaz dažos aspektos, salīdzinot ar kaimiņvalstīm.

Šajā laikā – 1990. gada novembrī – Ziemeļu padome uzsāka kontaktu dibināšanu ar Latviju, Lietuvu un Igauniju. Tika organizētas vizītes uz Baltijas valstu galvaspilsētām un nodibināti sakari ar neatkarības kustībām. Pēc traģiskajiem 1991. gada janvāra notikumiem Viļņā, Ziemeļu padomes Prezidijs nolēma, ka Ziemeļvalstu parlamentu pārstāvji ar savu klātbūtni atbalstīs Baltijas valstis. Redzot mūsu nespēju izveidot stabilas sadarbības organizācijas, Ziemeļu padome nāca klajā ar plānu Baltijas valstu sadarbības institucionalizācijai. Tas paredzēja izveidot Baltijas valstu Augstāko padomju sadarbības organizāciju, kas pēc satura un struktūras būtu līdzīga Ziemeļu padomei, un izveidot sadarbību arī izpildvaras līmenī. Ziemeļu padomei bija trīs atšķirīgas pieejas šajā jautājumā. Interesanti, ka viena no tām paredzēja Baltijas valstis iekļaut Ziemeļu padomes sastāvā, taču pret to iebilda daudzi parlamentārieši, argumentējot, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas ekonomiskā un politiskā attīstība, kā arī sabiedrība vēl nav sasniegusi tādu līmeni, lai pilnvērtīgi integrētos Ziemeļvalstu sabiedrībā. Vairākums atbalstīja domu par tādas Baltijas valstu savienības izveidošanu, kas pēc struktūras būtu līdzīga Ziemeļu sadarbības modelim.

Tā, pateicoties stingram Ziemeļu padomes atbalstam, 1991. gada 8. novembrī dzima Baltijas Asambleja. Tobrīd bija svarīgi parādīt Eiropai un, īpaši Krievijai, ka Baltijas valstis ir spējīgas apvienoties un kopīgi risināt problēmas. Bet tas nenāca viegli. Atļaujiet man atgādināt, ka Igaunijas parlamentā 1991. gadā notika asas debates par to, vai ir nepieciešams veidot Igaunijas parlamentāriešu delegāciju sarunām ar Latviju un Lietuvu par Baltijas parlamentu sadarbības organizācijas veidošanu. Mūsu Ziemeļu kaimiņu attieksme bija ļoti atturīga. Tāds bija sākums atjaunotajai Baltijas valstu sadarbībai.

Lai raksturotu šodienas situāciju, es gribētu citēt Baltijas Asamblejas Igaunijas delegācijas vadītāja Vellistes kunga vārdus pirms nedēļas, atklājot Baltijas Asamblejas sekretariāta telpas. Viņš teica, ka Rīga pārvēršas par “Baltijas Briseli”. Tas raksturo Igaunijas attieksmi pret Baltijas sadarbību šodien. Jūlijā Igaunija pārņēma prezidentūru Baltijas Ministru Padomē, kas ir Baltijas sadarbības stūrakmens, un šis prezidentūras programmā ir uzsvērts, ka Igaunija

centīsies pievērst vislielāko uzmanību trīspusējās Baltijas sadarbības tālākai attīstīšanai. Atcerēsimies, ka Baltijas sadarbība šobrīd ir vienīgā sadarbības forma, kurā mēs paši nosakām savu darba kārtību. Tas dod lielas iespējas un uzliek lielu atbildību, jo viss ir atkarīgs vienīgi no mums pašiem. Bijušais ASV Prezidents Eizenhauers ir teicis, ka "vājais nevar sadarboties ne ar vienu. Tikai stiprie var sadarboties." Es domāju, ka mūsu valstis šobrīd ir pietiekami stipras, un arī mēs paši esam daudz ko mācījušies astoņos neatkarības gados, lai domātu plašākā mērogā un skatītu Latviju, Lietuvu un Igauniju visas Eiropas kontekstā. Varētu teikt, ka mēs kļūstam pieauguši starptautiskajā politikā, un uz mums vairs neskatās kā uz "jaunākajiem brāļiem", bet gan kā uz līdzvērtīgiem partneriem, no kuriem gaida atbilstošu situācijas izpratni un adekvātu rīcību.

Baltijas valstīm šobrīd ir unikāla iespēja ieņemt tādu stāvokli starptautiskajā sistēmā, kas nostiprinās un padarīs neatgriezenisku to neatkarību. Atcerēsimies, ka abas reizes, kad Latvija 20. gadsimtā ieguva neatkarību, ir saistītas ar lūzuma posmiem starptautiskajā sistēmā, kuru rezultātā iepriekšējie nozīmīgākie spēlētāji zaudēja valdošo stāvokli šajā sistēmā. Baltijas valstis ieguva valstisko neatkarību 1918. gadā, beidzoties Pirmajam Pasaules karam, kura rezultātā sabruka Vācijas un cariskās Krievijas impērijas, un atguva savu valstiskumu 1991. gadā, kad padomju režīms vairs nespēja pretoties Baltijas neatkarības centieniem. Es esmu pārliecināts, ka mēs būsīm gudri spēlētāji.

Un tagad es gribētu atspēkot viedokli, ka Baltijas sadarbība reāli nav iespējama, jo mums taču ir "olu", "cūku", un "reņģu" kari. Es teiktu, ka tās ir ekonomiskās sadarbības dzīvības pazīmes, kuras liecina, ka process notiek. Sadarbība nenozīmē tikai to, ka nav konfliktu. Tas ir process, kas veicina savstarpēju pielāgošanos un darbības saskaņošanu sarunu ceļā. Starpvalstu sadarbība var notikt, pastāvot gan kopīgajām, gan kokurējošām interesēm. Un ir pilnīgi normāli un saprotami, ka Latvijai, Lietuvai un Igaunijai ir katrai savas valstiskās intereses, kuras ne vienmēr saskan. Ekonomiskās domstarpības ir arī starp Eiropas Savienības valstīm, tās ir bijušas starp ASV un Japānu un citām valstīm, kurām ir aktīva tirdzniecības politika. Tādēļ netaisīsim ažiotažu no katra atsevišķa gadījuma, kad mēs nevaram panākt tūlītēju un visus apmierinošu risinājumu. Novērtēsim

Baltijas sadarbības ilgtermiņa iespējas un nepakļausim tās riskam dažādu iekšpolitisku apsvērumu dēļ. Latvija, Lietuva un Igaunija ir pierādījušas, ka tās spēj relatīvi īsā laikā veikt dinamiskas politiskās un ekonomiskās reformas un konstruktīvi risināt strīdīgos jautājumus.

Atgriezīsimies vēlreiz pie sadarbības ar Ziemeļvalstīm. Kā jau iepriekš minēju, Baltijas Asambleja tika izveidota, pateicoties Ziemeļu padomes atbalstam, un sākotnēji Ziemeļu padome bija ne tikai Baltijas sadarbības partnere, bet arī patronese, kura centās mazināt domstarpības Baltijas valstu starpā, dalījās pieredzē un atbalstīja finansiāli. Baltijas Asamblejas un Ziemeļu padomes attiecības bija ļoti draudzīgas un ģimeniskas. Tobrīd tās bija kā brāļa un māsas attiecības. Ziemeļnieki izjuta ne tikai ģeogrāfisko, bet arī emocionālo tuvību ar trīs Baltijas valstīm. Šobrīd mēs esam līdzvērtīgi partneri. 1995. gadā Karls Bildts izteica ierosinājumu organizēt kopīgu Ziemeļu padomes un Baltijas Asamblejas sēdi. Tā notika 1996. gada aprīlī Viļņā. Nākošā – šā gada februārī Helsinkos. Šī tikšanās iezīmēja jaunu soli Baltijas un Ziemeļvalstu sadarbībā. Es gribētu atgādināt Zviedrijas premjerministra Jorana Pērona izteikumu, ka Baltijas jūras reģions kļūst par ietekmīgas ekonomiskās sadarbības teritoriju, un ir svarīgi nospraust jaunas direktīvas Baltijas un Ziemeļvalstu sadarbībā. Ja saglabāties patlaban vērojamā attīstība, tam nebūs vajadzīgs pārāk ilgs laiks. Mēs esam Eiropas daļa, kas sader kopā. Dāmas un kungi! Es ceru, ka arī jūs esat līdzīgās domās. 5 + 3 formula, kas nozīmē 5 Ziemeļvalstis un 3 Baltijas valstis ir mūsu atbalsts ceļā uz Eiropas Savienību, tās ir ekonomiskās attīstības perspektīvas, un tas ir *Baltijas ceļš*, kas mums ejams. Es esmu pārliecināts, ka šī sadarbība nezaudēs savu aktualitāti arī tad, kad visas trīs Baltijas valstis būs pilnvērtīgas Eiropas Savienības dalībvalstis. To rāda Beniluksa piemērs un arī Ziemeļvalstu sadarbība, neskatoties uz to, ka vairākums valstu jau sen ir Eiropas Savienības sastāvā.

Un nobeigumā, es gribētu atgādināt ASV Valsts sekretāres vietnieka Talbota teikto, proti, ASV cer, ka Krievija nākotnē skatīsies uz Baltijas valstīm nevis kā uz ceļu iebrūkošām armijām vai buferzonu pret iedomātiem ienaidniekiem, bet gan kā ceļu uz jauno Eiropu. Vai tā būs, noteiks arī tas, cik stipri, gudri un vienoti mēs būsīm savā *Baltijas ceļā*.

Paldies par uzmanību!

Elmārs Grēns

***LU Biomedicīnas pētījumu un studiju
centra direktors***

Baltijas ceļš Latvijas zinātnē

Pirms desmit gadiem mēs visi vēl bijām šeit kopā, sadevušies rokās, nedaudz naivi, bet apņēmības pilni izcināt neatkarību un veidot pašiem savu nākotni. Šodien, runājot par Latvijas zinātni Baltijas ceļa sakarā, man diemžēl jāsaka skaudri vārdi.

Atklāti runājot, mūs nepārsteidza zinātniskās darbības straujais kritums deviņdesmito gadu sākumā, kad no visai iespaidīga ar pētniecību saistīto cilvēku kopējā skaita 1990. gadā – 30700 nonācām 1993. gadā līdz 8500, bet 1997. gadā – vairs tikai 4400. Padomju rūpniecības, tai skaitā militārā kompleksa sabrukums spieda aizbraukt vai pārkvalificēties desmitiem tūkstošu dažādu nozaru speciālistu.

Taču pretēji mūsu, kā izrādījās pārāk optimiskām prognozēm, Latvijas zinātnes sabrukšanas process turpinājās. Valsts budžeta finansējums, no kura dzīvoja galvenokārt visa akadēmiskā zinātne, 1998. gadā nokrita jau zem 0,24% no iekšzemes kopprodukta – zemākais skaitlis visu Austrumeiropas valstu vidū!

Šādos apstākļos notika un notiek joprojām spējīgāko, aktīvāko un gados jaunāko zinātnieku aiziešana no zinātnes vispār vai aizbraukšana uz ārzemēm. Latvijas zinātne strauji noveco. 30% zinātnieku jau ir virs 60 gadiem un tikai 3% ir jaunāki par 36 gadiem. Līdz 2003. gadam kritisko 65 gadu robežu sasniegs ap 500 augstskolu pasniedzēju.

Pirmais emigrācijas uz rietumiem vilnis sākās tūlīt pēc barjeru krišanas, jau padomju varas pēdējos gados. Tie bija zinātnieki, pārsvarā nelatvieši, izdarījuši izvēli pamest šo zemi uz neatgriešanās.

Otrs, daudz masveidīgāks zinātnieku emigrācijas vilnis skāra jau galvenokārt latviešu zinātniekus un sākās pēc 1991. gada, kad nopietns zinātnisks darbs Latvijāniecīgā finansējuma dēļ kļuva mazperspektīvs. Aizbrauca aktīvākie un spējīgākie, galvenokārt vidējās paaudzes zinātnieki. Viņu skaits faktiski nav zināms, taču mērāms daudzos simtos. Dīvaini, ka visas valsts mērogā šie zinātnieki joprojām ir ārpus mūsu redzes loka, neviens tā īsti par viņiem nedz domā, nedz veic uzskaiti, lai gan viņi ir liela daļa no mūsu zinātniskā potenciāla, varbūt pat tās perspektīvākā daļa nākotnes skatījumā.

Otrais emigrācijas vilnis šodien jau pakāpeniski pāraudzis trešajā, kad Latviju aktīvi pamet gados pavisam jauni zinātnieki un doktorantūras studenti, daudzi pat tūlīt pēc maģistratūras studijām.

Kādēļ es šo procesu saucu par emigrāciju? Lielum liels vairums aizbraucēju taču negrasās pārcelties uz dzīvi svešumā. Galu galā būtu jāpriecājas, ka Latvijas zinātniekiem ir pietiekoši augsta kvalifikācija, lai veiksmīgi strādātu ārzemju zinātniskajās laboratorijās, un pēc 2, 4 vai 6 gadiem ar krietnu zinātnisko bagāžu un pieredzi atgrieztos dzimtenē.

Taču tieši šī atgriešanās realitāte izraisa pamatotās bažas. Grūti stādīties priekšā atgriešanos pie pazemojoši zema zinātnieka atalgojuma, it sevišķi ja tevi te īpaši neviens negaida, ja neteiktu vairāk. Neba vienīgi algas dēļ mūsu zinātnieki devās projām no Latvijas. Iespēja strādāt labākajās pasaules laboratorijās arī bija prombraukšanas iemesls. Taču šodien jau nolietotā un novecojusī zinātnes materiālā bāze Latvijā aizvien grūtāk spēj nodrošināt pasaules zinātnes līmenim kaut cik pietuvinātus pētījumus. Kāda gan var būt motivācija, ja nu vienīgi nostalgiskas jūtas, mūsu labākajiem zinātniekiem atgriezties zinātnē Latvijā? Šķiet, vienīgi saprotamais solis ir pēc iespējas ilgāk noturēties tur, ārpus Latvijas. Bet tajā pat laikā tur nodibinās ģimenes, aug bērni, mācās svešzemju skolās, un aizvien neskaidrāka kļūst tālās nākotnes vīzija par atgriešanos dzimtenē.

Stāvokļa nopietnību it kā apzinās daudzi no mums, bet tālāk par dažādu koncepciju un programātisku nostādņu radīšanu vis neesam tikuši. Tajā pat laikā vairākās Austrumeiropas valstīs izstrādātas un darbojas īpašas programmas nacionālo zinātnieku reemigrācijai, arī mūsu kaimiņzemē, Baltijas ceļa veidotājā – Igaunijā.

Būtu laiks beigt rotaļāties ar visai ātri zūdošo Latvijas zinātnisko potenciālu, kamēr vēl visas gaišās galvas nav pametušas šo mazperspektīvo nostūri un gados vecākie zinātnieki nav zaudējuši motivāciju saglabāt šur tur vēl tīri noderīgo zinātnes infrastruktūru.

Parasti zinātnes lomu saskata tehnoloģiskajā progresā un augstākajā izglītībā. Bet nereti aizmirstam trešo zinātnes sfēru, proti, balstīt un attīstīt demokrātiju valstī, būt par vienu no garantiem rietumu civilizācijai. Šī trešā sfēra ir viena no nedaudzām vērtībām, kuru nevar vienkārši ievest, importēt no ārienes, tai jāveidojas tepat Latvijā.

Bet tā nu gan ir mūsu visu kopēja rūpe.

Andris Jaunsleinis

Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdētājs

Baltijas ceļš un pašvaldības

Baltijas ceļš kļuva par morālu uzvaru. Kļuva skaidrs, ka trīs mazās tautas pie Baltijas jūras vairs nav vergi PSRS impērijā. Sākās ceļš uz citu pasauli.

Sākās, kā ārzemnieki mēdz teikt, "pārejas periods". Tā nav tikai saimniecības organizācijas formu maiņa, tas ir daudz dziļākas pārmaiņas. Viena no galvenajām sastāvdaļām šajā pārejas periodā ir pašvaldību iekārtas atjaunošana un pilnveidošana, pieredzes pārņemšana no demokrātijas zemēm vietējā un reģionālā līmeņa politiskajā un saimnieciskajā organizācijā.

1989. gada tautas deputātu vēlēšanas bija pirmās demokrātiskās vēlēšanas Latvijā kopš 1934. gada apvērsuma. Tautas frontes un Interfrontes divciņa gandrīz visā Latvijas teritorijā, izņemot Rīgas Kurzemes (agrāko Ļeņingradas) rajonu, Rēzeknes un Daugavpils pilsētās uzvarēja Tautas fronte. Tādējādi, četrus mēnešus pēc Baltijas ceļa, reālo varu uz vietām pārņēma Tautas fronte. Līdzīgi procesi notika arī Lietuvā un Igaunijā.

Periodā līdz pat Krievijas armijas izvešanai nacionālajā līmenī pastāvēja zināma divvaldība. Paralēli darbojās kompartija un Tautas fronte, Baltijas kara apgabals un impērijas drošības dienesti no vienas puses un Augstākā Padome ar Ministru Padomi no otras. Šajā laikā ļoti svarīgi bija, kam pieder reāla vara uz vietām. Un šī vara

bija pašvaldībām, kuras nereti uzņemās pat sev neraksturīgas funkcijas. Izšķirošs stabilizējošs faktors šai periodā bija arī pašvaldības Lietuvā, kur dominēja "Sajudis" un Igaunijā, kur dominēja Igaunijas Tautas fronte.

Visās Baltijas valstīs līdz 1992. gadam norisa līdzīgi nozīmīgi procesi: *Tika sagrauta vertikālā varas piramīda. Vecajā sistēmā vietējās izpildkomitejas bija tieši pakļautas rajonu izpildkomitejām, bet rajonu izpildkomitejas – valdībai. Deputātu padomes vecajā sistēmā bija "plāpātavas", kuras nepieņēma nozīmīgus lēmumus un kurām bija maza ietekme uz vietējo un reģionālo izpildvaru. Jaunajā sistēmā atbildība sadalījās atbilstoši funkcijām. Ja vietējā vara par kaut ko atbildēja, tad arī patstāvīgi šo funkciju finansēja un valdība vai rajons vairs nedrīkstēja jaukties šīs funkcijas izpildē. Sākās zemes reforma, kuras īstenošanā pirmajā posmā bija ļoti liela pašvaldību loma. Šajos jautājumos pašvaldības kļuva par valsts politikas realizētājiem. Perioda beigās sākās privatizācija. Šī joma bija pirmā, kurā Latvija un Igaunija aizgāja pa vienu ceļu, bet Lietuva – sākumā pa citu.*

Mazo un vidējo uzņēmumu privatizācijas pamatmetode Latvijā un Igaunijā bija privatizācija caur komunalizāciju. Veikalus, sabiedriskās ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu uzņēmumus, kā arī siltumapgādes, ūdens, kanalizācijas un atkritumu saimniecību no valsts īpašuma nodeva pašvaldības īpašumā. Par tālāko gaitu pašvaldības kļuva politiski atbildīgas. Valsts tikai noteica principus, bet konkrētos lēmumus par privatizāciju, nomu, uzņēmējdarbības formām pieņēma pašvaldības pašas. Šodien jākonstatē, ka decentralizētā privatizācijas shēma, kurai pakļāva mazos un vidējos uzņēmumus, ir bijusi daudz sekmīgāka un efektīvāka, nekā lielo uzņēmumu privatizācija Valsts privatizācijas aģentūras vadībā.

Lietuvā izpaudās divas atšķirības. Pirmkārt, jaunpieņemtajā konstitūcijā tika atzītas tikai divas īpašuma formas – valsts īpašums un privātais īpašums. Traktējot pašvaldību īpašumu kā valsts īpašuma formu lietuvieši neko pozitīvu neieguva, tikai palēnināja procesus. Tā, pašvaldības Lietuvā vēl bija norūpējušās par sabiedrisko ēdināšanu periodā, kad ne Latvijā, ne Igaunijā tā sen vairs nebija problēma.

Līdzīgi bija ar siltumenerģētiku. Latvijā un Igaunijā valdības komunalizēja šo nozari vēl 1992. gadā. Tam sekoja strauja cenu

liberalizācija un nozares regulēšanas principu strauja tuvināšana Eiropas valstu praksei. Lietuvā tika mēģināts saglabāt valsts īpašumu un atbildību, taču ilgi budžets šādu slodzi neizturēja. Ar četru piecu gadu novēlošanos tāpat nācās atteikties no valsts dotāciju sistēmas.

Dažādi mūsu zemēs norisinājās pašvaldību reformas. Lietuvā un Igaunijā pēc 1992. gada pārgāja uz viena līmeņa pašvaldībām, Latvijā saglabājās gan vietējais, gan arī reģionālais līmenis. Igaunijā mūsu rajonu līmenī izveidoja centrālās valdības ieceltu administrāciju, saglabājot pagastu un pilsētu pašvaldības. Tādējādi izpaudās Somijas ietekme. Lietuvā likvidēja pašvaldības ciemu un mazpilsētu līmeni, bet tieši vēlētu varu saglabāja lielajās pilsētās un agrākajos rajonos.

Līdzīgi pāreja uz vienu pašvaldību līmeni norisa arī vairākas citās Centrālās un Austrumeiropas valstīs, piemēram, Polijā un Čehijā. Tagad redzams, ka šāda sistēma nav bijusi tālredzīga. Polijā jau ir atjaunotas reģionālās pašvaldības, bet Čehijā tas notiks tuvākajā laikā. Tādējādi Latvija, saglabājot sistēmu, kas raksturīga vairumam Eiropas Savienības valstu, ir bijusi ieguvēja.

No vispārcilvēcisko vērtību viedokļa ļoti nozīmīga ir visu Baltijas ceļa dalībvalstu pievienošanās Eiropas hartai par vietējo pašvaldību. Igaunija ir pievienojusies pilnībā un ratificējusi visus 30 hartas paragrāfus. Latvija 1996. gadā ratificēja 26, bet šogad vēl 3 paragrāfus. Lietuva ir parakstījusi hartu, taču vēl nav to ratificējusi parlamentā. Lietuvieši apgalvo, ka viņi novērsīs iekšējās atšķirības ar 2 paragrāfiem no 30, un tad ratificēs hartu pilnībā.

Pievienošanās hartai ir viens no nozīmīgākajiem mūsu tautu sasniegumiem kopīgi ejamajā Baltijas ceļā. Tas nozīmē, ka hartas principi paceļas augstāk par mūsu nacionālajiem likumiem. Tas nozīmē, ka pilsoņu tiesības lemt par kopienai kopējiem jautājumiem savā dzīves teritorijā tiek paceltas pamattiesību kategorijā. Pašiem lemt, pašiem atbildēt par nozīmīgu teritoriālo lietu daļu, tas ir kļuvis par neatņemamu demokrātijas iekarojumu.

Mēs atpaliekam no lietuviešiem un igauņiem pašvaldību konstitucionālajās garantijās. Ilgāku laiku mēs aizbildinājāmies, ka Satversmi neaiztiksim. Tagad ir parādījusies vesela jauna nodaļa par cilvēka pamattiesībām. Taču otra pamattiesību daļa, pašvaldību tiesības vēl gaida savu akceptu Satversmē.

Līdzīgi attīstījušās arī pašvaldību asociācijas mūsu valstīs. Latvijā kopš 1991. gada izveidojās vienota pašvaldību savienība. Igaunijā pilsētas un pagasti pastāv atsevišķās asociācijās, kurām ir izveidota arī kopīga koordinējoša struktūra. Lietuvā pašvaldību reformas rezultātā arī izveidojās vienota organizācija. Mēs sadarbojamies organizācijā, kura saucas "Baltijas komiteja". Šī organizācija tika izveidota vēl 20. gados, kad tajā iegāja pilsētu savienības. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pašvaldības koordinē savu darbību arī dažādos starptautiskos forumos un organizācijās.

Īpaši nozīmīga šī sadarbība ir Eiropas Padomes konsultatīvajā asamblejā – Eiropas Vietējo un reģionālo varu kongresā Strasbūrā. Pēdējo gadu pieredze liecina, ka šai sadarbībai ir liela nozīme aizstāvoties pret Krievijas delegācijas kareivīgajām darbībām, cenšoties apmēlot Baltijas valstis, radīt maldīgus priekšstatus starptautiskajai sabiedrībai.

Mūsu kopējos Baltijas pašvaldību forumos mēs iestājamies par lielāku sadarbību. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas bieži ir partneres ar ES atbalstu kopīgi veicamajos projektos. Pašvaldības neatbalsta šķēršļus uz robežām. Daudzu, it īpaši pierobežas pašvaldību attīstība nav iedomājama, ja neatjaunosies brīva personu, preču, pakalpojumu un kapitāla kustība pāri robežām ar Lietuvu un Igauniju.

Tādējādi Baltijas ceļš ir ne tikai ceļš uz nacionālo neatkarību. Tas ir arī ceļš uz brīvību. Tas ir arī ceļš uz pašvaldību demokrātiju kā lielāka mēroga demokrātijas pamatu.

Baltijas ceļš ļāva mums sajūst vienam otru, sadoties rokās un kļūt par vienu veselu mūsu ceļā uz brīvību. Mūsu kopīgais ceļš tikai sākas, katram atsevišķi un reizē mums visiem. Mēs pirmo reizi sajūtām savu spēku un ieraudzījām savu ceļu uz Brīvību. Latvijā vēl nebija atjaunotas pašvaldības. Valdība partijas komitejas un padomju izpildu komitejas. Mums vēl nepiederēja laicīga vara, bet Garīgā vara jau bija mūsu rokās. Cilvēku ilgas pēc Brīvības bija lielākas nekā bailes no represijām. Pasaulē mūs gan toreiz, gan tagad galvenokārt pazīst kā Baltiju, un tikai pēc tam kā Lietuvu, Latviju un Igauniju. Pasaulē pirmo reizi ieraudzīja Baltiju, kā vienotu un veselu, kā pārliecinātu un stipru savā apņēmībā. No Baltijas ceļa mēs aizgājām uz Tautas deputātu padomju vēlēšanām. Latvijas Tautas Fronte bija tā, kas spēja mūs apvienot un uzvarēt šinīs vēlēšanās. Ar šo brīdi

arī sākās lēna Padomju iekārtas demontāža. LTF pirmo reizi ieguva pārstāvniecību varas struktūrās. Vietējās pašvaldības bija daudziem pirmā skola, kurā mācījāties kas ir politika un kā izpildīt savus vēlētajiem dotos solījumus. Tas bija laiks, kad mēs paši sākām veidot savu valsti no pamatiem. Mums daudziem nebija pieredzes, daudzi pirmo reizi saskārās ar lielo Atbildības sajūtu, pieņemot kādu no lēmumiem. Blakus saimnieciskajiem lēmumiem nepārtraukti nācās pieņemt pašvaldībām neraksturīgos politiskos lēmumus.

Tajā laikā nebija vēl politisko partiju, nebija ekonomisko grupējumu, kas cīnās par varu. Tikai komunistiskā partija domāja par to, kā transformēties dzīvei tirgus ekonomikā.

Daļa no mums domāja par brīvu un neatkarīgu Latviju un aktīvi darbojās, lai to panāktu. Citiem šī ideja nebija pieņemama un viņi visiem spēkiem cīnījās pret, bet trešie gaidīja, ar ko šī cīņa beigsies, kam varēs pieslieties un ko varēs iegūt tad, kad briesmas vairs nedraudēs.

Vitālijs Aizbalts

***Daugavpils rajona padomes izpilddirektors,
Latvijas pašvaldību izpilddirektoru
asociācijas priekšsēdētājs***

Reģionālā reforma Latvijā

1. II līmeņa pašvaldību reformēšanas nepieciešamība

Esošajām rajona padomēm noteiktas minimālās funkcijas un līdz ar to arī finansējums, to reformēšanas nepieciešamību nosaka vairāki faktori:

- rajona pašvaldība nav ievēlēta trešās vēlēšanās;
  - padomes locekļi politiski atbildīgi par savu konkrēto pagasta teritoriju, bet nav atbildīgi par rajonu kopumā;
  - padomes priekšsēdētājam grūti apvienot divus amatus (pagasta un rajona);
  - tā kā vietējo pašvaldību vadītāji ievēlēti pamatā no vēlētāju apvienībām, politiskās partijas atrautas no reģionālajām problēmām un nav par tām politiski atbildīgas;
- rajona pašvaldībai nav savas nodokļu bāzes:
  - ienākumi veidojas galvenokārt no dotācijām, kas neveicina ekonomiskās attīstības stimulēšanu;
  - līdzekļi no pilsētām tiek pārdalīti rajoniem, kas veicina pretrunas pašvaldību starpā;

- esošā rajona pašvaldības teritorija neatbilst reālajām ekonomiskajām attiecībām;
- rajona pašvaldības funkcijas un iespējas nepietiekamas ekonomiskās attīstības ietekmēšanai;
- rajona teritorija neatbilst Eiropas Savienības izpratnei par reģionu:
  - rajoniem grūti noslēgt sadarbības līgumus ar reģionālajām pašvaldībām Eiropā;
  - nākotnē nevarēs realizēt lielus projektus, jo kapacitāte ir maza.

2. Apriņķa galvenās funkcijas

Es uzskatu, ka rajonu vietā, Latvijā jāveido stipras reģionālās pašvaldības, kuru latviskais nosaukums varētu būt "apriņķis".

Apriņķī politiskā vara pieder padomei, kuru ievēl attiecīgas teritorijas Latvijas Republikas pilsoņi, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu, tiešās vēlēšanās pēc partiju sarakstu principa. Padome no sava vidus ievēl priekšsēdētāju un veido izpildinstitūciju, uzņēmumu un iestādes.

Apriņķa funkcijas varētu sagrupēt trijās daļās:

- šodienas rajona padomes funkcijas;
- decentralizētas šodienas valsts funkcijas;
- deleģētās funkcijas no vietējām pašvaldībām (tās būtu atkarīgas no tā cik tālu attīstīsies vietējo pašvaldību reforma).

Apriņķa galvenās funkcijas:

- reģionālā attīstības plānošana un reģiona teritorijas plānojums:
  - reģiona attīstības plāna izstrādāšana
  - reģiona teritorijas plānojuma izstrādāšana
  - uzņēmējdarbības veicināšana
  - reģiona ārējo sakaru attīstīšana (sadraudzība, piedalīšanās Eiropas programmās ISPA u.c.)
  - dabas īpaši aizsargājamo teritoriju pārvaldīšana
  - tūrisma attīstība, tūrisma informācijas centru uzturēšana
  - apriņķa teritorijas būvniecības procesu pārraudzīšana
  - apriņķa teritorijas būvniecības datu bāzes uzturēšana

□ **veselības aprūpe un sociālā aizsardzība**

- vienotas valsts sociālās aprūpes un sociālās palīdzības politikas īstenošana reģionā

- reģiona sociālās aprūpes un sociālās palīdzības pakalpojumu tīkla izveidošana un atbalstīšana (sociālajā aprūpē vajadzētu būt šādam iestāžu sadalījumam:

- veco ļaužu pansionāti – vietējo pašvaldību;

- specializētie pansionāti – apriņķa).

- reģiona sociālās palīdzības iestāžu finansēšana un uzturēšana

- sociālo rehabilitācijas pasākumu veicināšana

- darbinieku kvalifikācijas celšanas metodiska koordinēšana

- sociālo pabalstu izmaksu atsevišķām iedzīvotāju kategorijām

veikšana

- veselības aprūpes politikas un stratēģijas izstrāde un realizēšana

- apriņķa medicīnas iestāžu pārzināšana un uzturēšana (visām teritorijas medicīnas iestādēm, arī valsts, vajadzētu būt apriņķa iestādēm)

- preventīvo pasākumu un katastrofu medicīnas nodrošināšana

- specifiskās informācijas sniegšana iedzīvotājiem

- medicīnas darbinieku tālmācības organizēšana

□ **izglītība un sports**

Kompetence izglītības jautājumos varētu tikt sadalīta šādi:

- līdz vidējai izglītībai (diskutējams jautājums – vai arī ieskaitot) – vietējās pašvaldības funkcija;

- profesionālā izglītība arī augstākā un pieaugušo izglītība – apriņķa funkcija;

- universitāšu izglītība – valsts funkcija.

Funkcijas šajā jomā būtu:

- valsts izglītības politikas īstenošana apriņķa teritorijā

- apriņķa pašvaldības mācību iestāžu pārzināšana un uzturēšana

- pedagogu meistarības izaugsmes organizēšana

- pieaugušo izglītības organizēšana

- mācību iestāžu akreditēšana

- izglītības informācijas datu bāzes veidošana un uzturēšana

- sporta un masu pasākumu organizēšana

□ **kultūra**

- kultūras nozares stratēģiskā plānošana
- apriņķa kultūras centra darbības nodrošināšana
- apriņķa centrālās bibliotēkas darbības nodrošināšana
- apriņķa vēstures un kultūras mantojuma vākšana un saglabāšana
- apriņķa muzeja darbības finansēšana un materiāltehniskā nodrošināšana
- pašvaldību muzeju darbības koordinēšana, metodiskā vadība un darba tehnoloģiskā procesa pārraudzība
- bērnu mūzikas un mākslas skolu darbības koordinēšana
- kultūras pieminekļu saglabāšana un aizsardzība
- reģionālie teātri

□ **ceļu attīstības un ceļu fonda pārvalde, sabiedriskais transports**

Ceļu tīkls Latvijā varētu tikt sadalīts šādi:

- vietējie ceļi un ielas – vietējo pašvaldību;
- tagadējie valsts I un II kategorijas ceļi – apriņķa;
- galvenie valsts celi – valsts.

Funkcijas šajā jomā:

- autoceļu fonda līdzekļu izlietošanas kontrolēšana
- lauku ceļu attīstības reģionālo programmu izstrādāšana
- valsts I un II kategorijas ceļu tīkla līdzekļu pārvaldīšana
- starpreģionu ceļu attīstības pasākumu nodrošināšana
- nacionālās ceļu attīstības programmas reģionalizēšana
- pasažieru pārvadājumu apriņķa maršrutos dotāciju sadalīšana
- pasažieru pārvadājumu maršrutu atklāšana un licenču izsniegšana

- visu veidu sabiedriskā transporta kustības grafiku saskaņošana

□ **civilā aizsardzība (funkcijas definētas saskaņā ar likumu "Par valsts civilo aizsardzību")**

- prognozēt iespējamās ārkārtējās situācijas, plānot, organizēt un veikt pasākumus, lai mazinātu potenciālās briesmas un zaudējumus, sniegtu palīdzību un likvidētu ārkārtējo situāciju izraisītās sekas

- sagatavot iedzīvotājus, uzņēmumus, iestāžu un organizāciju

vadošos darbiniekus valsts un nozaru dienestus, specializētās vienības darbam iespējamās ārkārtējās situācijās

- nodrošināt kontroles novērošanas tikla darbību, sakaru, apziņošanas un trauksmes sistēmas un avārijas un glābšanas dienesta pastāvīgo gatavību un materiāltehnisko apgādi

- nodrošināt maksimāli iespējamo tautsaimniecisko stabilitāti ārkārtējās situācijās

- nodrošināt tautsaimniecības nozaru, resoru un dienestu saskaņotu darbību iespējamo ārkārtējo situāciju preventīvo pasākumu un glābšanas pasākumu veikšanā, reģionālo un starptautisko nolīgumu izpildi.

3. Iespējamie varianti aprinķu veidošanā

Varianti varētu būt trīs:

- aprinķi – Latvijas kultūrvēsturiskie novadi un Rīga (4 + 1)
- aprinķi – orientēti uz attīstības centriem (8~12 + 1)
- aprinķi – pastāvošo 26 rajonu teritorijas (ar vai bez republikas pakļautības pilsētām)

Aprinķu izveidošanās variantu salīdzinājums

I. Kultūrvēsturiskie novadi

Pozitīvais	Negatīvais
Sadalījums noteikts Satversmē	Federālās valsts iezīmes
Iespējama lielāka valsts funkciju un līdzekļu nodošana aprinķiem	Ekonomiskās saites neatbilst kultūrvēsturisko novadu teritorijām
Aprinķis atbilst Eiropas Savienības izpratnei par reģioniem	Pašvaldības atrautība no vietējiem iedzīvotājiem
	Nevajadzīga konkurence izraugoties aprinķa centru
	Vislielākie izveidošanas izdevumi
	Sēlijas novada problēma

II. Attīstības centri

Pozitīvais	Negatīvais
Apriņķa teritorija sakrīt ar ekonomiskā reģiona teritoriju	Mazāka valsts funkciju un līdzekļu decentralizācija
Iespējams mērķtiecīgāk un efektīvāk nodrošināt reģiona attīstības procesu	
Lielāka republikas pilsētu saikne ar apkārtējo teritoriju	
Apriņķu teritorija ir iezīmēta veidojot pašvaldību un valsts institūciju reģionālās iestādes	
Nav tik lielas cīņas izvēloties apriņķu centrus	
Mazāki apriņķa izveidošanas izdevumi	
Apriņķis atbilst Eiropas Savienības izpratnei par reģionu	

III. Pastāvošie 26 rajoni

Pozitīvais	Negatīvais
Vislētākais un vienkāršākais izveidošanas mehānisms	Apriņķa teritorija neveicina reģiona ekonomisko attīstību
Vistuvāk vietējiem iedzīvotājiem	
Apriņķa teritorija neatbilst valsts reģionālo iestāžu darbības zonai	
Apriņķiem neiespējami sadarboties ar II līmeņa pašvaldībām citās valstīs	
Apriņķis neatbilst Eiropas Savienības priekšstatam par reģionu	

Variantu salīdzinājums parāda, ka optimālākais varētu būt II variants (8~12 + 1 apriņķis).

4. Apriņķa finansu nodrošinājums

Pati galvenā prasība – apriņķim nepieciešama sava nodokļu bāze. Apriņķu pašvaldības būs protams nevienādi ekonomiski attīstītas, tāpēc turpmāk jāpastāv finansu izlīdzināšanai, bet tai jābūt 2 veidu:

- viena izlīdzināšana starp vietējām pašvaldībām;
- otra – starp apriņķiem.

Apriņķa ieņēmumiem vajadzētu būt šādiem:

- nodokļu ieņēmumi
  - 28,4 % vai pareizāk – medicīnai paredzētā daļa no iedzīvotāju ienākuma nodokļa;
  - n % no akcīzes nodokļa
- nenodokļu ieņēmumi
  - vietējās nodevas;
  - maksa par pakalpojumiem;
  - ieņēmumi no īpašuma apsaimniekošanas
- dotācijas no izlīdzināšanas fonda un valsts mērķdotācijas.

5. Secinājumi

Lai sāktu reālu darbu pie reģionālo pašvaldību veidošanas vispirms ir nepieciešama politiska griba decentralizēt valsts funkcijas un finansu līdzekļus.

Nepieciešams arī politiski paziņot, ka vietējo pašvaldību funkcijas nesamazināsies, apriņķi nebūs tiesīgi ietekmēt viņu darbu, jo kompetence un funkcijas tiks strikti nodalītas.

Būtu lietderīgi apvienoties par apriņķu skaitu un nosaukt to centrus, jo tad vietējām pašvaldībām būtu vieglāk izvēlēties sadarbības partnerus. Nepieciešama ātra, izsvērta un konkrēta rīcība, bet ne steiga, jo kļūdoties nedrīkst, tāpēc varbūt būtu lietderīgi izveidot pilotprojektu apriņķa veidošanai, kurā:

- izstrādātu funkcijas;
- nodokļu un ieņēmumu bāzi;
- pārvaldes struktūru;

— sagatavotu izmaiņas likumdošanā;

— aprobētu darbībā.

Daugavpils pilsēta, Krāslavas un Daugavpils rajoni gatavi iesaistīties šajā pilotprojektā.

III daļa

Paneldiskusija: Baltijas vienotības problēmas un perspektīva gadu tūkstošu mijā

Piedalās: Andris Šķēle (TP), Māris Grīnblats (TB/LNNK), Indulis Bērziņš (LC), Juris Bojārs (LSDSP), Silvija Dreimane (JP).

Paneldiskusiju vada Kārlis Streips

K. Streips: Labdien, konferences dalībnieki, labdien, cienījamie radioklausītāji! Vai no frakcijas "Par cilvēktiesībām vienotām Latvijā" nav neviens, kas šodien piedalīsies? ... Labi. Tā kā Šķēles kungs un Bērziņa kungs nule kā runāja, es gribētu piedāvāt iespēju īsus ievadvārdus pateikt tiem trim cilvēkiem, kuri vēl nav runājuši – tas būtu Grīnblata kungas, Dreimanes kundze un Bojāra kungs, Grīnblata kungs, lūdzu!

M. Grīnblats: Labdien! Paldies par iespēju Jūs visus uzrunāt! Domāju, ka iepriekšējie runātāji visi diezgan sekmiīgi centās atcerēties visu to, kas ir bijis, un cik vienkārši bija laikā ap 88., 89. gadu, kad bija viens mērķis, un kad sabiedrība bija vai nu par vai pret neatkarību. Šobrīd, kad sabiedrība diferencējas, parādās toreiz bijušas, bet šobrīd skaidrāk redzamas iekšējās problēmas, ražotāju problēmas. Šīs intereses kļūst krietni vien sarežģītākas. Domāju, ka tieši tas, ka viena faktora dominēšana – Latvija prom no Maskavas, atgriežoties Eiropā pirms desmit gadiem un daudzi faktori šobrīd šeit, neapšaubāmi lielā mērā ietekmē to, kāpēc procesi nav tik gludi, kāpēc aizplūst smadzenes no Latvijas, kas ir

būtisks jautājums. Sabiedrība šobrīd ir sarežģītāka, taisnību sakot, tāda tā bija arī tobrīd, bet tobrīd mēs ar vienu ārkārtēji svarīgu jautājuma dominēšanu nomācām pārējos, visus tos, kas nāca tikai pēc tam, jo cilvēki reizē ar to plusu – Latvija kā neatkarīga valsts – uzzināja daudzas rūgtas patiesības, uzzināja desmit gadu laikā. Uzzināja, ka viņi gadiem ilgi krāja pilnīgi nevērtīgus padomju rubļus un šie rubļi izplēnēja, ne jau Latvijas neatkarības dēļ, bet tādēļ, ka sabruka Padomju Savienība, kas šo naudu mākslīgi uzturēja pie dzīvības, iluzoru naudu, godīgi sakot. Sabruka daudzas ilūzijas par padomju rūpniecības varenību, jo šī rūpniecība bija varena tikai telpā, kurā nebija konkurētspējīgu preču, utt. To mēs sapratām desmit gadu laikā un, teiksim godīgi, esam cietuši no tā dažādi – citi vairāk un citi mazāk. Tā laikam ir tā traģēdija un tā nelaime, kas šeit zemtekstā bieži vien tiek pieminēta. Runājot par ideju prioritātes trūkumu, ko pieminēja cienījamā Maija Kūle un kas, manuprāt, ir pareizi, tā tas arī ir, jo šobrīd prioritē daudzas citas lietas un pragmatiskākas lietas. Man liekas, ka ir viens būtisks elements – 89. gadā politiku veidoja lielā mērā pateicoties radošās inteliģences aktīvai līdzdalībai. Daudzi no viņiem nevis aizgāja, bet atgriezās tur, kur viņi iepriekš strādāja, un tas ir pilnīgi dabiski. Tajā pašā laikā 94. un 95. gadā Latvijas politiskajā dzīvē, gan pašvaldību gan augstākajā līmenī ienāca cilvēki, kuri 88., 89. gadā nebija ne par, ne pret neatkarību, viņi vienkārši nogaidīja. Tā ir sīkā nomenklatūra, ražošanas vadītāji utt. Viņu šī brīža īpatsvars vadošajā virsotnē, protams, ir krietni lielāks. Tas atstāj iespaidu uz politikas vešanas gaitu. Tā ir patiesība.

Silvija Dreimane: Šodien konferencē mēs redzam pēc kā mēs esam izsalkuši – pēc vienotības, atvērtības un viens otram rokas pasniegšanas. Es esmu tās paaudzes cilvēks,

Ilkida

kas desmit gadu laikā ir izdzīvojis to, ko varbūt nekādas augstskolas un neviens skolotājs nevarētu iemācīt. Es redzu šodien Jāni Peteru, Daini Īvānu, Sandru Kalnieti, Džemmu Skulmi, Ivaru Godmani, Jāni Jurkānu, Mavriku Vulfsonu – cilvēkus, kuri mācīja dzīvot, dzīvot manai paaudzei. Šie cilvēki, kas bija dzīvi varoņi, nevis grāmatās, kuru varoņdarbi bija stipri subjektīvi noteikti. Šodienas tēma ir Baltijas valstu vienotība. Tā ir aktuāla tēma manai paaudzei, jo mūsu nākotne ir lielā mērā saistīta ar Baltijas valstu drošību, perspektīvu nākotnē. Vai vienots Baltijas reģions ir reāls fakts vai ideāls sapnis, mīts bez reāla pamata, situācija, kura dominē šodien, domāšana vēlamās izteiksmes formā? Šodien ārvalstu viedokļiem ir stipri dažāda tendence būt specifiskiem attiecībā ideoloģijas ziņā. Lielāko tiesu tiek veidota vēsture sākot ar 1940. gadu, kad valstis zaudēja savu neatkarību. Līdz ar to arī nākotnē Baltijas valstu vienotība tiek pamatota uz 40. gada pieredzi. Ģeopolitiskais stāvoklis, relatīvā ekonomiskā viendabība un politiskā valstiskuma neatkarības apziņa bija faktori, kas veicināja Baltijas valstu demokrātisko spēku apvienošanos. Vēsturiski to apvienoja triju Baltijas valstu Tautas frontes, kā arī darbs PSRS Augstākajā Padomē, kas bija liels piemērs Krievijas demokrātisko spēku kustībai un sevis pašapliecināšanai. Taču centrālais jautājums ir – vai Baltijas valstu sadarbībai piemītošās tendences šobrīd atspoguļo Baltijas vienotības sadarbību. Jāpiebilst, ka šodien daudzas valstis redz Baltijas valstu sadarbību tikai politiskā ziņā, taču mūsu pamats un arī drošība ir arī ekonomikā. Mēs esam izpildījuši mājas darbus t.i., Latvijas valstiskuma neatkarīgums, Latvijas valsts atzīšanas suverenitāte, mūsu priekšā ir vēl divi – tas ir integrācija Eiropas procesos, globālajās institūcijās. Un es gribētu pieminēt vēl divus ļoti svarīgus faktoros, kas

ir Latvijai nākotnē mājas darbi. Pirmkārt, tā ir izglītība Eiropas līmenī, otrkārt, mūsu valsts nodokļu politika, kas ir ekonomiskais pamats mūsu tālākai izdzīvošanai nākotnē.

Juris Bojārs: Šodien tika aizskarti ļoti daudz ārkārtīgi svarīgi jautājumi. Varētu attīstīt jebkuru no viņiem, bet it kā “pakārās” gaisā viens jautājums jeb cimdu meta profesors Lēbers – kā tad ir ar argumentāciju par Baltijas valstu kontinuitāti un par okupāciju, vai viņa bija vai nebija. Es drusku brīnos par profesoru Lēberu, es jau viņam personīgi teicu – šī vieta ir pietiekami labi aprakstīta, tā ir manā kursā “starptautiskās tiesības”, kuru tas interesē, tā ir nodaļa “pašnoteikšanās”. Pilnīgas muļķības, ka spēku politika pirmskara periodā netika aizliegta. Tā nebija starptautisko tiesību norma. Vispirms mums jāatceras, kāpēc dibināja tautu savienību pēc Pirmā pasaules kara. Tieši tāpēc, ka pirms tam bija Pirmā pasaules kara šausmas, un savienības statūtu slaveņajā desmitajā pantā – savienības locekļi uzņemas respektēt un aizstāvēt pret uzbrukumiem no ārienes visu savienības locekļu teritoriālo neaizskaramību un politisko neatkarību. Nākamais svarīgākais dokuments, kas būtībā noliedza spēka pielietošanu, pēc kā būtībā cilvēce ļoti tiecās, viņi nemācēja vēl īsti vārdos noformulēt šo ideju, bija Briāna Kelloga jeb tā saucamais Parīzes pakts, kuru noslēdza 1928. gadā. Un šajā paktā piedalījās arī PSRS un Vācija un agresorvalsts Itālija. Pakta pirmajā pantā galvenā ideja bija, ka valstis nosodīja kara pielietošanu starptautisko pretešķību atrisināšanai un atteicās no kara kā no nacionālās politikas metodes. Tālāk neuzbrukšanas un spēka pielietošanas rezultātā iegūto teritoriju neatzīšanas ideja tika attīstīta uz priekšu starptautiskajās tiesībās. Kāpēc notika nākamais etaps? Manžūriju okupēja Japāna un Henrijs Stimsons, ASV Ārlietu ministra Valsts sekretārs,

pasludināja tā saucamo Stimsona doktrīnu, ar kuru netika atzīta *de facto* situācija, ne līgums, kas bija noslēgts pretēji šim Parīzes paktam. Un tālākās divas konvensijas ir Londonas konvensija par agresijas definīciju, kur ir precīzi pateikts, kas ir agresija kas bija starptautiski noliedzama, un Riodeženeiro 33. gada konvensija par agresijas noliegumu strīdu izlemšanā. Lūk, šajos dokumentos ir spēka pielietošanas aizliegums un spēka ceļā teritoriālo ieguvumu neatzišana.

Kārlis Streips: Es Jums visiem sešiem gribētu uzdot radioklausītāju un klātesošo iesniegtos jautājumus. Vairākums skan tā – Jūs te runājat par Baltijas ceļu un par Baltijas vienotību, bet šodien grūti ir pensionāriem, smagi ir skolotājiem, iznīcināts rūpniecības sektors utt., respektīvi, Jūs runājat par lielo politiku, bet man personīgi ir ļoti smagi. Kā Jūs uz to reaģējat un ko Jūs varat teikt tiem cilvēkiem, kas no Baltijas ceļa jūtas atsvešināti un atstumti?

Andris Šķēle: Es domāju, ka viena no svarīgākajām lietām ir vienmēr atklāti informēt sabiedrību par tām problēmām, ar ko saskarsies valsts vai saskaras šobrīd. Arī informēt, kādi varētu būt viens vai otrs attīstības ceļi. Man šķiet diezgan muļķīgi pieturēties pie domas, ka nestāstot sabiedrībai un precīzi to neinformējot, mums izdosies kaut kādā veidā panākt cilvēku gatavību arī pašiem vairāk iesaistīties savu problēmu risināšanā. Tādēļ vienmēr sarunās ar pensionāriem un citiem maznodrošinātajiem slāņiem es esmu uzskatījis, ka nepieciešams ļoti atklāti šīs lietas izdiskutēt, un arī priekš sevis ņemt no tā, ko varbūt vienu otru reizi mēs palaižam garām. Tāpēc tikai un tikai sabiedrības godīga, atklāta un precīza informēšana ir kaut kādā veidā tā garantija, ka mums izdosies cilvēkus rosināt arī pašiem vairāk domāt, motivēt sevi un darboties līdzi. Neviens nepadomās par katru individu, ja viņš nav gatavs

par sevi domāt un vienlaicīgi arī par valsti. Tas laiks, kad 100% valsts spēj visu vietā izdomāt un atrisināt katra individuālās problēmas, ir pagājis, ir beidzies.

Indulis Tas ir ļoti grūts jautājums, uz kuru atbildēt ir grūti
Bērziņš: gan Jums, gan arī man tuviem cilvēkiem, kuri šobrīd dzīvo laukos – radnieki, draugi utt., jo ne visiem iet tik labi, kā man gribētos, lai viņiem ietu. Lieta ir tāda, ka īstenībā Padomju Savienība izjuka arī objektīvu apstākļu dēļ, ne tikai subjektīvu faktoru dēļ. Ne tikai kādu politiku, vai pat lielas tautas daļas, Tautas Frontes griba bija tas, kas izjauca šo kādreiz tik spēcīgo valsti. Tas bija objektīvs process. Gribu teikt, ka citas iespējas jau nemaz nebija. Tad, kad mēs sūdzamies par to, kāda ir šobrīd situācija, un pilnīgi pamatoti sūdzamies, jo es arī šeit aicināju pašiem sevi kritizēt un ļoti nopietni skatīties, ko mēs darām, ir jāatceras viens: ir jāsalīdzina Latvija kaut vai ar to, kas notiek tajā pašā Lietuvā un Igaunijā, kā es to vienmēr mēdzu darīt. Nemeklēsim nemaz tālāk Krieviju, Baltkrieviju, Ukrainu. Tajā pašā Lietuvā un Igaunijā arī nav noticis brīnums un par nožēlu arī tur visi cilvēki nav laimīgi. Kas attiecas par Ārlietu ministriju, es esmu pirmo reizi kļuvis par ministru, teiksim, jebkurā valdībā un arī šinī valdībā, tad cik tas būs Ārlietu ministrijas spēkos ar ārlietu metodēm darboties, lai Latvijai būtu drošība un šī drošība, es pasvītroju vēlreiz, lielā mērā ir labklājības garants. Ja nebūs šīs drošības, vienkārši runājot – nebūs investīciju, nebūs šo iespēju. Tad es, protams, darīšu visu, kas ir manos spēkos. Man ir adresēts jautājums: ko es esmu darījis Molotova-Ribentropa pakta sakarā? Līdz šim es neesmu ticis ar saviem kolēģiem, jo šis ir bijis klusais periods politikā Eiropā, kā vienmēr ir augusta mēnesī, bet es esmu uzrakstījis vairākus rakstus, kuri šobrīd ir publicēti. Tajos es runāju gan par sešdesmit gadu mūsu vēsturi, gan par Baltijas ceļu,

gan par mūs vienotības nepieciešamību starp Baltijas valstīm.

Māris Grīnblats: Kontakti starp sabiedrību un politiķiem pēdējo desmit gadu laikā dažādu iemeslu pēc ir vājinājušies. Tie nav tādi, kā mēs vēlētos. Tajā pašā laikā aktīvā loma, kāda piemīt radošajai inteliģencei, manuprāt, tika spoži parādīta vēl pirms diviem mēnešiem Valsts prezidenta ievēlēšanas laikā, kad inteliģence bija tieši tā, kas mudināja vērsties pāri partijām stāvošu kandidatūru meklējumos. Tie nebija tikai saukļi, bet atrada dzirdīgas ausis un, manuprāt, deva produktīvu rezultātu, par ko Latvija varēs tuvāko gadu laikā pārliecināties. Otrkārt, ja iet runa par lietām, kas ir sarežģītas, tad neapšaubāmi valstij rada grūtības politiskās partijas, kuras pārmērīgi lobē atsevišķu produkcijas veidu ražotājus, tai pašā laikā piemirstot, ka no tā cieš atsevišķu produkcijas veidu eksportētāji un cieš arī patērētāji, kuriem mazāka izvēle. Mēs ciešam arī no tā, ka prese pārmērīgi attēlo tikai šo vienu pusi, kad cietis ir kāds konkrēts kāda produkcijas veida ražotājs, kas tiešām ir reāls fakts, nepadomājot, kā cieš patērētāji, maksājot par to dārgāk. Ja iet runa par Eiropas Savienību un NATO, tad es domāju, ka šie procesi, kas pašlaik notiek, būtu svarīgi arī uzsvērt to, ka tie lielā mērā disciplinē un ierobežo mūsu iekšpolitiskos lēmumus. Kaut vai tā pati smagā lieta, kā virzīšanās uz aizsardzības budžeta palielināšanu, kas no iekšpolitiskā viedokļa varbūt ir nevajadzīgi un tērējoši, ārpolitiski – no Latvijas drošības viedokļa – ir ļoti saprātīgs solis. Tāpat kā 8,16 vai 24 mediķu vai karavīru sūtīšana uz kādu miera apdraudētu reģionu, ar ko Latvija neatrisina šī reģiona problēmas, bet parāda savu politisko gribu atrasties tādā vidē, kurā mūs, tādu mazu valsti respektēs krietni vairāk, nekā kā neitrālu valsti,

kura ātri vien tiks sabradāta. Manuprāt, tā ir tā pozitīvā loma, kas būtu jāuzsver, lai dialogs veidotos un nestāstīt lietas, problēmas ar šo pašu pensiju jautājumu, kuru viegli neatrisinās. Neatrisinās tāpēc, ka daļa deputātu ļoti bezatbildīgi balsoja pagājušās Saeimas beigās, neatrisinās tik ātri, diemžēl.

Silvija

Dreimane:

Šodien nākot uz konferenci es atcerējos to laiku, kad noteikti ikviens zālē sēdošais, mēs gājām uz aptauju, kas bija par mūsu valsts neatkarību. Un jo īpaši tie cilvēki, kas šodien cieš visvairāk no tā, kāda ir izveidojusies mūsu valsts, viņi zināja, ka grūtības mums vēl stāv priekšā. Idealizēta varēja būt mana paaudze, kura uzskatīja, ka līdz ar to, ka Latvija iegūs neatkarību, mums daudz kas mainīsies, un tikai un vienīgi uz labo pusi. Šodien mana paaudze ir iegājusi politikā un mēs redzam, ka nebūt, nebūt viss nav tik viegli, kā mēs redzam uz papīra, kā mēs redzam ziņojumos un politiķu atskaitēs tautai. Šodien centrālais jautājums ir budžets. Cilvēkiem nerūp vairs politiskā aktivitāte, viņiem rūp tas, kas viņiem būs uz galda, kas viņiem būs bērniem skolā līdzī dodams. Šodien daudz tika runāts arī par reģionālo reformu, kura tiks iekļauta arī mūsu budžeta izdevumos. Vai viņa šodien ir vajadzīga ar tik lieliem līdzekļiem? Vai šodien ir nepieciešami budžetā tādi izdevumi, kādi ir plānoti? Vai šodien bija nepieciešamas pensiju likuma izmaiņas. Es piekritu, ka arī nākotnē pensiju likumam būtu jāmainās, bet šodien tas, kas ir izveidots ar pensiju likumu, tas rada vēl lielāku spriedzi, vēl lielāku neticību rītdienai. Es kā konstruktīvās opozīcijas pārstāvis griežos pie pozīcijas pārstāvjiem meklēt risinājumus savādākā ceļā, meklēt tā, lai cilvēkiem, kuriem šodien visvairāk trūkst, vismaz būtu iespēja tuvākajos desmit gados saglabāt savu dzīvi normālā līmenī.

Juris Bojārs: Streipa kungs mums būtībā ir uzdevis ļoti asu jautājumu, kādus uzdod pēc jebkuras revolūcijas, un mēs visu laiku grozāties un neatbildam pareizi uz to jautājumu. Bet ir likumsakarība, kas noskaidrojusi pēc visām revolūcijām – revolūcijas plāno filozofi, īsteno fanātiķi, bet pie varas parasti nonāk blēži. Pēc franču revolūcijas tauta pēkšņi atjēdzās, ka vara ir spekulantu rokās. Tad bija tāda ļoti skaista tētiņa Ļeņina tēze, ka mēs te revolūcijā domājam, kā taisīt to revolūciju, bet Trockis domāja, kā viņš izskatīsies revolūcijā. Bet es gribu godīgi teikt. Mēs, kas sēdējām tajā Augstākajā Padomē, un tie, kas bija barikādēs, būtībā dalījās divās daļās. Vieni, kas domāja uz tiem gaišajiem saulainajiem tautas mērķiem, un iznesa uz saviem pleciem to tautas dziesmoto revolūciju, uz barikādēm, apsargāja Augstāko Padomi, sēdēja Augstākā Padomē, tad, kad tur uzbruka omonieši, cīnījās Maskavā par neatkarību, viens otrs gan tur, gan tur bija ievēlēti. Bet bija zēni, kas plānoja kā viņi pievāks to, kas mums visiem pieder. Un viņi perfekti to izdarīja, kamēr mēs bijām uz tām barikādēm. Vienkāršos vārdos tā tas apmēram ir. Ja mēs citā filozofiskā plānā gribam skaidrot, tad nekad neizdodas ideālie mērķi dzīvē, tā tas arī tik tiešām ir. Par nožēlu, tie, kas plānoja savu personīgo labumu, varas institūcijās guva virsroku, viņi bija vairākumā, diemžēl. Un mēs, antiņi, palikām mazākumā, kopā ar visu tautu.

Kārlis Streips: Otrs jautājums – gandrīz katrs runātājs šodien ir minējis vārdu Eiropa vai Eiropas Savienība, bet Latvijas iedzīvotāju vidū par šo jautājumu valda diezgan liela skepse – mums bija viena savienība, priekš kam mums otra vajadzīga. Eiropas Savienība patiesībā grib nākt un mūs iznīcināt, it īpaši lauksaimniecību, tādi kā mēs Eiropas Savienībai vispār neesam vajadzīgi. Vai valdības, kuras viena pēc

otras ir nostādījušas šo mērķi, var kaut kā uzrunāt šo skepsi?

Māris Jā, es domāju, ka ir lietas, kuras ir pārāk maz skaidrotas un, kā jau teica kāds no iepriekšējiem runātājiem, nav tik daudz tas, ko Brisele, Eiropas Savienība no mums prasa, runa ir par to, kādas ir citas alternatīvas, kādi ir tie plusi, kādi ir tie mīnusi šajā visai sarežģītajā ceļā. Neapšaubāmi, ka virzība uz to ir krietni garāka un sarežģītāka, nekā mēs pirms kāda laika varbūt esam domājuši. Tajā pašā laikā, ja mēs paveramies uz Eiropas Savienības mazattīstītajām valstīm kā Grieķiju, Portugāli un Spāniju, tas ir uzskatāms piemērs, ko šīs zemes ir ieguvušas strauji tuvojoties, varbūt ne visas vienādi, bet dažas mazāk, dažas vairāk, tam līmenim kāds viņām varbūt pirms 20, 30 gadiem pusdiktatoriska autoritatīva režīma apstākļos bija galīgi neiespējami. Jā, uz to mums jāskatās, vienlaicīgi arī kaut ko pazaudējot no tā, kas mums ir bijis, bet iegūstot tā vietā kaut ko citu. Varbūt tas ir tas skaidrojošais darbs, kas nav pietiekami daudz veikts.

Silvija Jā, vārds “savienība” pēdējos gados politiskajās
Dreimane: aprindās zināmu skanējumu ir guvis, lai gan šis vārds mums saistās ar neseno pagātņi un ne īpaši pozitīvu attieksmi pret vārdu “savienība”. Tomēr pasaules praksē “savienība” ir vienīgais demokrātisko valstu apvienību veids, kurš var reāli darboties, un tas pats attiecas arī uz Eiropas Savienību. Un tās normas, kas regulē savienību veidojošo valstu starptautiskās attiecības, ir identisks plašs demokrātijas normu piemērs. Eiropas Savienība – tā ir demokrātisku normu asociācija, varbūt tas skan pārāk gudri, bet šajā gadījumā ieklausīsimies katrā no šo vārdu skanējuma, tātd – demokrātisku normu asociācija. Protams, nebūsim ideālisti, tās valstis, kas pirmās veidoja Eiropas Savienību, viņas veidoja noteikumus citām valstīm, kuras kandidēja

iestāties Eiropas Savienībā. Un ar katru gadu šī latiņa tiek pacelta augstāk un augstāk. Tas nozīmē, ka prasības pieaug. Vai mūsu valsts spēs iekļauties šīnī tempā un iet to ceļu reizē ar Igauniju un Lietuvu par ko mēs šodien jau daudz esam runājuši saistībā ar Baltijas vienotību? Acīmredzot, būs kaut kur jāatpaliek, jo esam jau atpalikuši attiecībā uz uzaicināšanu uz sarunām. Tātad, pamatojums ir mūsu ekonomiskā attīstība, kuram tālāk kā ķēdes reakcijas posms ir arī iespējas iekļūt NATO, jo mūsu valsts pamatbudžetā nav vajadzīgo līdzekļu, kurus nosaka šodien Eiropas un NATO kritēriji. Un tomēr Eiropas Savienība, lai arī cik šis vārds šobrīd varbūt mums nav tīkams, ir un paliek vienīgā nākotnes perspektīva. Tā ir drošības perspektīva. Tā ir perspektīva, kura rada mums drošību gan ekonomiskajā telpā, gan politiskajā telpā.

Juris Bojārs: Protams, ka Eiropas Savienība nav nekāda ideāla institūcija un tās vispārējās negatīvās īpašības ir zināmas – tā ir birokratizācija, samērā mazefektīva birokratizācija un arī korupcija, kā Jūs redzat tagad, kas parādījās saistībā ar Eiropas komisiju. Eiropas Savienībai, bez šaubām, ir arī priekšrocības. Tā ir struktūra, kuras pirmais mērķis ir drošība un kopēja ārējā politika. Ja mēs joprojām dzīvojam lielā austrumkaimiņa draudos, tad Latvijas drošība ir pirmais apsvērums, kas būtu jāņem vērā balsojot par vai pret Eiropas Savienību. Otrais aspekts, bez šaubām, ir ekonomiskā attīstība, jo Eiropas Savienība ir organizācija, kas palīdz pacelt atpalikušos reģionus. Tur darbojas speciāli reģionālie fondi, reģionālā politika, īpaši ekonomiskie instrumenti. Ja mēs rīkosimies Eiropas Savienībā kā Īrija, tad mūsu attīstība strauji virzīsies uz priekšu. Nākamais ārkārtīgi svarīgais aspekts, kas mani personīgi ļoti interesē, tās ir cilvēka tiesības. Eiropas Savienībā ir ārkārtīgi spēcīgi cilvēktiesību standarti, īpaši

sociālo tiesību standarti. Es gribētu teikt, ka tikai direktīvas, kas ir veltītas sociālai drošībai, tās vien ir ļoti lielas grāmatas. Tie ir ļoti stingri noteikumi, no kuriem mēs tālu atpaliekam, bet tās būs stingras Eiropas Savienības prasības, kuras mums būs obligāti jāizpilda. Tāpēc nekādā gadījumā nevarēs būt tā, ka minimālā pensija nesasniedz dzīves iztikas līmeni. Tas ir pilnīgi neiespējami. Lūk, tas tā ārkārtīgi īsi, jo minimālie dokumenti par Eiropas Savienības līgumu vien būtu 300 lapaspusšu gari. Tikai līgumteksti vien.

Andris Šķēle: Es domāju, ka iepriekšējie runātāji daudz ko pieminēja. Es gribētu teikt divas lietas – demokrātija ir Eiropas Savienības spēcīgākā puse. Domāju, ka Bojāra kunga pieminētais skandāls par korupciju ļoti labi pierādīja, ka Eiropas Savienība ir spējīga šīs lietas atklāt un publiski risināt, nevis tās tiek noslēptas kā daudzās zemēs un vēl arī bieži vien Latvijā, kaut kur zem galda. Otra lieta – Eiropas Savienība ļoti spēcīgi spiež uz mūsu likumdošanas procesu. Man ir prieks klausīties daudzos šodienas runātājos, ka tās naivās ilūzijas, kas saistījās ar Augstākās Padomes un 5.Saeimas likumdošanas procesu, nu ir noliktas pie malas. Ja salīdzinātu, ko domāja toreiz Augstākā Padome un kā šobrīd mēs skatāmies uz likumdošanas procesu Eiropas Savienības kontekstā, tās ir divas dažādas pasaules. Domāju, ka mums nav citas izvēles, domājot par savu tautu, par tautas labklājību, kā Eiropas Savienībā.

Indulis Šeit izskanēja doma par divām savienībām, bet
Bērziņš: atšķirība ir tieši tāda, ka šodien var uzdot šo jautājumu un ārlietu ministram, premjerministram ir jāskaidro, kāpēc mums vajag stāties šinī savienībā. Par to iepriekšējo neviens neprasīja un šādi jautājumi netika uzdoti, nevienam nekas arī netika skaidrots. Bet tagad nevis par skaidrošanu, bet

informēšanu. Pašreizējās valdības programmā ir ļoti stingri ierakstīta šīs informēšanas nepieciešamība. Man liekas, ka tas ir tiešām uzdevums cilvēkus pārliecināt nevis vienkārši ar pareizām frāzēm – vajag, vajag, tāpēc, ka tur visi pārējie ir, tāpēc, ka tur dāņi – maza tauta – ir izdzīvojuši, tāpēc, ka tur portugāļi ir uzbūvējuši ceļus, spāņi varbūt pat vairāk. Piemērus var atrast daudz, bet vajag konkrēti runāt par katru mūsu sabiedrības slāni, sociālo grupu, profesionālo grupu, ko viņi iegūs un ko viņi zaudēs, lai atkal nebūtu pārsteigumi. Man liekas, ka šāda konkrēta informēšana, informācija tiem cilvēkiem, kas gribēs viņu ņemt pretī un gribēs klausīties, es ceru, ka tādi būs, novedīs pie tā, ka referendumā par Eiropas Savienību nobalsos nospiedošais vairākums. Kāpēc es esmu tik pārliecināts? Šobrīd visvairāk uztrauc tās grupas, kas varbūt savā būtībā visvairāk iegūs, ja mēs paņemam to pieredzi, ko ir uzkrājusi Eiropas Savienības valstis un tur dzīvojošie zemnieki, pensionāri utt. un tā joprojām.

Kārlis Streips: Lūgums visiem atbildēt ļoti lakoniski. Grozies kā gribi, tam Baltijas ceļam vienmēr blakus ir un paliek, un vienmēr būs Krievija. Kas ir jādara, lai šīs attiecības izkustinātu no vietas un vai nav tomēr nepieciešams piespiest Krieviju atzīt to okupāciju un atvainoties par to?

Juris Bojārs: Diemžēl Krievija ir vienīgā no agresorvalstīm, kas nav atzinusies okupācijā nekad un nav atvainojusies valstīm, kuras ir cietušas kara laikā. Vācija to izdarīja. Es ļoti šaubos, vai Krievija to tuvākajā laikā izdarīs, jo Jeļcins oficiālās vizītes laikā Polijā to neizdarīja. Viss tas ir atkarīgs no tā, cik demokrātisks režīms būs Krievijā, bet jāņem vērā, ka Latvijā demokrātija bija kaut neilgs etaps. Krievija nekad agrāk nav bijusi demokrātiska valsts un viņa tikai būvē savu neatkarību. Mēs arī viņu ceļam. Ja

Krievija būs demokrātiska valsts, protams, viņi atzīs, jeb tad ir iespējams, ka viņi atzīs. Bet Jums jāatcerās arī ļoti pareizais Treiņina komentārs nesen – ja viņi atzīs okupāciju, tad ir tūlīt jāatdod okupētās teritorijas, jānorēķinās ar šīm tautām par zaudējumiem, bet Padomju Savienība jeb Krievija, tagad tur tās ir Ukrainas robežas arī, ir nogriezusi lielas teritorijas visām kaimiņvalstīm no Japānas sākot līdz Somijai beidzot. Tā ir vesela Eirāzijas kartes pārdalīšana un tas ir ārkārtīgi bīstams process, protams, priekš Krievijas, un viņa tam vēl nav gatava.

Andris Šķēle: Es varētu piebilst profesoram, ka tuvākajā laikā nav ko gaidīt, ka mums Krievija varētu atvainoties, vai, ka mums būtiski uzlabosies attiecības. Viena lieta ir tā, ka kamēr čekas augstākā elite būs pārstāvēta varas elitē Krievijā, kā zinām, tik tikko kāds bijis ir lēmums ieceļot jauno valdības vadītāju, mums nav ko cerēt uz brīnumiem. Acīmredzot Krievijai šis grūtais demokrātijas izaugsmes ceļš būs garāks nekā Latvijai. Protams, arī mērogi citi, problēmas citas, bet tam ir vajadzīgs laiks.

Indulis: Jā, laiks būtu vajadzīgs visam, bet man liekas, ka
Bērziņš: šobrīd mums būtu jānāk ar tādu pozitīvu priekšlikumu, ko tad mēs varam likt priekšā Krievijai, ko mēs varam viņiem piedāvāt. Reāli vienīgais, ko es uzskatu mēs varam darīt, ir sadarboties tajās jomās, kur mēs šobrīd varam sadarboties, jeb atrast kop-saucēju. Un šīs jomas var būt reģionālā sadarbība, gan iesaistot Krieviju visā šajā reģionā ap Baltijas jūru, sadarbība starp atsevišķiem Latvijas rajoniem un Krievijas rajoniem, sadarbība starp pilsētām, starp profesionālām grupām. Tātad, lai kopumā mēs to “sētu” jauktu nost, es tā gribētu teikt, un lai tā uzticība pamazām, varbūt, ļoti lēni veidotos. Jā, Krievijā tuvojas vēlēšanas un bieži vien politiķi pie mums saka: “Vai, vai, tuvojas vēlēšanas, tad jau

nekā pozitīva nebūs attiecībās starp Latviju un Krieviju". Paldies Dievam, ka Krievija ir demokrātiska valsts, kurā tuvojas vēlēšanas, un tas jau arī ir panākums, kaut gan, protams, es pilnīgi piekritu, ka šobrīd cerēt uz kaut kādām straujām izmaiņām nevajadzētu. Mums ir jābūt piesardzīgiem optimistiem un galvenais pietiekoši čakliem, lai mēs strādātu un, es negribu teikt "spēlētu bumbu" visu laiku Krievijas laukuma pusē, bet lai mēs piedāvātu Krievijai, lai mēs dotu viņai izvēli un gaidītu arī no viņiem šādus piedāvājumus, kur mēs varam reāli sadarboties, nevis vienkārši vainot.

Māris Jā, tātad neapšaubāmi tā var būt reģionu vai atsevišķu nozaru sadarbība tādā formā, kas nekādi neapdraud Latvijas patstāvību un neatkarīgu izvēles iespēju. Krievijas priekšvēlēšanās, protams, var būt arī savs negatīvais. Varbūt tā iekšpolitiskā atmosfēra prasa tādu kā vanaga vai ērgļa politiku pret tuvajām ārzemēm, kas bieži vien šādā priekšvēlēšanu periodā var kļūt arī nu galēji nesaprātīga. Jācer, ka tas ir tikai no daļas krievu politiķu puses dēļ, varbūt ne no visiem. Tajā pat laikā Latvijai nevajadzētu atteikties arī no tāda starptautiskā politikas instrumenta kā Hāgas starptautiskās tiesas izmantošanas, kaut arī tā nevar skatīt Latvijas vai kādas Baltijas valsts un Krievijas strīdu. Tai pat laikā procedūrai, kas varētu būt saistīta ar Latvijas pieņemumu juridisku faktu konstatēšanai saistībā ar tiem līgumiem un noziegumiem, kas pret Latviju pastrādāti 39., 40. gadā, varētu būt sava loma. It sevišķi, manuprāt, ja to veiktu trīs Baltijas valstis koordinēti, nevis tikai Latvija viena pati, jo to ļoti vienkārši nemaz nepamanītu. Saskaņoti vai nu valdību vadītāju vai nu valsts prezidentu līmenī, necerot tūlīt panākt rezultātu, bet pievēršot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas taisnīgajām prasībām pietiekami stingri juridisku pamatu, kāds mums,

taisnību sakot, arī ir. Rezultātu panākšana, protams, nav mūsu rokās, tā atkarīga no šīs visai sarežģītās tiesu birokrātijas, kas varētu arī būt mums ne pārāk labvēlīga, kā jau to Lēbera kungs šeit no rīta teica.

Silvija

Dreimane:

Es gribētu sākt un apelēt pie vārda “piespiest”, ko Jūs minējāt, Streipa kungs. Jo, ja mūs valdības deklarācijā ir rakstīts, ka mūsu mērķis ir līdzvērtīgas partnerattiecības ar Krieviju, tad šeit, gadījumā par to problēmu, ko mēs esam runājuši, mēs varam runāt tikai un vienīgi dialoga ceļā, iesniedzot piedāvājumu, saņemot atbildi un turpinot dialogu līdz tam brīdim, kamēr mēs neesam panākuši sev vēlamu rezultātu. Šodien ir daudz runāts arī par to, ka Krievijā tuvojas vēlēšanas un es arī neesmu optimiste, ka līdz šim laikam tiktu šis jautājums atrisināts. Es drīzāk redzu perspektīvi, ka tuvojoties vēlēšanām, daudzas partijas un arī prezidenta vēlēšanu laikā, Latvijas vārds tiks izmantots gan pozitīvā nozīmē, gan arī tajā negatīvajā nozīmē, kurš ir izskanējis līdz šim. Tādēļ es domāju, ka runa ir par to, vai mēs paši esam pietiekoši sagatavojuši to paketi – piedāvājumu, kādā veidā šo dialogu turpmāk risināt ar Krieviju. Šobrīd es esmu visu redzējusi tādā deklaratīvā formā, bez konkrēta priekšlikuma, bez plāna, bez etapiem, ko mēs esam iecerējuši sev kā mājas uzdevumu un varētu piedāvāt caur Krievijas vēstniecību, caur mūsu diplomātiskajām aprindām – vēstniekiem, organizācijām. To pasākumu plānu, kurus mēs vēlētos tuvākajos desmit gados redzēt sadarbībā ar Krieviju.

Kārlis

Streips:

Tad, kad Intelīģences apvienība mūs pulcēs uz 20. gadskārtu, kādu Latviju Jūs domājat mēs redzēsim tajā brīdī.

Indulis

Bērziņš:

Pirmkārt es redzēšu Latviju Eiropas Savienībā un īstenībā es esmu pārliecināts, ka es redzēšu Latviju arī NATO. Mēs būsim panākuši līdz tam laikam, lai

kāda arī valdība tobrīd nebūtu, kādi politiskie spēki nebūtu pārstāvēti valdībā, panākuši pilnīgu Latvijas neatkarības neatgriezeniskumu un, kā jau es teicu, drošību un tātad arī labklājību.

Māris

Grīnblats:

Jā, es varu pievienoties iepriekšējiem minētajiem parametriem. Protams, mēs varam diskutēt par Latvijas labklājības līmeni un par to, kādā mērā tas skars visu sabiedrību vai tikai sabiedrības daļu. Tas viss ir ļoti sarežģīti. Tajā pat laikā es domāju, ka sabiedrība arī pēc divdesmit gadiem būs tāda, kādu sagādās ne tikai politiķi, jo tā nav patiesība, ka tikai politiķi nosaka šo atmosfēru, bet kādu šo līmeni sabiedrībā demokrātijā pieejamiem instrumentiem – gan caur presi, gan caur apvienībām, gan caur arodorganizācijām – uztur sabiedrība kopumā. Ja šie instrumenti visi kopumā sākot ar Satversmi, valdību, pašvaldībām, Satversmes tiesu un citām institūcijām, kas sekmīgi strādā, tad arī jautājumi, kādi šeit izskan un uz kuriem bieži vien ir grūti atbildēt, būs mazākumā. Manuprāt, tam būtu jābūt galvenajam sabiedrības ieguvumam. Vēl ar vienu piebildi – ar būtisku varas, politikas pavēršanos pret izglītību, zinātņi, inteliģenci kopumā. Ne tāpēc, ka šī joma ir kāda ekskluzīva, bet tāpēc, ka tā ir joma, kas garantē attīstību.

Silvija

Dreimane:

Es vēlētos Latviju redzēt kā tiesisku, demokrātisku valsti, kur būtu ne tikai pienākumi, bet arī katram indivīdam tiesības, un šīs tiesības būtu nodrošinātas.

Juris Bojārs:

Es domāju, ka uz to laiku Latvijas tiesiskuma režīms, demokrātijas režīms daudz maz atbildīs Eiropas standartiem, un vēl es ceru, ka uz to laiku Latvija vismaz apdzīs Kurzemes koloniju Triniādi Tobago pēc nacionālā produkta uz vienu iedzīvotāju. Diemžēl mēs patlaban no viņas atpaliekam.

Andris Šķēle:

Esmu pārliecināts, ka tiešām būsīm Eiropas Savienības un NATO dalībvalsts, un es domāju, ka Lat-

vijas politikā maz būs maniakālu cilvēku vairs palicis.

Kārlis Streips: Ja būtu vairāk laika, es Jums jautātu cik to maniakālo cilvēku ir patlaban. Bet mums ir jāsaka paldies Andrim Šķēlem, Indulim Bērziņam, Silvijai Dreimanei, Jurim Bojāram un Mārim Grīnblatam. No beiguma vārdus vēlas teikt Latvijas Inteliģences apvienības prezidente Maija Kūles kundze.

Maija Kūle: Paldies cienījamie konferences dalībnieki par to, ka Jūs šodien šeit atnācāt, paldies par to, ka mēs bijām šeit tik daudzi! Ne tikai no Rīgas, bet arī no rajoniem, no laukiem. Paldies par to, ka bija atkal pēc tik ilga laika – pēc desmit gadiem – tik sirsnīga kopības atmosfēra. Bet Latvijas Inteliģences apvienība un Tautas Frontes muzejs saprot, ka daudzi tie, kas šeit strādāja, runāja, atbildēja uz jautājumiem, nevarēja paspēt sev sagādāt ziedus. Tālākajā šodienas svētku scenārijā ir paredzēta ziedu nolikšana Basteja kalnā 15.30, bet mēs varam piedāvāt mūsu aktivistiem, mūsu konferences runātājiem, referentiem, kā Īvānam un Kalnietei un Škaparam, Mārim Niklasam no Cēsīm, Ražukam, Godmaņa kungam, Sarmītei Ēlertei, Dinēvičam, Kristovskim, Graubem, Redisonam, Karīnai Pētersonei, protams, ja viņa ir šeit, Andrim Jaunsleinim, Mavrikam Vulfsonam, Kosteņeckai, Renāram Zaļajam, Visvaldim Aivaram, Jānim Stradiņam, mūsu Lietuvas, Igaunijas viesiem un it īpaši Dailes teātra direktoram Bērtulim Pizičam, Visvaldim Lācim, Jurim Dobelim un vēl daudziem citiem ziedu pušķus, kuri ir šeit ne visai tālu – kamerzālē. Mēs ceram, ka Jūs atnāksiet uz turieni, paņemsiet ziedus un kopā ar visiem pārējiem pievienosieties gājienam pa Baznīcas ielu uz Basteja kalnu. Vēlreiz paldies par šo skaisto konferenci, paldies organizatoriem, paldies vadošajiem politiķiem, paldies visiem radioklausītājiem, kas dzīvoja kopā ar mums.

Ditrihs Andrejs Lēbers Piezīmes pie profesora Jura Bojāra komentāriem*

Lēbers (Loeber): Profesors Juris Bojārs paneldiskusijā komentējot Dītriha A. Lēbera isreferātu apstājies pie argumentiem, kurus izvirzījuši Latvijas kontinuitātes pretinieki. Bojārs apgalvo, ka Lēbers esot izmetis "cimdu", tādā veidā radot iespaidu, it kā pretinieku argumenti esot arī Lēbera argumenti. Tā tas nav. Es esmu uzsvēris, ka manis atreferētie argumenti, kas runa pret kontinuitāti, ir pretējās puses uzskati un ka šo uzskatu atspēkošanai būtu vajadzīga vēl viens referāts.

Mēģinot atspēkot kontinuitātes pretinieku argumentus, profesors Bojārs norāda uz starptautiskām konvencijām un aktiem, kuri iztirzāti viņa grāmatā *Starptautiskās tiesības* (1996) 53.-56.lpp. un kas aizliedz karu un agresiju (militāru uzbrukumu). Šis Bojāra norādes pretiniekus laikam nepārlicinās, jo viņi atsaucas uz to, ka Kārļa Ulmaņa valdība 1940. gadā piekritusi Padomju karaspēka ienākšanai Latvijas teritorijā un ka dislocēšana notikusi bez pretdarbības. Kontinuitātes apstrīdētāji tāpēc uzskata, ka nekāds "karš" nav izcēlies un ka trūkstot arī "agresijas" pazīmes.

Mūsdienu Latvija prasa atzīt tās kontinuitāti ar pirmskara Latviju. Šīs prasības pamatā, manuprāt, ir Padomju Savienības 1940. gada 16. jūnija ultimāts. Šī prettiesiskā akta rezultātā Kārļa Ulmaņa valdība ir devusi savu piekrišanu, bet piekrišana uzskatāma par spēkā neesošu jeb par anulējamu. Tas izriet, starp citu, no Latvijas un PSRS 1932. g. Neuzbrukšanas līguma, kurā abas puses apņēmas atturēties, starp citu, no jebkādas "vardarbības" (acts of violence, nasil'stvennye dejstvija).

* Piezīmes atsūtītas pēc paneldiskusijas

Papildinājums

Runas Eiropas Kustības Latvijā rīkotajā starptautiskajā koncertmītiņā “Roks par Eiropu: veidosim Baltijas ķēdi uz vienotu Eiropu”

Koncertmītiņš notika 1999. gada 23. augustā plkst. 19.00 – 22.00 Rīgā, 11. Novembra krastmalā pretī Rīgas jeb prezidenta pilij – vēsturiskajā neatkarības atjaunošanas laika tautas sapulču vietā –, piedaloties pazīstamiem mūziķiem no Latvijas, Igaunijas un Lietuvas, un pulcēja 15 000 – 20 000 dalībnieku.

Vaira Viķe-Freiberga, Labvakar, mīļie latvieši, mīļie baltieši, mīļie eiropieši!

Latvijas Valsts prezidente: Šodien, 23. augustā, mēs atceramies divus ļoti atšķirīgus notikumus Eiropas vēsturē. Pirmais bija kā melns traips uz Eiropas vēstures lapām, tā bija Baltijas valstu iztirgošana starp diviem lieliem kaimiņiem, kas nerēķinājās ar mazāko tautu tiesībām, kas izrīkojās ar šīm tautām un to likteņiem, it kā tie būtu dzimtcilvēki, kādi mūsu senči bija pārkāpījis ilgu gadu simteņus. Un tā nu notika, ka pusi gadsimta mūsu tauta bija pakļauta citas tautas vēlmēm un iegribām. Tas nav pieņemams modernā pasaulē, tas nav pieņemams modernā Eiropā. Pirms desmit gadiem trīs Baltijas tautas sadevās rokās, lai apliecinātu, ka nu pietiek, ka tā vairs nevar, ka mēs esam brīvi cilvēki, ka mēs prasām neatkarīgu, brīvu,

Dirīša
Androjs
Lēlers
(Lonters)

suverēnu Latviju, Lietuvu un Igauniju. Un vēl šodien skan pasaulē tādas balsis, kas gribētu apšaubīt mūsu tautu tiesības izlemt, kas būs mūsu sabiedrotie, kas būs tie, ar kuriem mēs iesim kopējās aliansēs par savu drošību. Mums atkal ir jāapliecina — nē, nevienam nav tiesību mums pateikt, kur mēs virzīsimies. Mēs esam brīvas un suverēnas tautas, un mēs paši izlemsim, ko mēs darīsim, un lai citi nejaucas mūsu iekšējās lietās. Mēs esam noteicēji pār saviem likteņiem.

Baltijas ceļš bija pierādījums visai pasaulei par mūsu gribu un mūsu apņemšanos, par mūsu varēšanu. Neaizmirsīsim nekad šo brīdi, lai tas vada visu mūsu nākamo vēstures posmu, visus mūsu mūžus, mūsu bērnu un bērnu mūžus. Atcerēsimies, vienmēr — mēs paši esam noteicēji par savu likteni, mēs esam brīvi ļaudis. Mums ir draugi un sabiedrotie blakus, kuri domā tāpat, ar kuriem mēs varam sadoties rokās. Mums blakus ir mūsu brāļu tautas — igauņi un lietuvieši. Sadosimies rokās ar viņiem tagad tāpat kā toreiz! Un vienoti virzīsimies uz Eiropu, tur ir mūsu īstā vieta. Trīs vārdus atcerēsimies — Latvija, Baltija, Eiropa.

Romualds Ražuks,
Saeimas deputāts,
Baltijas Asamblejas un bijušais Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs:

Godājamie! Neticami, ka jau pagājuši veseli desmit gadi pēc 1989.gada 23.augusta – neticami, bet fakts, – kad vairāk nekā divi miljoni cilvēku sadevās rokās, lai apliecinātu savu varēšanu, savu gribu izkļūt no ļaunuma impērijas. Un gandrīz pēc desmit gadiem, Baltijas Asamblejai spriežot par to, kā labāk atzīmēt šo desmitgadi, mums bija zināma nedrošība, bija bažas, jo pēdējo gadu vilšanās, kļūdas un nejēdzības atgrūdušas ļoti daudzus cilvēkus, viņi varbūt zaudējuši to vēlmi, degsmi, kas bija toreiz. Šiem pasākumiem bija jābūt baltiskiem – tātad jānotiek visā Baltijā –, jābūt valstiskiem – ar valsts atbalstu – un jābūt tautiskiem – ar plašu tautas līdzdalību. Un, tiešām, mēs redzam, ka šo

dien visos robežpunktos un arī aiz robežas ir pulcējušies Latvijas, Lietuvas un Igaunijas cilvēki, lai atcerētos šīs dienas. Tātad tas ir tiešām plaši Baltijā atzīmēts starptautisks pasākums. Arī valstisks, kā liecina mūsu prezidentes klātbūtne šeit un viņas teiktais. Tas ir arī tautisks, jo paskatīsimies, cik daudzi mēs šeit esam atnākuši: gan tie, kas pirms desmit gadiem stāvēja Baltijas ceļā, gan arī tie, kam toreiz bija pavisam, pavisam nedaudz gadu. Un beidzot. Tiem, kas nav atnākuši šodien šeit, kas bija toreiz mūsu vidū, bet šodien varbūt ir vilušies, varbūt novājināti: atcerēsimies, ja toreiz Baltijas ceļā kāds cilvēks vai kāda cilvēku grupa – kas vēl ļaunāk – būtu aizgājusi no ceļa, rastos pārrāvums cilvēku ķēdē, un tas ceļš vairs nebūtu Baltijas ceļš! Tāpēc atcerēsimies: daudz un viss kas atkarīgs no ikviena no mums – savā valstī, savā mājā un savā ģimenē. Paldies.

Gunters (Latviski.) Labvakar, sveicināti! (Seko angļiski.)
Veiss Vispirms es gribētu jūs apsveikt – pārstāvjus no (Gunter Weiss), visām trim Baltijas valstīm. Es zinu, ka es esmu nokavējies ar šo apsveikumu – tikai desmit gadus. vēstnieks, Taču tas notikums, ko mēs šovakar atzīmējam, nav Eiropas vienas dienas notikums, to ir jāatceras, jāsvin un Komisijas jāatzīmē visu laiku. Un es gribētu atkārtot arī to, delegācijas ko es šodien dzirdēju jau daudzkārt (seko latviski) – vadītājs Baltijas ceļš ir ceļš uz Eiropu. Caur tādu kā vēsturisku brīnumu un ar drosmīgām darbībām jūs esat ieguvuši savu neatkarību. Šo neatkarību vajag saglabāt un to vajag nostiprināt. Un mēs Rietumeiropā, kam ir daudz vairāk paveicies nekā jums, gribam jums palīdzēt, un jūs varat droši sagaidīt no mums šo palīdzību. Un es domāju, ka Baltijas valstu neatkarība un suverenitāte var tikt nostiprināta tikai vienā veidā – ar līdzdalību Eiropas Savienībā un Eiropas struktūrās. Tas palīdzēs suverenitātei saglabāties un izdzīvot, tas palīdzēs neatkarībai

izdzīvot visās jūsu trijās valstīs. (*Seko vāciski.*) Lai jums pierādītu, ka mēs Eiropā esam multikulturāla (daudzkultūru) sabiedrība, es mainīšu runas valodu. Es šeit Rīgā pārstāvu Eiropas Savienību un vienlaikus pēc izcelsmes esmu vācietis. Un es jums varu teikt, ka visu šo laiku, ko esmu pavadījis šeit, esmu juties kā mājās. Jūs, trīs Baltijas valstu tautas, piederat pie mūsu Eiropas Savienības – pie mūsu Eiropas kopības – visā mūsu tautu dažādībā. Mēs rūpēsimies par to, lai Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarība tiek saglabāta un lai mēs kopā būvētu miera Eiropu. Taču šodien mēs gribam nosvinēt šo notikumu, tādēļ es gribu novēlēt jums daudz prieka šī pasākuma laikā, un es būšu starp jums. Liels paldies.

Ainārs

Dimants,

žurnālists,

Eiropas

Kustības

Latvijā

prezidents:

Mīlie draugi Eiropas kustībā! Jā, es tagad jūs uzskatu arī par mūsu Eiropas Kustības Latvijā biedriem, jo ar savu atnākšanu šeit jūs esat pauduši atbalstu mūsu kustības mērķim – ka Latvija ne tikai bija, Latvija ne tikai ir, bet ka Latvija arī būs. Un garantija tam, lai Latvija būtu arī nākotnē, arī 21. gadsimtā ieejot, manuprāt un mūsu kustībasprāt, ir iestāšanās Eiropas Savienībā, līdzdalība Eiropas Savienībā – kopā ar igauņiem, kopā ar lietuviešiem, kopā ar somiem, poļiem un vāciešiem, kopā ar visām šīm tautām, kas cieta no Hitlera-Staļina pakta. Ir divi vārdi, divi jēdzieni, kāpēc mēs izvēlamies Eiropu, kāpēc pirms desmit gadiem šeit, Daugavmalā, skanēja lozungs “Brīvu Latviju vienotā Eiropā!” Šie divi vārdi ir brīvība un kultūra. Brīva Latvija un Eiropas kultūra. Mēs gribam apliecināt arī savu piederību Eiropas kultūrai, un to mēs varam izdarīt ar iestāšanos Eiropas Savienībā. Es ceru jūs ieraudzīt vēlāk, kopā ar mūsu kustību izdarot izvēli: par Latviju, par brīvu Latviju vienotā Eiropā! Šī izvēle būs jāizdara gan tautas nobalsošanā – domājams –, gan ikdienā – katrā mūsu darbā, katrā mūsu lēmumā, vai tas

tuvina vai attālina mūs no mūsu mērķa: no brīvas Latvijas vienotā Eiropā. Paldies jums!

Mati Vialainens, (*Matti Viialainen*) Eiropas Kustības Somijā – no valsts, kura pašlaik ir Eiropas Savienības prezidējošā valsts. Eiropa ieies nākošajā tūkstošgadē mūsu mazās, bet drosmīgās tautas vadībā. Nekad vēsturē mūsu mazajai tautai nav bijusi tik būtiska loma pasaules un Eiropas politikā. Šī nav tā loma, ko mums rezervēja Hitlera-Staļina pakta slepenais protokols. Mums bija paredzēta cita loma – kļūt par pseidoneatkarīgu daļu Padomju Savienībai. Taču pateicoties sīvai pretestībai un cīņai, ko veica mūsu tēvi un vectēvi, Somijas armijai izdevās panākt brīnumu Ziemas karā. Paldies (*pēc aplausiem*)! Mēs pazaudējām gandrīz 25 tūkstošus dzīvību, taču Sarkanās armijas zaudējumi bija gandrīz sešas reizes lielāki. Taču upuri, lai kurā pusē tie arī būtu bijuši – krievu vai somu –, bija upuri, kas cieta un kas zaudēja dzīvības Staļina aplamās un agresīvās politikas dēļ. Brīvības cena bija augsta, bet alternatīva būtu bijusi gandrīz tā pati, ko piedzīvojāt jūs un citas Baltijas nācijas. Pavisam nesen no bijušās VDK arhīviem tika uzziņāts, ka masu slepkavības, kas notika Katiņas mežā, kad poļu virsnieki tika nogalināti, tika izdarītas tik steidzīgi tāpēc, ka saskaņā ar plānu vieta jau bija nepieciešama nākošajiem upuriem – Somijas armijas virsniekiem. Taču cīnoties mums izdevās no tā izvairīties. Dārgie draugi, jau pati Eiropas Savienības ideja ir miera, demokrātisko vērtību un cilvēktiesību aizsargāšana. Eiropas integrācija ir gudrs secinājums, ko mēs guvām no smagām Otrā pasaules kara mācībām. Nacionālisms un totalitārās valdības bruģēja ceļu

tādiem brutāliem diktatoriem kā Hitlers un Staļins. Tas nekad nedrīkst atkārtoties un nekad neatkārtosies! Eiropas Savienības dalībvalstis noliek daļu no savas nacionālās suverenitātes, taču izmanto to kopīgi, lai atrisinātu kopīgas problēmas un veicinātu kopīgas intereses daudz efektīvāk, nekā tas būtu gadījumā, ja šādas Savienības nebūtu. Šo ideju un arī kopējās likumdošanas un politikas modeli dažkārt salīdzina ar bijušās Padomju Savienības modeli. Reiz, kad jūs esat tikuši ārā no vienas Savienības, kāpēc tūlīt pat jātājas citā? Varbūt jūs dažkārt esat dzirdējuši šādus izteikumus? Un varbūt dažkārt redzam un dzirdam arī šeit? Taču nekas nav tik tālu no patiesības kā šāds apgalvojums. Nav nekā kopēja diktatoriskai vienpartijas valstij, Padomju Savienības okupācijai un pašreizējai Eiropas Savienībai. Mūsu Savienība balstās uz izvēles brīvību, uz daudzpartiju demokrātiju un cilvēktiesību respektēšanu, ieskaitot arī minoritāšu tiesības. Nākamais lielais uzdevums būs paplašināt un pastiprināt Eiropas Savienības kopējo drošības un aizsardzības politiku, it īpaši ņemot vērā Kosovas mācības. Es esmu pārliecināts, ka Helsinku galotņu sanāksmē nākamajā decembrī un arī pilsoņu sanāksmē vienu nedēļu pirms tam, Tamperē, mums būs nepieciešamas skaidras atbildes no lēmumu pieņēmējiem par laika grafiku un par nākamajām paplašināšanas procesa procedūrām. Pēc tam, kad no kandidātvalstu puses – Polijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – tiks izpildīti izvirzītie iestāšanās kritēriji, šis valstis nekavējoties ir jāuzņem par dalībvalstīm. Ceļš uz dalībvalstu statusu nav viegls ceļš. Abām pusēm jāpiemērojas galīgajam mērķim – apvienot visu Eiropu Eiropas Savienībā. Latvija un pārējās Baltijas valstis būs tur, kur tām piederas būt – kā pilnvērtīgi un vienlīdzīgi partneri demokrātiskā Eiropā. Šādu mērķi atbalsta Somijas valdība

un Somijas tauta, un jūs redzēsiet, ka Somijas prezidentūras laikā tiks veikti reāli soļi šajā virzienā. Lai dzīvo brīva Latvija – mūsu kopējās Eiropas Savienības nākotnes dalībvalsts!

Trivimi (Latviski.) Dārgie Latvijas un Lietuvas draugi! Vis-

Velliste (Trivimi) (Igaunijas Valsts deputāts, Eiropas Kustības Igaunijā pārstāvis: (Latviski.) Dārgie draugi! Vispirms gribu teikt jums labvakar! Atnesu jums šeit, pie brīnumskaistās Daugavas, sveicienus no Igaunijas. Lūdzu atļaujiet man tagad, ka es turpināšu angļu valodā. (Seko angļiski.) Dārgie draugi, šovakar mēs esam sanākuši šeit šajā vecajā, senatnīgajā un skaistajā pilsētā, pie šīs varenās upes, lai svinētu un pieminētu. Mēs pieminam un svinam 60. gads-Eiropas kārta vienai no lielākajām traģēdijām, kādu jebkad ir pieredzējusi vēsture. Tajā pašā laikā mēs svinam Igaunijā desmito gadadienu mūsu lielākajam priekam. Savā pirmajā vizītē Maskavā Joahims fon Ribentrops, darbotamies pēc Ādolfa Hitlera instrukcijām, ierosināja, ka Daugavas upei vajadzētu būt robežlinijai starp Vācijas un padomju interešu sfērām. Taču šis priekšlikums, kas būtu sadalījis Latviju divās daļās, nebija pieņemams krievi. Staļins pieprasīja, lai padomju kontrolē būtu neaizsalstošās Ventspils un Liepājas ostas Kurzemē. Staļins gribēja dabūt visu Latviju. Hitlers nolēma padoties. Viņam bija vajadzīgs pakts. Igaunijai, Lietuvai un Latvijai tajā liktenīgajā stundā neizdevās iegūt vienai otras atbalstu, lai gan Igaunija un Latvija jau bija cīnīušās kopā neatkarības karā un vismaz kaut kāda veida Baltijas Antante tika nodibināta jau 1923. gadā. Mūsu prezidentus – Petsu, Ulmani un Smetonu – izspieda un viņu vietā ielika Staļina aģentus – Ždanovu, Višinski un Dekanozovu. Likās, ka bija pienācis beigu sākums. Taču tas tā nebija. Tās nebija beigas. Beigas nekad nepienāca. Vajadzēja paiet divām paaudzēm, pirms mēs kļuvām par lieciniekiem jaunam sākumam. Pirms desmit gadiem igauņi, latvieši un lietuvieši cēlās atkal un

virzījās uz priekšu roku rokā. Un šajā, otrajā reizē mums tas izdevās! Taču mūsu atdzimšanu būtu bijusi daudz grūtāka, ja nebūtu bijusi bezkompromisa neatzišanas politika, ko piekopa Amerikas Savienoto Valstu valdība un daudzu Rietumu valstu valdības attiecībā uz padomju okupāciju. Pēc tam, kad mēs esam bijuši saimnieki savās mājās jau astoņus gadus, mums ir jāpatur prātā tie neprognozējamie izaicinājumi, kurus mums var sniegt nākotne. Mēs nevaram atļauties būt zaudētājos vēlreiz. Mēs negribam paļauties uz gadījumu. Tās ir mūsu visdziļākās kopīgās intereses. Šodien, bēdīgi slavenā Molotova-Ribentropa pakta gadadienā, mēs nevaram neatcerēties vienu lietu – lai gan oficiāli Maskava ir atvainojusies Varšavai, Prāgai un Budapeštai, diemžēl tā nav sniegusi šādu atvainošanas Tallinai, Rīgai un Viļņai. Mēs negribam, lai pret mums izturas kā pret otršķirīgām tautām. Miers un labklājība nav tikai konkrēti Baltijas intereses. Tā ir modernās Eiropas un transatlantiskās kopienas kopīgā interese. Un tieši tāpēc pilnīga dalība Eiropas Savienībā un NATO paliek mūsu dienas kārtībā kā augsta prioritāte. Ir daudzas vērtības, kas mums ir kopīgas. Tās ir daļa no mūsu kopīgā mantojuma. Un mēs varam turpināt attīstīt tālāk šīs vērtības. Tāpēc strādāsim čakli un strādāsim kopā. Rekonstruēsim *Via Baltica* – leģendārā Baltijas ceļa moderno simbolu. (*Seko latviski.*) Lai dzīvo Latvijas, Lietuvas un Igaunijas draudzība un kopdarbība! Lai būtu mums saulaina kopēja nākotne! Paldies!

Evelīna Krinickaite (*Evelina Krinickaitė*), Eiropas studente, (*Latviski.*) Sveiki! (*Seko angļiski.*) Man jāatvainojas par to, ka Palubinska kungs – Eiropas Kustības Lietuvā prezidents un Lietuvas parlamenta viceprezidents – šovakar nevarēja ierasties. Viņš diemžēl nevar piedalīties šajā ļoti skaistajā pasākumā, taču viņš sūta jums vissirsnīgākos sveicienus! Šodien,

Kustības Lietuvā palūkojoties no desmit gadu perspektīvas, mēs redzam, ka apkārt ir notikušas daudzas pārmaiņas un mēs arī paši esam mainījušies. Mēs visi esam eiropieši un mēs jūtamies tādi. Taču jautājums ir par to, kādā veidā mēs varam kļūt par daļu no kopīgas, vienotas Eiropas. Tagad, kad mēs virzāmies šajā virzienā, mēs saprotam, ka, lai gan mēs visi esam eiropieši, tomēr mēs visi esam atšķirīgi. Un reizē, lai gan mēs esam atšķirīgi, mēs saprotam, ka tieši tāpēc mums ir daudz ko piedāvāt un sniegt Eiropai un arī Eiropa daudz ko var dot mums. Un tāpēc es gribu izteikt jums šādu vēstījumu – esiet atšķirīgi, taču esiet eiropieši! Paldies!

Evelīna Krinickaite (*Angliski.*) Te nu es atkal esmu atpakaļ. Un šoreiz es pārstāvu manu kolēģi Jaroslavu no Polijas: “Man ļoti žēl, ka es nevaru būt šeit kopā ar jums un kādam citam ir jānolasa mana uzruna jums. Es esmu pārliecināts, ka jūs pašreiz lieliski pavadāt laiku šajā apsveikumu sarīkojumā, ko organizē mani kolēģi no Eiropas Kustības Latvijā. Neaizmirstiet šos kolēģus no Eiropas Kustības Latvijā, jo viņi prot taisīt lieliskas lietas! Šajā īsajā uzrunā es gribētu jums pateikt, cik mēs Polijā esam priecīgi, ka jūs ejat roku rokā ar Lietuvu un Igauniju mūsu ceļā uz Eiropas Savienību. Un es ceru, ka jums ir tādas pašas izjūtas attiecībā uz Poliju. Tāpēc svarīgi ir neradīt tādu atmosfēru, it kā tas ir skaistuma konkurss vai žurku skrējiens uz Briseli. Ja mēs neiesim kopā viens ar otru, mēs iesim daudz lēnāk. Vai mēs patiešām to gribam? Es gribētu pievērst jūsu uzmanību šādai lietai – apvienotās Eiropas ideja nerealizēsies bez tādiem parastiem cilvēkiem kā jūs un es. Mēs nevaram atstāt to politiķu un diplomātu ziņā, jo viņi nav gatavi un viņi arī ar to nenodarbosies. Viņi ir tie cilvēki, kas izstrādā kaut kādu struktūru vai pamatu, un mūsu ziņā paliek tas, ar ko piepildīt šo struktūru. Bez mums, kas domājam eiropieši, Eiropas

Savienība būs tikai birokrātiski neefektīva mašīnērija Briselē, kas aprīs daudz mūsu naudas un izvirzīs mums noteikumus, cik garam jābūt banānam. Kam tas ir vajadzīgs? Taču, ja mēs izmantojam šo izdevību pareizā veidā, t.i., mums pašiem par labu, tad visa šī Eiropas ideja, visa šī Eiropas struktūra sniegs mums to, kas tai ir vislabākais. Taču ir viens nosacījums: mums ir jāzina, kā darbināt šo birokrātisko mašīnēriju. Ja mēs to nezināsim, mēs neko no tās neiegūsim. Es gribētu jums pateikt vienu lietu. Cilvēki Polijā bieži uzdod man tādu pašu jautājumu, kā jūs un kā daudzi citi cilvēki citās valstīs: kāpēc, lai iestātos Eiropas Savienībā, ir vajadzīgs tik daudz pūļu? Redziet, mums visiem ir jāapzinās, ka mūsu ceļš uz Eiropas Savienību būs caur sviedriem un asarām. Taču mums ir jāiegaumē viena lieta – galu galā būs daudz labāk palikt šajā savienībā, būt tajā iekšā, nekā palikt ārpus tās. Tas varbūt ir egoistiski, taču, ticiet man, egoisms ir ļoti noderīgs un darbojas kā stimul daudzos gadījumos. Eiropas integrācija ir ļoti labs šāda gadījuma piemērs. Tāpēc esiet egoisti, esiet eiropēiski! Es vēlu jums lieliski pavadīt laiku, un tiksimies ceļā uz Eiropu!”

Ernests

Johansons

(*Ernst*

Johansson),

advokāts no

Ķīles, Eiropas

Kustības

Vācijā prezidija

loceklis un

Eiropas

Kustības

Šlēsvigā-

Holšteinā

prezidents:

(*Latviski.*) Labvakar! (*Seko vāciski.*) Labvakar ir vienīgais vārds latviešu valodā, ko es māku pateikt. Dārgie vienotās Eiropas draugi, man ir prieks jūs šodien sveikt organizācijas *Europa-Union Deutschlands* (Vācijas Eiropas savienība) un Eiropas Kustības Vācijā vārdā. Man, kas ir dzimis 1934.gadā šeit Rīgā un 1939.gadā Molotova-Ribentropa pakta dēļ tika pārvietots uz Vāciju, šis ir īpaši nozīmīgs notikums, ka šodien varu jūs uzrunāt šeit, brīvā Latvijā. Būt Eiropas Savienības dalībvalstij nozīmē dzīvot valstu apvienībā, kurā valda pirmām kārtām miers, demokrātija, tiesiska valsts un liela daļa sociālās drošības. Ja vēl pirms nedaudziem gadu desmitiem starp vairākām Eiropas tautām valdīja naidis, tagad

tas pilnīgi pārvarēts ar jaunām, draudzīgām attiecībām. Nekad vairs nepieļaut karu starp dalībvalstīm – tas ir Eiropas Savienības augstākais princips. Tā ir arī spēcīgākā miera kustība pasaulē. Četri pamatprincipi nosaka ekonomisko dzīvi Eiropas Savienībā. Pirmais no tiem ir personu pārvietošanās brīvība. Tas nozīmē, ka var neierobežoti ceļot un strādāt jebkurā no Eiropas Savienības valstīm un palikt tur arī pēc darba veikšanas. Brīva preču kustība nozīmē, ka Eiropas Savienības robežās preces var tikt piegādātas un saņemtas bez muitas un citiem ierobežojumiem. Brīva pakalpojumu plūsma nozīmē, ka jūs, piemēram, kā montāžas darbu veicēja firma vai kā advokāts varat brīvi piedāvāt savus pakalpojumus. Un, visbeidzot, brīva maksājumu plūsma nozīmē, ka naudas maksājumi tiek veikti neierobežoti visā Eiropas Savienības teritorijā. Eiropas Savienībā ir spēkā arī pamatbrīvības un cilvēktiesības – atbilstoši Eiropā spēkā esošajām konvencijām par cilvēktiesībām un pamattiesībām. Nevienam nedrīkst diskriminēt tā rases, pilsonības, reliģiskās pārliecības vai dzimuma dēļ. Ja pret cilvēkiem izturas taisnīgi un vienādi un tie bauda sociālo aizsardzību, tad valstu robežām nav lielas nozīmes. Tādēļ lielākā daļa Eiropas Savienības valstu Šengenas līguma ietvaros ir savstarpēji atcēlušas robežkontroli. Mūsu organizācijas – Eiropas Kustība Vācijā un *Europa-Union Deutschlands* (Vācijas Eiropas savienība) – cer, ka arī trīs Baltijas valstis drīz pievienosies Eiropas Savienībai, ja vien šo valstu pilsoņi to vēlēšies. Protams, līdz ar to netiks atrisinātas visas jūsu problēmas un momentāni neiestāsies arī pilnīga labklājība. Taču jūs kļūsiat par lielākās Eiropas tautu kopības sastāvdaļu, kuru raksturo solidaritātes principu ievērošana. Jums tiks sniegta palīdzība, pārstrukturējot jūsu tautsaimniecību, tiesisko un sociālo sistēmu.

Protams, ka arī Eiropas Savienībai pašai ir jāatrisina savas institucionālās problēmas – tas būs priekšnoteikums jaunu dalībvalstu uzņemšanai. Ir jāmaiņa Eiropas Komisijas komisāru un Eiropas Parlamenta deputātu skaits un atsevišķo dalībvalstu īpatsvars balsojumos Eiropas Savienības Ministru Padomē. Taču es esmu optimists, ka šīm pārmaiņām tiks izstrādāti risinājumi Somijas prezidentūras laikā un ka sekojošajā Francijas prezidentūras laikā par tām tiks pieņemti lēmumi. Lai kopīgi ceram, ka jau pēc nedaudz gadiem šāds rokconcerts par Eiropu notiks laikā, kad kāda no trim Baltijas valstīm prezidēs Eiropas Savienībā, iespējams, šeit Rīgā! Eiropas Kustība Vācijā labprāt stādās kopā ar jums, lai sasniegtu šo mērķi. Tad mēs atkal tiksimies un, domājams, kopā dziedāsim un spēlēsim Eiropas himnu!

Konstantīns Borovojs (*Krieviski.*) Dārgie draugi! Apsveicu jūs ar desmitgadi problēmu, neveiksmju un uzvaru ceļā! Tas ir ceļš, kas ir jānoiet katram brīvam, stipram un lepnam cilvēkam. Diemžēl Krievijā šodien atkal dzimst impēriskie, izolacionistiskie un nacionālistiskie spēki. Tie ir tie, kas kā indīgas čūskas šņāc katru reizi, kad Baltijas valstis gūst kārtējo uzvaru. Taču es esmu pārliecināts, ka demokrātija Krievijā uzvarēs! Un Latvija saņems atvainošanās vārdus par piecdesmit verdzības un pazemojumu gadiem. Jūsu darba daļa ir padarīt Latviju par brīvības un demokrātijas telpu. Un pietuvināt Krievijas robežām brīvas un demokrātiskas kopības telpu. Tā būs mūsu kopējā uzvara! Brīvība, neatkarība un demokrātija ir kā tīrs, dzīvinošs gaiss. Kad tās mums ir, mēs tās pat nepamanām. Taču mums ir jāizdara viss, kas no mums ir atkarīgs, lai tā arī turpinātos. Lai dzīvo brīva, neatkarīga Latvija! Lai dzīvo šis dzīvinošais brīvības un neatkarības gaiss!

Latvijas Inteliģences apvienība (LIA)

LIA izveidojās 1995. gada septembra vidū. Līdz šim laikam notikušas 29 inteliģences konferences. To pamatmērķi bija padarīt privatizācijas, tautsaimniecības, valsts un pašvaldību reformu procesus atklātus un caurspīdīgus, aktivizēt sabiedrību, celt iedzīvotāju informētību un pilsonisko atbildību. LIA uzmanības lokā bija integrētas pilsoniskās sabiedrības, demokrātijas, tiesiskas valsts, uzņēmējdarbības, reģionālās attīstības un citi jautājumi.

Visas konferences raidīja Latvijas Radio pirmajā programmā. Darbojās "karstie tālruņi." Tādejādi notika daudzu stundu dzīvais dialogs ar plašu auditoriju par sabiedrības "smagumpunktiem". Šinī laikā ir izdotas 10 grāmatas, publicējot konferenču referātus, debates un dokumentus.

Lai izvērstu un padziļinātu inteliģences darbību, 1997. gada decembrī Latvijas Inteliģences apvienība, Latvijas Zinātņu akadēmija un Rīgas Latviešu biedrība noslēdza vienošanos par sadarbību un izveidoja "Demokrātisko forumu". Līdz ar to trīs vienošanās partneri 1998.-1999. gadā kopīgi organizēja konferences, seminārus, veica saimniecisko, kultūrizglītības un sabiedriski politisko procesu analīzi. Turklāt vairums pasākumu tika rīkoti kopīgi ar tautsaimniecības nozaru asociācijām un citām nevalstiskajām organizācijām, augstskolām, zinātnes struktūrām, kā arī ministrijām.

LIA organizētās konferences:

N. p. k.	Nosaukums	Datums
1.	Vara un intelīģence. Manipulācija ar cilvēku mūsdienā Latvijā.	23.09.1995.
2.	Neatkarīgās Latvijas problēmas. Ko darīt?	20.01.1996.
3.	Enerģētika - Latvijai!	17.02.1996.
4.	Uzņēmējdarbība un tautas labklājība.	27.04.1996.
5.	Veselība un tautas attīstība.	14.09.1996.
6.	Valsts un pilsoniskā sabiedrība.	26.10.1996.
7.	Augstākā izglītība un zinātne; situācija un perspektīvas.	1.12.1996.
8.	Latvijas mežus tautas labklājībai!	8.01.1997.
9.	Masu mediji un pilsoniskā sabiedrība.	5.04.1997.
10.	Latvija ceļā uz Eiropas savienību.	9.05.1997.
11.	Transports un sakari valsts un tautas attīstībā. Vai Latvija kļūs par jūras un tranzīta valsti?	28.05.1997.
12.	Izglītība un kultūra laikmeta griežos.	17.06.1997.
13.	Informātika un sakari pasaulē un Latvijā. Pāreja uz informatīvo sabiedrību.	4.10.1997.
14.	Latvijas reģionālā attīstība un Latgale. (Notika Rēzeknē).	24.10.1997.
15.	Latvijas lauki un meži šodien un rītdienas skatījumā.	8.11.1997.
16.	Vai maza valsts spēj sevi aizsargāt?	28.11.1997.
17.	Demogrāfiskā krīze un tautas attīstības vīzijas.	30.01.1998.
18.	Tiesību vara un vieta valstī.	14.02.1998.
19.	Nacionālās attiecības un nacionālā politika valstī.	4.04.1998.
20.	Privatizācija un privātā uzņēmējdarbība Latvijā.	24.04.1998.
21.	Pilsoniskā sabiedrība un 7. Saeima.	29.05.1998.

N. p. k.	Nosaukums	Datums
22.	"Ielas bērni un sabiedrība" - no izpētes uz risinājumu.	12.06.1998.
23.	7. Saeima. Valsts un pilsoniskā sabiedrība.	7.07.1998.
24.	7. Saeimas vēlēšanu rezultāti un sabiedrības attīstība Latvijā.	7.11.1998.
25.	Latviešu valoda un vienota izglītības sistēma - integrētas sabiedrības pamats.	8.01.1999.
26.	Latvija Rietumu un Austrumu interešu krustpunktā.	9.04.1999.
27.	Ilgspējīga līdzsvarota attīstība Daugavas baseinā. Pašvaldību loma reģionu attīstībā. (Notika Jēkabpilī).	19.05.1999.
28.	Latvijas mežs un koks - tautas bagātība un tautas attīstības pamats.	18.06.1999.
29.	Baltijas ceļš - pirms desmit gadiem, tagad un nākamajā gadu tūkstoši izejot.	23.08.1999.

LIA darbības formas:

- Latvijas inteliģences konferences;
- radio diskusijas "Demokrātiskais forums";
- semināri un simpoziji par būtiskām pilsoniskās sabiedrības, demokrātijas, humānas kultūrvides un reģionālās attīstības problēmām;
- konsultatīvās padomes sanāksmes.

LIA turpmākie darbības virzieni

Ņemot vērā, ka valsts varas institūcijas nākamajos gados veiks administratīvi teritoriālās reformas un daļu valsts pārvaldes funkciju nodos reģioniem un nevalstiskajām organizācijām, Latvijas Inteliģences apvienība savā tālākajā darbībā īpašu vērību pievērsīs valsts decentralizācijas, demokratizācijas un integrētas pilsoniskās sabiedrības izveides problēmām; izglītības un zinātnes reformai; korupcijas, kontrabandas un ēnu ekonomikas ierobežošanas un apkarošanas pasākumiem.

LIA šobrīd ir 247 biedri.

Latvijas Inteliģences apvienības adrese:

Merķeļa iela 13, 423. telpa, Rīga, LV-1050

Tālruni – 7223730, 7210094

Fakss – 7210094

LIA turpmākie darbības virzieni

Nemot vērā, ka valsts varas institūcijas nākamajos gados veiks samērā aktīvu teritoriālu reorganizāciju, daļu valsts pārvaldes funkciju nodos reģionu un novadu kārtas organizācijām, Latvijas Inteliģences apvienība savā rīcībā darīs īpašu vērību pievērsīs valsts decentalizācijai, demokrātiskākas un integrētas pilsoniskās sabiedrības izveides problēmai, tēģības un zinātnes reformai, izveidojot sadarbības un tīklu ekonomikas ierobežošanai un apvienošanai problēmu risināšanai.

Latvijas Inteliģences apvienība ir 247 biedri.

Latvijas Inteliģences apvienības adrese:

Melņģa iela 13, 423. telpa, Rīga, LV-1050

Tālrunis - 7223730, 7210094

Fakss - 7210094

**Baltijas ceļš – pirms desmit gadiem,
tagad un nākamajā gadu tūkstoši ieejot**

Domas un vērtējumi
Latvijas Inteliģences apvienības XXIX konferencē
1999. gada 23. augustā
Latvijas Dailes teātrī

Formāts 60x84/16; 8,25 fiz. iespiedl. Pasūt. nr. 1081.

Iespiests: a/s "Poligrāfists",
K.Valdemāra iela 6, Rīga, LV-1010.

1,95

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0300040777

L 99-3
L 781

